

**NEPOJMLJIVO
TKIVO PJESME**

Suvremena poezija vrlo često se krsti imenima: nerazumljiva, teška, neshvatljiva, intelektualistička, zamršena. I tko bi sve znao što ne upotrijebimo u analizama pjesme. Sve što moramo i možemo reći u svojim interpretacijama zavisi od našeg odnosa prema slici, zvuku, riječima i idejama. Teškoća poezije može proizići iz nespoznatosti. A nesporazum iz apatičnosti i odbojnosti. No ako postoji u kritičara želja da predoči sebi i drugima smisao pjesme, ako se on neprestano nalazi na tragovima poetskog i ako njegova interpretacija ne može završiti bez analize i raščlanjivanja, onda očekujemo rezultate takvog ispitivanja koji će nam približiti i svakog časa sve više približavati poeziju. Dogodi se da i spitiivačka radoznalost kritičara može narušiti spontanost u uživanju pjesme, a katkad se građevina koju zovemo pjesmom može pretvoriti u besmisleni pepeo, u male ostatke neke strukture koju smo za čitaoce potpuno srušili. Dodiri kritičara sa poezijom tako su opasni i tako neizvjesni i neshvatljivi kao što može i pjesma biti neshvatljiva i teška. Ima u tome nečeg pustolovnog i ako čitalac poslije kritičareve rekonstrukcije uspije da spontano doživi pjesmu (potpomognut kritičarevim ispitivačkim rezultatima), onda ćemo takvog kritičara smatrati stvaraočem. Mogućnost dobre i prave imaginativne rekonstrukcije pjesme predstavlja veliki uspjeh i što se tiče autentičnosti pjesme i što se tiče zadovoljenja čitaoca. Funkcija kritičke interpretacije neke pjesme jest u interpretaciji i imaginativnoj rekonstrukciji kao i u sudu koji ona daje o dotičnoj pjesmi. Ako kritika uspije spojiti ove elemente, onda ne možemo posumnjati u nadahnuti čin kritičkog posla. Međutim i u najbolju interpretaciju makar se radi lo o izvanredno stvaralačkoj ličnosti kritičara, običan čitalac može posumnjati pitajući se neprestano: koliko ta interpretacija mene zadovoljava u odnosu na moje doživljavanje pjesme? Da li mi ta interpretacija daje autentičnu sliku svijeta dotične pjesme? A šta je s interpretacijama deset drugih kritičara?...

Eto, radi se vrlo često, kada se bavimo suvremenom poezijom, o teškoj i nerazumljivoj poeziji i o teškim i nerazjašnjivim pitanjima oko nje. Najrađe bih izostavio ove termine, jer govori o pjesmi i usputno upotrebljavati termine: zamršeno; teško, nerazumljivo, konfužno znači narušiti njen sklad i njen smisao. Zašto je neka pjesma nerazumljiva? Nabrojio bih tisuću razloga i ni jedan me ne bi zadovoljio. Jednom je kriv pjesnik, jednom predrasuda čitaoca, jednom odbojnost, nepripremljenost i indisponiranost publike, a najčešće je teškoća uzrokovana time što je pjesnik izostavio nešto što je čitalac navikao da nalazi u pjesmi. U nama žive slike, pojmovi, navike na određenim mjestima. Oni se tu talože godinama i ako sada netko izvana pokuša da poremeti taj naš unutarnji «sklad», mi se bismo i podvrgavamo ga kritici zbog toga što on narušava naše konvencije. Jer čitalac koji se izgrađivao na klasičnoj poeziji na svaki znak ima određenu asocijaciju i ako se sada on nađe pred jednom pjesmom koja iz temelja mijenja poredak stvari,

asocijacije i navike, ta pjesma će biti za njega nerazumljiva, ali ne toliko da je on ne bi mogao shvatiti dugotrajnim čitanjem.

Moderna pjesma je nekonvencionalna i pustolovna: ona vodi u nepoznato, da bi se našlo novo. I svaki pjesnik (ubrajam tu i one koji ne postižu veće rezultate, ali zahvaljujući općoj poetskoj pismenosti koja je sve veća, znadu napisati pjesmu) da bi u moru pjesnika koji su savladali tehniku pisanja zaista stvorio i neko djelo od trajne vrijednosti, mora preispitujući svoju spontanost naći ključ svoje unutrašnjosti.

U dodiru sa modernom pjesmom naše konvencionalne slike, metafore i navike traže izvjesno unutarnje pomicanje stvaraju nesklad i potpomažu živosti duha i imaginacije. Onaj tko se naučio, da neprestano čita Preradovića ili Dučića ili Pandurovića ili Cesarića, ne može se pomiriti s tim novim načinom shvatanja i doživljavanja ljepote i stalno će jadikovati da ništa ne razumije, da mu je sve mutno, nemuzikalno i bez rime. Jedan je čitalac jednom rekao da svaka pjesma koja se ne može naučiti napamet, da je bez vrijednosti! I zar da se čudimo što taj čitalac tvrdi da je suvremena poezija teška, konfuзна, nerazumljiva. Najteže pitanje je kako dobru modernu pjesmu približiti takvom čitaocu. Bilo bi djetinjasto misliti da ćemo mu suvremenu poeziju najlakše približiti interpretacijama. Čitalac ima puno pravo da sumnja u svaku pa i najkreativniju interpretaciju pjesme, kao što i interpretator iz dodira s osjetljivim tkivom poezije može da u stotinu načina promaši i da nam nametne sasvim nešto drugo nego što ustvari pjesma kazuje. I nije ni čudo što se čuju pitanja (a koja je postavljao i takav jedan stvaralac kao T. S. Eliot) koja nas katkad i zabrinjavaju, ali ne toliko da bismo morali odustati od čitanja moderne poezije.

A tko zna koja je interpretacija ispravna? Hoće li biti dovoljno opisati u svojem kritičkom prikazu pjesme ono što je pjesnik htio reći, a što smo mi minucioznim analizama eto uočili i to svoje iskustvo i «otkrivenje» prenosimo na čitaoca? I da li će poslije naše interpretacije moći čitalac uopće da spontano doživi pjesmu; ili da se izrazimo konvencionalno: da uživa u njoj?

Sve su to pitanja koja ulaze u sferu nepojmljivog tkiva pjesme i što ih više naglašavamo, što više operiramo s njima i čim više okružujemo jednu pjesmu takvim pitanjima, to će nje na draž gubiti na izvornosti i nepatvornosti. Ali, ne! Ja nisam protiv kritika, protiv interpretacije, protiv analize; meni se čini da moramo i kritici i pjesmi ostaviti punu slobodu da djeluju na naš intelekt i naša osjećanja i ako je potrebno izmijeniti poredak stvari u nama, kako bismo ljepotu jedne pjesme primili na što direktniji način. A sav trud uložen u to bit će tada isplaćen i poezija će biti nedjeljivi dio nas. Zato ne odustajmo već pokušajmo!

Tomislav SABLJAK

MILJENKO STANČIĆ: OBITELJ ČUVARA PRUGE
(Sa dubrovačke izložbe »Djela i kretanja«)

OLIMPIJSKI VEKOV

Nenadmašni skulptor antičkog sveta bio je oklevetan. Jedva da je prošao koji mesec od dana kad je na atinskom Akropolju završio svoje remek djelo — boginju Atinu, a Grčkom se proširila laž. Grčka je već bila spremna da veruje da je »radeći statu Atine Fidijs pokrao zlato i slonovaču, stvorivši pri tom delo male umetničke vrednosti«.

Jedino je Olimpija smogla snage i uverenja da stane na put klevetama, koje su bile utoliko žešće što je Fidijs bio i Periklov prijatelj. Zamolili su ga da dođe u Olimpiju i da izradi statu boga Zeusa.

Fidijs je došao u Olimpiju i za četiri godine stvorio takvo delo koje je i danas pojam najuzvišenijeg izraza grčke umetnosti. Ono odavno više ne postoji, ali se sačuvalo u predanju. Do početka sledeće olimpijade dovršena je statua Zeusa, sva od zlata i slonovače — visoka dvanaest metara. Otada su olimpijski pobednici klečali pred Fidijsinim

delom primajući maslinove vence.

Olimpija je bila biser antičkog sveta. Malo selo na Peloponezu bilo je poprište takvih priredaba kakve to doba nije poznavalo. Grci su o olimpijskim erama računali svoju istoriju i polako, iz godine u godinu, dizali kult olimpijada veoma visoko. Za njihove početke vezali su svoje divne legende. Osnivačima su smatrali vrhovnog boga Zeusa, i najvećeg junaka Herkula. Neke legende, verovatno istinite, traže početak prvih olimpijada gotovo pre trideset vekova. No, prema službenim podacima one su osnovane 776 godine pre naše ere. Grci su olimpijadama darovali svu svoju misao i ljubav, a od njih dobijali snagu i duh mirenja i saradnje. Šta se to zapravo događalo na obalama Alfeja? U podnožju brda Kroniona bio je podignut gimnazijum i izgrađena pista zajedno s borilištem, dok

Nastavak na 2 strani

**A. G. MATOŠ
za pisaćim stolom**

Iz čitave dosadašnje literature o A. G. Matošu, koja se svodi, još uvijek — nažalost — na nepregledno more kojekakvih članaka i člancica, prigodnih predavanja, poetskih zanosa, prikaza, bilježaka i iskonstruisanih anegdota, uz tek poneku serozniju raspravu, ali još uvijek bez monografije; iz čitave te mahnog prigradnjačke i novinarske rabote, slika koja je stvorena o tom čovjeku jeste da je on bio neka sangvinična i neprincipijelna individua, veoma neugodan u ličnom kontaktu, »pumparospa« ili što bismo mi danas rekli »zicaroša«, a iznad svega neradnik, koji je po čitave bogovetne dane sjedio u kavani i čekao da neko naiđe, da mu plati spricer ili večeru.

Dok se za vrijeme njegova života o njemu pisalo da je »lakrdijaš«, »ekscenričan i cinik«, »čovjek bez građanske časti«, »tipus deliquetis«, »megalomana«, »plagijator«, »najelementarniji alkoholičar«, »egzemplar najnižeg kvaliteta«, »genijalna izmuzivalačka natura«, sa »vratom za giljotinuk«, da je produkt »sestomjesečnog abortusa i« »bolesni ženski uterus« — trideset i sedam godina iza njegove smrti (1951) doživljemo čak i to, da je neki njegov stari »prijatelj«, u »Književnim novinama«, ustvrdio, da je A. G. Matoš bio »čovjke neposredan, neodmjeren i neobuzdan, bez moralnih principa i pristojnosti, koji se zamjerio prvenstveno ljudima, koji su ga pomogli; da je bio čovjek, koji je »živio od muzike i piskaranja po dnevnim listovima«. Ni četiri decenija iza tragične Matoševe smrti, mržnja njegovih »prijatelja« nije se slegla.

Što se tiče samih tih i bezbrojnih drugih sličnih uvreda, one su za nas, danas, interesantne prije svega kao dokument svog vremena i dezolantnih prilika u kojima je morao da djeluje naš književnik još pred pedesetak godina. Ali, te prilike su svakako za prosudivanje njegovog rada veoma značajne. Matoš je mogao rezonirati, kao recimo Van Gogh u jednom pismu svom prijatelju Rappardu: »Tako sam navikao da primam uvrede, da me one zaista više ne diraju. Budući da sam na njih neosjetljiv kao drvo, ja ih ne pamtim. Ali sam dosta oštrouman i bistar, da na njih odgovaram.«

Ali ostavimo na stranu sve ostale uvrede i zadržimo se malo

samo na tvrdnjama o Matošu kao neradniku i pijanici. Izdvojimo samo uvrede te vrste i uzmimo na moment — samo na moment — da je to sve skupa zaista bilo tako, pa se zapitajmo, što će ostati od te slike, ako uvažimo slijedeće neosporne činjenice: Matoš je umro relativno veoma mlad — u četrdeset i prvogodišnjem životu — a kroz dva desetak godina rada bibliografija njegovih radova — pri povjedaka, eseja, raznih članaka, putopisa, drama, prikaza itd. itd. — dosegla je veoma importantnu cifru, koja se kreće negdje oko — hiljade.

Pored toga što je saradivao u pedesetak raznih listova, Matoš je za života štampao i sedam knjiga (Iverje, 1899; Novo iverje, 1900; Ogledi, 1905; Vidici i putovi, 1907; Umorne priče, 1909; Naši ljudi i krajevi, 1910 — i Pečalbe, 1913.). Poslije njegove smrti, između dva rata, izišlo je sedamnaest, od osamnaest planiranih knjiga njegovih »Djela« (u redakciji Ante Barca, Ive Hergešića i Julija Benešića, a uvi jek uz pomoć Matoševog brata Milana) i pet knjiga izvan te serije. Od oslobođenja, god. 1941 do danas, izišlo je daljnjih Matoševih sedam knjiga, među njima i dvije knjige u kritičkom izdanju »Sabranih djela A. G. Matoša«.

To izdanje, koje izdaje »Jugoslavenska akademija«, u redakciji Dragutina Tadijanovića obuhvatiće četrdeset monumentalnih knjiga od po 400 do 500 strana velikog oktava (18 x 24 cm), što znači da će čitavo to izdanje iznijeti oko 5.500 do 6.000 stranica.

A to su još, u mnogočemu, i najvrijednije stranice, koje su napisane u našoj književnosti toga doba; klasika, koja je ne samo produhovljena, nego i na topljena autorovom krvlju, kao slabo koje druge stranice u našoj literaturi. Još i više: to su stranice, koje isto tako odaju i upravo iznenađujuću širinu autorovog obrazovanja, njegovu ogromnu načitanost, njegovo poznavanje književnosti i umjetnosti, kao i mnogih drugih kulturnih područja; poznavanje s kojim bi se jedva moglo usporediti znanje nekog drugog njegovog savremenika.

To su, dakle, sve skupa činjenice, fakta koja se ne mogu po-

Nastavak na 6 strani

MALI ESEI

KNJIŽEVNICI PROTIV KRITIKE

Stara je istina da su retko koji pesnici i pripovedaci, o kojima se najviše piše, bili zadovoljni ocenama svojih kritičara. Ta istina redovno je, samo, bila pričana, prepričavana, a retko kad i štampana, no u ovo naše vreme, nažalost, nezadovoljstva književnika svojim kritičarima dobila su i svoj publicitet. I to se uradi ovako: pojavila se knjiga, o njoj je napisano desetak-petnaest kritika i beležaka, od kojih jedna do dve pozitivne; i sad, književnik je pozvan da kaže svoju reč, svoje mišljenje javno o svakoj kritici ponaosob. On je, naravno, zadovoljan najčešće samo onima koje su povoljno ocenile njegovu knjigu, dok za ostale obično kaže: Imam utisak da me dotični kritičar nije razumeo, da drugi nije dobro i pažljivo pročitao, treći da ne zna čak ni o čemu sam pisao a piše o mom delu, četvrti da je dao negativan sud iz subjektivnih i ličnih razloga, peti... itd., itd. Navode se razlozi za razlozima protiv negativnih ocena, jer, bože moj, kako to da se moglo desiti da on, priznat i uvek dobar pisac i pesnik, odjednom izneveri! On piše uvek dobro, on ne može napisati lošu priču, slabu pesmu ili labilan, bezvezan i površan roman.

Krivicu, dakle, snose kritičari: ona je u njihovoj nesavesnosti površnosti, brzopletosti. Priznajmo, može zaista biti i to u pitanju. Ima nas svakakvih: jedni pišu kritike na brzinu ne doševši delo ni dočitati a kamoli o njemu malo više razmišljati; drugi zbog novaca, jer od toga žive, zarada se negde mora naći; a nije redak slučaj da je neki književnik napadnut, negativno ocenjen iz subjektivnih poriva i računa — no u tim momentima više je reč o piševoj ličnosti nego o njegovu delu koje bi trebalo da bude predmet objavljene kritike. Ali, zato, s druge strane, ima i poštenih kritičara koji i o zbirka pesama, pripovedaka ili o romanu pišu, za svoje mogućnosti, objektivno,

ocenjujući samo delo, nevezani ni za kakve književne grupacije ili koterije.

Mišljenja o jednoj knjizi mogu biti različita. Dozvolimo da kritike o jednom istom delu mogu biti i negativne i pozitivne, a može u jednoj kritici biti i jednog i drugog, — i takva kritika, ako je do suštine delo shvatila i prokomentarisala, vodi, čini se, pravilnom zaključku, koji može biti ovakav ili onakav. Međutim, ni najnegativnija kritika ne znači poraz za pisca! Naprotiv, ona mu je, ako ima poverenja u nju, jedna vrsta putokaza za dalji rad, upozorenja da se ne ponovi, da ne eksperimentiše, da ne uništi svoja nova ostvarenja do kraja. S te strane prematran, zadatak kritičara je plemenit i odgovoran. On ne sme biti krut i bez širine shvatanja životno-umetničkih problema; on mora težiti ka što celovitijem sagledavanju jednog književnog dela... Ali, književnici, recimo: dobar deo njih, moraju priznati da su često površni, stalno u nekoj žurbi, a nije redak slučaj da ponekad mnogo i ne razmišljaju o onome o čemu pišu. Otuda i efemernost njihovih književnih proizvoda; a tako bismo rado dočekali delo trajnije vrednosti! Takva, trajna, dela treba stvarati.

Između književnika i kritičara očito postoji neki nesporazum. Možda se on može okarakterisati nepoverenjem, zavisti i zlobom! Treba, međutim, znati da mi i danas imamo i dobrih književnika i savasnih književnih kritičara. I jedni i drugi, naročito ovi drugi, nisu sagledani! Njihovo ih vreme, kako to uvek biva, neće, izgleda, ni sagledati, što u ovom momentu nije najbitnije i najvažnije. Bitno je da se uklone nesporazumi, da se dođe do međusobnog poverenja. Verujmo iskrenoj kritici, njen zadatak je, plemenit: ona ne želi da uništava i potcenjuje, već obrnuto — da uzdigne. I ona bi želela da peva a ne da jadikuje.

Tođe COLAK

DVE PESME

MONOLOG ZA LAKU NOĆ

Ali zar vam je zaista svejedno s kojim će sutra čuperkom, još nerođenim, leći vaš sin? Koga će voleti vaša kći? Ko će joj posvećivati horeje i jambe? Idete, zaljubljeni, kroz leto i o svemu tom razgovarajte s makovima. (Njima ni na kraj pameti nije da vas proglašavaju ludakom ni pijancem.)

Idete, zaljubljeni, kroz leto...

Pa otkud onda ovaj cinizam?

U kakvo smo, mila moja, ovo stoleće zalutali? Ali ne! Ako su u ovom stoleću onako nesebično na bunkere jurili naši onda znači da se u njemu isto tako nesebično može i voleti. Jer sve što jeste tu je. U njegovom paklenom trajanju. Domovina. Ljubav. Zvezde. Protivnici.

Ovo je jedino stoleće u kome ću bolovati od mržnje, od vernosti. U njemu svi moji rokovi. Svi okovi. Svi rancanci. Svi lancici. Sve moje veze sa svetom. Sve breze. Sve presude. Sve laži. Zadržimo ovo stoleće još barem nekoliko večeri. A onda zajedno s nama nek ide u otpad ili u muzej!

9. VIII. 1950

Već naglas su te kišama rečiovala moja predvečerja. Već ništa u mom životu nije bilo važno tako kao ti. Već sve oko mene je bilo samo deo mog opšteg mira o tebi. Već nijedan drvoređ kojim si prošla nije se zvao prosto drvoređ.

Već sve je znalo da ćeš doći. S nebom pločnici već su se u život kladili da si negde tu. Budućnost je imala hiljadu imepa i tek poslednje bilo je usamljenost.

Budućnost je već oponašala tvoje pokrete i tvoj hod.

(9. VIII. 1960)

REČ PO REČ - ZAGONETKA

10-19. VIII. 1960

Čini se da postoji jedna reč koja se određenog dana najčešće izgovara. Ona je dokaz da ljudi, koji inače imaju malo zajedničkog, nekad misle o istim stvarima i govore o istim željama. Dočuti tu reč nije baš lako, jer se ona u govoru gubi, pojavi se pa nestane, da bi opet bila izgovorena na drugom kraju grada. Po tome je ona slična ponornici.

Ipak, ima dana kada izgleda da svako govori o svome, kada se ne događa ništa značajno, ništa što interesuje više ljudi. Tada svako priča o onome što je njegov život, prepričava što je video i čuo, ili se ispoveda. I onda se uvek sluša onaj ko najglasnije govori, makar njegovu pričanju i ne bilo zanimljivo i nesvakidašnje. I ne mogu se staviti dlanovi na uši. Neko priča, otkriva svoj život, a to opet liči na zagonetku.

Podne. U trolejbusu za Zemun.

Zena u crnoj haljini, na ramenima malo izbledelej, stoji kraj konduktera, i ne obazire se na one koji prolaze pored nje i guraju je. U jednoj ruci drži mali, crni novčanik pa ga premešta u drugu ruku, da bi o rukav obrisala oznojeni dlan. I priča kondukteru:

»Samo ove kartice držim u rukama, a moram, rešila sam da se već jednom izvučem iz ovog mraka. Očoravila sam i moram, čerka mi je bila plućni bolesnik. I nikako da nađem nešto pogodno, taman misliš da je sve u redu, a ono se pokaze da negde zapinje. I sad sam našla nešto, ali se gazda buni. On bi hteo da mu u onu sobu dovedem nekog ko će skoro da umre, pa da mu ostane, a ja gde takvog da nađem. Ovo su mladi ljudi, a on je moćan i ima pare, a ja opet poštene ljude, ko i sama što sam. I ispade na kraju da ovo moje više vredi. Nisam luda da tražim one koji će skoro da umru. Nek ih on traži ako mu treba, imam ja drugog posla, i ni do čega mi nije, i sto

puta sam mislila da mi je ovo poslednji put i ova karta, ne znam gde sam je zatvorila. Može i kontrola da naide. Ne, znam, opet ne znam, a kako da znam one koji će skoro da umru, ko da je to lako znati«.

Veče. U bifeu »Limovaca«.

Dva poznanika, ili možda i prijatelja stoje za šankom. Jedan je u košulji, a drugi drži kaput preko ruke. Priča onaj u košulji.

»Znam kako bi bilo, ali ti kažem da ne mogu. Evo ti lične karte, proveri da sam Bosanac. Rođen sam na reci i to kakvoj reci, predratni stoparac da nađeš u njoj. Nije to voda ko ova ovde. I jeste da je nedelja, i znam sve ne moraš da mi pričaš, ali moram to da uradim. Nema ko drugi. Onaj jedan koji bi to mogao, otišao je na godišnji odmor, ima čovek dopust ko što je red, ko što si ti imao, ko svi ostali. I on otišao i zato ja ne mogu da maknem«.

»Pa dodji predveče«, kaže onaj s kaputom preko ruke.

»Ma ne vredi, sunce greje preko celog dana, na takvom smo mestu. Moram izjutra da stavim platno, pre sedam sati. Pa onda da ga skinem u podne i da ga premetim na drugi izlog. Od četiri posle podne već greje s druge strane. Taman dok otpavam posle ručka. Posle moram opet. I to samo toliko koliko da svratim u bife, a onda pre sedam da skinem. Sunce sad rano zalazi. Vidiš koliko je okraćao dan. A znam kako bi bilo, da mi i ne pričaš. Ah, takva ti je klima. I to je preko leta. A u ostalo vreme ne može bolje biti. Malo ovde, malo onde, ništa se ne primećuje a ti si. Ko kad mezetiš. Pa kaži, svi mi to radimo«.

Oni koji na ulici govore glasno često puta to čine samo zato da bi bili primećeni. Valjda im je to zbog nečeg potrebno. I sve što kažu često izgleda jednostavno i pojmljivo. Pa ipak je to neka zagonetka.

Dragoslav GRBIĆ

Olimpiski vekovi

Nastavak sa 1 strane

je čitav prostor okruživalo hiljade statua. Svake četvrte godine, pred pun mesec u julu, Helanodici su slali hiljade glasnika do najudaljenijih grčkih kolonija da objave početak olimpijskih igara. Istoga časa utruli bi bojni poklič, oružje bi se pretvaralo u hrpu nepotrebnih stvari i Grci, tako prožeti suprotnostima i ratnim užasima, prekidali bi sva neprijateljstva i kretali u Olimpiju.

Tamo su zaboravljali na rat i teško onom ko bi prekršio primirje. Spartanci su to jednom radili i dugo ni jedan njihov čovek nije ugledao veličanstveni spektakl Olimpije. Kserks, taj neobuzdani vladar, nije se usudio da naredi svojim trupama da prekrše »sveti mir«.

»Sveti mir« — tako su Grci zvali primirje zbog olimpijada.

Ciceron je jednom prilikom rekao: »Ni jedan rimski vojskovođa, koji se vraćao u punom trijumfu, nije dobio toliko časti i poklona kao ma koji pobednik u Olimpiji. Treba li još ma šta dodati ovoj tako visokoj oceni jednog slavnog savremenika olimpijada. Stari svet je obožavao olimpijske pobednike. Bili su obasuti obiljem poklona, a grad čiji bi stanovnik bio dvostruki pobednik rušio je svoje zidine, »jer je za odbranu dovoljan takav atlet«. A šta je bivalo s onim koji bi se na nepošten način domogao maslinove pobedičke grane? Bio bi prognan i osuđen na večno lutanje svetom. Čak se i majka odicala takvog sina. Uništaujući mnogo šta u Grčkoj, Rimljani su načeli i veliki olimpijski duh. Doduše, oni su Olimpiju otvorili svim narodima Mediterana, ali su uveli takav profesionalizam da su se sve više i više ostvarivale Euripidove reči o prolaznosti sportske slave: »Kao mladi sportisti žive u najvećem sjaju, idoli su gradova i ljudi; a kad naide goraka starost oni bivaju odbačeni kao iznošeni i nepotrebiti kaputici«.

Ali, prolaze vekovi i interes za antički svet počinje da prizima modernog čoveka. Iz ruševina, iz pepela i zaborava, ispod naslaga lave i zemlje počela je da niče materijalna antička kultura i njen duh. Devedesetih godina prošlog veka svet se ponovo setio olimpijada i Olimpiju, shvativši da i ta ideja može korisno da posluži modernoj eri. Čovek kome savremeni svet duguje obnavljanje olimpijada bio je jedan Francuz — Pier de Kuberten. Ponet oduševljenjem za ovu divnu ideju starih Grka, on je krstarilo zemljama i, posle mnogo razočaranja i zatvorenih vrata, uspeo da obnovi igre. U moru argumenata kojima je poticao na obnovu olimpijada, rekao je i ovo: »Delfi i Eleuzi su samo svetilišta; Termopili su ovekovčički imena heroja; Akropolj govori o istoriji velikog grada; ali samo Olimpija simbolizira čitavu jednu civilizaciju koja je iznad nacija, heroja i religija«.

Koliko je tu simboličke i gotovo uzvišene ceremonijalnosti i danas olimpijade predstavljaju četvorogodišnji period čiji se početak uvek iznova obeležava velikim sportskim i umetničkim igrama. Svake četvrte godine ta veličanstvena svečanost pred očima čitavog sveta počinje u maloj Olimpiji. Grčke devojke, pomoću sunčanih ogledala, pale vatru na onom istom kamenu gde je i pre dvadeset-trideset vekova goreo olimpijski plamen. Tada počinje krstarenje zapaljane buktinje do grada u kome se održavaju igre. I, kada, uz klicanje gledalaca i odlučan pozdrav hiljada sportista i zastava, bukne plamen na tronošu stadiona, u svet prhne jato golubova da javi radosnu vest početka nove olimpijske ere.

Od tog trenutka pune tri nedelje traje taj veliki spektakl. A onda dolazi tužan trenutak kada igre moraju biti završene. Tako nastavlja da živi jedna ideja koja se još pre trideset vekova začela u Grčkoj. Da li su sanjali ti ljudi da će njihovo delo živeti toliko dugo i postajati sve veće i sjajnije ukoliko je više prolazilo kroz vekove razaranja i uništenja? Kako je moralo divlje udarati Fidijino srce u trenutku kad je gledao dovršenu statuu Zeusa — jedno od sedam čuda antičkog sveta. On sigurno nije ni sanjao da će na tom istom mestu, petnaest vekova kasnije, ležati jedno srce, jedno mrtvo a uvek živo srce. A to srce, ugrađeno u spomenik olimpijskim igrama, koje leži u pravo tamo gde mu je i mesto, živelo je u grudima osnivača modernih olimpijskih igara — Piera de Kubertena.

Branko SARIĆ

Irma FLIS

KLAS

NUSIĆ: — NIJE NI TAKO LOŠE STO ME NEMA U OVOJ OZALO- SCENOJ PORODICI! (Karikatura A. Klasa)

KLAS

NUSIĆ: — NIJE NI TAKO LOŠE STO ME NEMA U OVOJ OZALO- SCENOJ PORODICI! (Karikatura A. Klasa)

KLAS

NUSIĆ: — NIJE NI TAKO LOŠE STO ME NEMA U OVOJ OZALO- SCENOJ PORODICI! (Karikatura A. Klasa)

KLAS

NUSIĆ: — NIJE NI TAKO LOŠE STO ME NEMA U OVOJ OZALO- SCENOJ PORODICI! (Karikatura A. Klasa)

FILM

Teme za diskusiju

LITERATURA I FILM

Iz mračne komore fotoaparata rodio se film: najpre čuljiv ali nestalan obilazio je svet prikazujući kratke fragmente života koji se živeo prvih godina našeg veka. To je film-dokumentar. Dokumentar, u slikama. Njegova prva umetnička inspiracija radila se u elementarnom životu, ona je bila kratkog daha, nema, nama sada smešna i naivna. Svrha filma toga vremena bila je pre svega da razonodi, da nasmeje, ali tu i tamo začinjale su se parodije dubljeg smisla, kritike civilizacije i tehnike, satire na ljudske karakterne mane. Često je film imao i socijalno obeležje: kamera je stajala na strani zločinaca i uvredjenih — i te filmske storije postajale su sve bogatije, sadržajnije. Treba odmah pretpostaviti da je film i u tom svom »dečjem dobu« bio pod uticajem književnosti, ali su njegove mogućnosti bile isušive skromne da bi se privatio interpretacije književnih dela. Veliko bogatstvo tema za film ostajalo je skriveno i nedostupno između korica knjiga. Tolike slike života, ljudskih likova i sudbina počivale su u bibliotekama, u njihovim tam-

nim odajama i mašti ljudi. Film je bio prepušten sebi.

Prvi napisani filmski scenario predstavljao je značajan korak ka literaturi. Tako je ujedno stvoren i nov književni rod. Potcenjivan i vredan od pisaca, scenario-skitnica pozajmljivao je i krao, snalazio se kako je znao. To pastorec literature sa pronalaskom ton-filma postalo je njegov nezamenljivi saradnik. Njegovom smo zaslugom na ekranu prepoznali prva književna dela. Tada se javio problem.

Iz godine u godinu povećavao se broj filmova snimljenih po književnim delima slavnih pisaca. Ali najčešće takvi filmovi nisu zadovoljavali ni kritiku ni publiku. Toliko smo puta imali prilike da čujemo proteste kritičara i ostalih sineasta pri ekranizaciji bezmalo svih dela, bilo klasične ili savremene literature. Govorilo se i pisalo da je film izneverio veliku Sekspiru reč, dubinu misli Dostojevskog, lucidnu psihologiju Stendala ili neposrednost i istinu jednog Hemingveja. Gotovo jednoglasno svi ističu: gde je tu pisac? gde je tu njegova poetska vizija? njegova misao? Jedan od najuniverzalnijih umetnika savremenog sveta, Žan Kokto, na pitanje, koja bi literarna remek-dela želeo da vidi na ekranu, odgovorio je: »Ni jedno, jer smatram da je to gotovo nemoguće. Mislim da je lepota jednog literarnog dela pre svega u stilu, u načinu pisanja jednog autora. Trebalo bi zato preneti na film taj stil, taj način pisanja. Je li to moguće? A ako nije — ostaje samo fabula...« Kokto je umeo da od jedne literarne materije stvori dva filma: »Orfej u paklu« i »Orfejev testament«, ali mu je ta materija poslužila samo kao ideja pomoću koje je mogao da nam iznese svoj pogled na svet, na život, na umetnost.

Kokto daje filmu određene ruke. Film hara po literaturi, traži teme, misao, ideju. Pisac-scenarista krađe po sopstvenoj kući: u njega sumnjaju, mrze ga, ali on je uhoda koja čini usluge i literaturi i filmu. Bilo je filmova i boljih i gorih od književnih dela iz kojih su nastali, ali nijedan još nije napravljen koji bi im bio veran. Njihova saradnja zasnovana je na neverstvu. Film i literatura su dve raznorodne umetnosti: on se ponašaju kao putevi koji se ukrštaju da bi se zatim zauvek razili. Zato treba reći da je pri filmskoj interpretaciji literature važan i primaran samo njen duh, njena struktura, a ne striktno poštovanje reči i dela. »Kada jedan režiser uzme literarno delo — kaže Roberto Rosellini — kada pokuša da ga priredi za ekran, da promeni nje-

gov jezik — taj režiser je od tog literarnog dela napravio nešto novo, — jedan drugi vid umetnosti. On je, ustvari, uzeo ideju, liniju priče da bi na njoj gradio film, a ideja ili linija priče je uvek nešto više ili manje sponorno u literarnom delu. Važna je obrada, kako u literaturi tako i u filmu«.

Isti se problemi javljaju prilikom ekranizacije domaćih literarnih dela. Kod nas se, na primer, smatra da je Nušićeva literatura veoma pogodna za ekranizaciju. »Gospodom ministarkom« u režiji Žorža Skrigina učinjen je prvi takav pokušaj, pa ipak je taj film napadan sa svih strana. Govorilo se o tome koliko je Skrigin izneverio Nušića. Govorilo se zatim i o iz-

neverenom Steriji u »Dilijansi snova«. U tom pogledu bolje sreće bio je film pravljen po romanu Sime Matavulja — »Bakonja fra Brnek«, ili dva filma pravljen po pričama Antonija Isakovića. Znači, problem adaptiranja literature za film nije tako jednostavan kao što izgleda na prvi pogled. Zašto se inače naši pisci ne bi dosetili da pišu scenarija po sopstvenim novelama (Marinković, Desnica naprimer) ili romanima (Davičić ili Andrić)? Naša literatura naravno nije tako bogata kao neke strane — ona sama po sebi ne nudi naročito mnogo mogućnosti da bude ekranizovana. Ali zašto se onda naši pisci veoma retko usuđuju da pristupe pisanju originalnih scenarija za film? Za-

što se naša scenaristika još nije razvila do željenog kvalitetenog nivoa? Da li zato što u njoj prevladavaju literarna shvatanja — kao što misli Igor Pretnar — i to »kako u kreativnom tako i u analitičkom procesu. Očekivali smo — kaže on dalje — da će glavni zadatak na tom području obaviti naši literati, ali smo u tom pogledu doživeli razočaranje. Naravno ne što se tiče učešća pisaca u scenarijsko stvaralačkom radu, već što se tiče kvaliteta njihovog rada. Većina profesionalnih literata smatra naime, da je za uspešno pisanje scenarija dovoljan njihov talenat i njihovo literarno iskustvo. Oni prenebregavaju pitanje specifičnih zakona filmske dramaturgije i filmskog jezika, kao i dijaloga«.

Problem se nameće jedan za drugim. Ima ih mnogo. Pa ipak, u okviru ovih naših razmišljanja o odnosu literatura — film istakli smo dva osnovna: problem ekranizacije literarnog dela i problem učešća književnika u pisanju scenarija. Naša kinematografija danas, više nego ikoga druga, oseća svu težinu ovog zadatka. Šta da se radi? Scenarrio je kao književni rod kod nas gotovo sasvim zapostavljen. Snalazimo se nekako, kritikujemo, osuđujemo. Pisci su protiv ljudi sa filma, ljudi sa filma bacaju krivicu na pisce. Problem je akutan i njegovo rešenje značilo bi izvesnu renesansu našeg filma. Bar u tematskom, sadržajnom, idejnom smislu. Znači, problem je u temama našeg života, koje su delimično sadržane u delima naših savremenih pisaca, ali problem je i u temama koje će biti napisane neposredno za film. Primeri koje nam daju značajna književna imena opravdavaju naša nastojanja. Žar Solohov nije lično učestvovao u stvaranju jednog remek-dela savremene sovjetske kinematografije, koje je niklo iz njegove priče? Pisao je scenario za Bodnarčukovu »Čovekovu sudbinu«. Tenesi Vilijems preradio je za film svoju dramu »Tetovirana ruža«, imajući u tom poslu na umu čak i glumicu Anu Manjan. Fokner je učestvovao u stvaranju filma »Krik i bes« po svom istoimenom romanu, Prever i Marsel Karne godinama su saradivali stvarajući najbolja dela svetske kinematografije. Primera ima bezbroj. Scenario je danas već odrastao i pomalo drzak dečak koji traži svoje zasluženo mesto.

Izgleda da je našim piscima potrebno malo više smelosti i malo manje potcenjivanja da bi se izbegla opravdana primedba o njihovom slabom učešću u razvoju domaće filmske umetnosti.

Irma FLIS

KNJIŽEVNE NOVINE

List za književnost, umetnost i društvena pitanja

Redakcioni odbor:

Bora Costić, Slavko Janevski, dr Mihailo Marković, Slavko Mihalić, Peda Milosavljević, Tanasije Mladenović, Mladen Oljača, Vladimir Petrić, Duza Radović, Izet Sarajlić, Vladimir Stamenković

Direktor:

TANASIJE MLADENOVIC

Urednici:

MILOS I. BANDIC

PREDRAG PALAVESTRA

Odgovorni urednik:

CEDOMIR MINDEROVIC

List izdaje Novinsko-izdavačko preduzeće »Književne novine«, Beograd, Francuska 7. Redakcija: Francuska 7, tel. 21-000, tek. račun: 101-707-1-208

List izlazi svakog drugog petka. Pojedini broj Din. 30. Godišnja preplata Din. 600, polugodišnja Din. 300, za inostranstvo dvostruko

Rukopisi se ne vraćaju

Tehničko-umetničko oprema:

DRAGOMIR DIMITRIJEVIC

Stampa »GLAS«, Beograd,

Vlaškovićeva 8.

URLIK

Ja sam video najbolje umove moje generacije uništene ludilom, izgledne, histerične, ogoljene, Kako se vuku u zoru crnačkim ulicama tražeći gnevni olonac, Mladi i neudžni, andeoskog lika, izgarajući za drevnom nebeskom vezom sa zvezdanim dinamom u mašineriji noći, Koji su — beda i rita upalih očiju — sedeli visoko pušeći u natprirodnom mraku stanova sa hladnom vodom i ledbeil nad vrhovima gradova u džezkontemplacijama, Koji su razgledavali mozgovu prema Nebesima pod Elom i gledali muhamedanske anđele kako se teturaju na osvetljenim unajmljenim krovovima, Koji su prošli kroz univerzitetne hladnih prodornih očiju sa halucinacijama o Arkanzasu i tragediji Blejkove svetlosti među mudracima rata, Koji su bili izbačeni sa akademija zbog ludosti i štampanja nepristojnih oda na prozorima lobanje, Koji su pokriveni u neobrijanim sobama u donjem vešu spaljivali svoj novac u korpama za otpatke i kroz zid osluškivali Teror, Koji su isklesani u njihovim javnim bradama na povratku kroz Laredo za Njujork sa pojansom od konoplje Koji su gutali vatru u obojadisanim hotelima ili pili terpentin u Rajskoj Aleji — smrt, ili pročišćavali svoje trupove iz noći u noć, Snovima, drogama, košmarima koji trzaju iz sna, alkoholom i orozom i loptama bez kraja, Neupredvidi čorsokaci uzdrhtalih oblaka i munja u svesti što skaču prema stubovima Kanade i Patersona, rasvetljujući ceo nepokretni svet Vremena između njih, Kaktusi holova, zeleno drvo svitanja na grobljima, pijanstvo na vrhovima krovova, dućanska proćelja gradića sa treznom radosnom vožnjom uz treptaj neonskih saobraćajnih svetlosti, podrhtavanje sunca i meseca i drveća u urlajućim zimskim sotonima Bruklina, deklamatorstvo iz pepeljare i blagi kralj svetlosti duše, Koji su se prikovali uz podzemne železnice za beskraju vožnju od Baterije do Sv. Bronksa na benzendrinu dok ih buka točkova i dece nije donela uzdrhtalih razbljenih usta — prosutog razgolićenog mozga lišenog sjaja na sumornu svetlost Zoološkog Vrta, Koji su tonuli celu noć u podmorskoj svetlosti Bikforda i isplu vanši sedeli celo popodne uz bajato pivo u pustom Fugaziu slušajući sudnji dan na hidrogenskom muzičkom automatu, Koji su govorili neprekidno sedamdeset časova teturajući se oca parka do bara do Belvija do muzeja do Bruklinskog Mosta, Izgubljeni bataljon platonskih pričala skačući sa meseca niz stubove preko prinudnih izlaza preko ragastova preko Empajer Bilinga, Vrišteći povraćajući šapući o doživljajima i uspomenama i anegdota i udarcima u oko i šokovima bolničkim i o zatvorima i o ratovima, Mozgovi izbljuvani u totalnom opozivu za sedam dana i noći blistavih očiju, meso za Sinagogu bačeno na pločnik, Koji su nestali u nepovrat Zen Nju Džersija ostavljajući trag dyosmislenih razglednica Atlantik Siti Hola, Podnoseći muke Istočnih znojeva i mlevenja kostiju u Tangeru i glavobolje Kine u jadnom povlačenju u sobu u Njuarku na koju je legla pustoš, Koji su lutali okolo-naokolo u ponoć po peronu pitajući se kuda će i odlazili ne ostavljajući za sobom slomljena srca, Koji su palili cigarete u olupinama olupinama što su tandrkale kroz sneg prema usamljenim farmama u noći predaka, Koji su proučavali telepatiju Plotina, Poa i Svetog Jovana Krstiteja i kabaču zato što je kosmos instinktivno podrhtavao pod njihovim nogama u Kanzasu, Koji su usamljenički lutali ulicama Ajdaha tražeći priviđenja indijanskih anđela koji su bili priviđenja indijanskih anđela, Koji su mislili da su samo ljudi kad je Baltimor blistao u natprirodnoj ekstazi, Koji su iskakali u limuzine sa Kinezom iz Oklahome zaneseni zimskom ponoćnom svetlošću kišovitih ulica maloga grada, Koji su bazali gladni i usamljeni kroz Houston tražeći džez ili ženu ili supu, i išli za sjajnim Špancem da razgovaraju o Americi i Večnosti — beznadan poduhvat — i tako se ukrcali na brod za Afriku, Koji su iščezli u vulkanima Meksika ostavljajući za sobom samo pamučnu senku i lavu i pepeo poezije razbacan u kaminiu Cikago, Koji su se ponovo pojavili na Zapadnoj Obali istražujući FBI bradati, u šortsevima, sa velikim pacifičkim očima čulnim na njihovoj tamnoj koži deleći nerazumljive letke, Koji su cigaretama progorevali svoje ruke protestujući protiv narkotičnog duvanskog dima kapitalizma, Koji su skrhanj plakali u belim gimnazijama goli drhteći pred mašinerijom drugih skeleta, Koji su se tukli i bili tučeni od serafima u ljudskom obličju, mornara, nežnosti Atlantika i Karibije, Koji su beskraju štucali pokušavajući da se kikoču ali su se zgrčili u jecanju iza paravana u turskom kupatilu kad je nagi plavi anđeo došao da ih probode mačem, Kojima su tri zle žene sudbine otele dečake-ljubavnike jednooka zla žena heteroseksualnog dolara jednooka zla žena koja namiguje iz materice i jednooka zla žena koja samo sedi na svom magaretu i seče zlatne konce intelekta sa zanatlijskog razboja, Koji su se pomamno i nezahitno parili sa flašom piva draganom paklom cigareta svećom i pali sa kreveta i nastavili na podu i duž hodnika i završili nesvestivši se kod zida, Koji su zasladiš otmice miliona devojaka drhtećih u smiraju sunca i bili zakrvavljenih očiju ujutru ali spremni da zaslade otmicu izlaska sunca, bleštavih butina pod ambarama i goli u jezeru, Koji su otišli da bludniče po Koloradu u hiljadama ukradenih noćnih kola, tajni junaci ovih pesama, kicoši i adonisi Denvera, radosna uspomena bezbrojnog niza njegovih devojaka na praznim poljanama i večernjim baštama, bioskopima — dotrajale kolone na planinskim vrhovima u pećinama ili sa sumornim keamericama na poznatim mestima kraj puteva zadižući usamljene potsuknje i naročito tajni solipsizam benzinskih stanica, i ulice rodnog grada takođe, Koji su iščileli u prostranim prljavim bioskopima, bili prenošeni u snovima, budili se na iznenadnom Manhatnu i skupljali sebe iz podruma mamurni od svirepog tokajca i užasa gvozdenih snoviđenja Treće Avenije i posrtali u berzama rada, Koji su šetali svu noć cipela punih krvi po snegom pokrivenim dokovima čekajući da se na Ist Riveru otvore vrata sobe pune isparenja i opijuma, Koji su stvarali velike samoubilačke drame na odvojenim stenoitim obalama Hadsona pod ratnom plavom svetlošću meseca i njihove glave će biti krunisane vencem u zaboravu, Koji su jeli jagnjeći paprikaš imaginacije ili varili raka na muljevitom dnu reka u Boveriju, Koji su plakali slušajući romanse po ulicama sa svojim kolicima punim luka i rdave muzike, Koji su sedeli u sanducima dišući u mraku pod mostom i ustajali da grade klavensene u njihovim tavanima, Koji su kašljali na šestom spratu Harlema krunisani plamenom pod tuberkuloznim nebom okruženi oranžastim sanducima, teologije, Koji su zvirjali cele noći ljuljajući se i valjajući nad plemenitim činima što su žuto jutro bile stance besmisla, Koji su kували pluća srce noge rep boršč istrulelih životinja i tortilje snevajući o čistom vegetarijanskom carstvu, Koji su se bacali pod kamione s mesom u potrazi za jednim jajetom, Koji su bacali svoje časovnike sa krova da bi glasali za Večnost Van Vremena a budilnici su im padali na glave svakoga dana budućih deset godina, Koji su seklili svoje vene tri puta uspešno bezuspešno, odustali i bili primorani da otvore dućane sa antikvitetima gde su mislili o tome kako stare i plakali, Koji su bili živi sahranjeni u njihovoj nevinoj flanelskoj odeći

na Medison Aveniji na vetrometini tmurne poezije uz tenkovski zveket gvozdenih regimenti mode i nitroglicerinski vrisak reklamnih lepota i senfovski zadah zlokobnih umnih izdavača, ili su ih pregazili pijani šoferi taksija Apsolutne Stvarnosti, Koji su skakali sa Bruklinskog Mosta to se stvarno dogodilo i otišli nepoznati i zaboravljeni u avetijsku osamućenost slepih ulica i vatrogasnih kola Kineske Četvrti čak ni jedno besplatno pivo, Koji su pevali sa svojih prozora u očajanju, ispadali iz prozora podzemnih železnica, bacali se u zagađeni Pasaik, skakali na Crnce, plakali ulicama, igrali bosu na razbijenim vinskih časama slomljenim gramofonskim pločama nostalgije Evrope Tridesetih godina nemački džez isplili viski i bacili se stenjući u krvave W. C. sa jaucima u ušima i zvižducima ogromnih parnih pištaljki, Koji su se kotrijali drumovima nekadašnjih putovanja jedan drugome u usijanu Golgotu bdenja zatvorske samoće ili birmingamske inkarnacije, Koji su trčali kros od sedamdeset dva časa da pronađu da li sam ja imao viziju da li si ti imao viziju ili da li je on imao viziju da pronađu Večnost, Koji su putovali za Denver, koji su umrli u Denveru, koji su se vratili u Denver i čekali uzalud, koji su osmatrali nad Denverom i duboko razmišljali i samovali u Denveru i najzad otišli da pronađu Vreme i sada je Denver usamljen bez svojih heroja, Koji su padali na kolena u beznadnim katedralama moleći uzajamno za spasenje i svetlost i grudi, dok im duša nije za trenutak osvetlila kosu, Koji su se probijali kroz svoju svest u tamnici očekujući nemoguće zločince sa zlatnim glavama i dražima stvarnosti u scima koji su pevali slatki bluz Alcatraz-u, Koji su se povukli u Meksiko da neguju naviku ili na Roki Maunt nežnom Budi ili u Tanager dečacima ili na Južni Pacifik crnim lokomotivama ili u Harvard Narcisu ili Vudlonu ili leji krasuljaka ili grobu, Koji su zahtevali umne procese optužujući radio za hipnotizam i bili prepušteni svome ludilu i njihovim rukama i obešen sud, Koji su bacali salatu od krompira na predavaču o dadizmu Centralnog njujorskog koledža i izlagali se potom na granitnim stepenicama ljudica sa obrijanim glavama i barlekinskim govorima o samoubistvu, tražeći neodložno neuro-hirurške intervencije,

TRIBINA

Samostalno svojstvo čitanja

Postalo je sasvim jasno gde poezija traži ušće — u životu. Znamo i zašto ga traži. Stečeno saznanje iskustvo glavni je akter za poetsku reč To znači da je čovek glavni i jedini sadržitelj poezije, ona suštinska membrana u kojoj se nazire latentno raspoloženje savremene ličnosti. Sam termin — čovek, izaziva u svesti mnoštvo slika i emocionalnih tenzija, pa se toj osobenoj psihološkoj i tonskoj strukturi stihova pokreće maštovna poletnost individualne snage pesnikove. Za poeziju je nužna maksimalna budnost, usredsređenost kako na funkcionalne osobenosti psiholoških stanja, tako isto i na onu akordsku podlogu pomoću koje se taj svet dejstveno prenosi na čitaoca. Sa čitaocem počinje muka kad je reč o savremenom pesničkom izrazu. Kad imam na umu pojam čitalac, ja se plašim da neko od nas dvoje nije sklon da uđe u suštinska značenja lirskih uzemirenja. Čak sam slobodan reći da čitalac još nije uvideo šta savremena poezija sobom nosi, kakva je njena sedimentacija krvi, kakvi su njeni saznanji odjeci. Anketirao sam jedan oveci broj čitalaca i primetio da su oni u svom najboljem delu vezani za poeziju tzv. „jasnog karaktera“, dok je broj onih koji vole „nerazumljivu“ poeziju bio odveć mali. Taj broj treba da bude i cifreno izražen — 18:2 u korist prvih. Dobar deo od tog broja, njih 15, nije uopšte čitalo savremene pesnike, izgovarajući se da su njima strana antiljudska buncanja i odveć zamršeni stilski kalamburi. Odmah se dalo videti da čitalac neće ili ne ume da uhvati pretapanje životnog iskustva i sintetizovanu pesničku poruku — njegov izražajni aparat je sav u odblescima starih psiholoških zdanja, on računava na prvi utisak koji u njemu pesma proizvede, a ono što se krije pod korom savremene simboličke, ono dakle suštinsko, ne može nikako da se legalizuje u čita

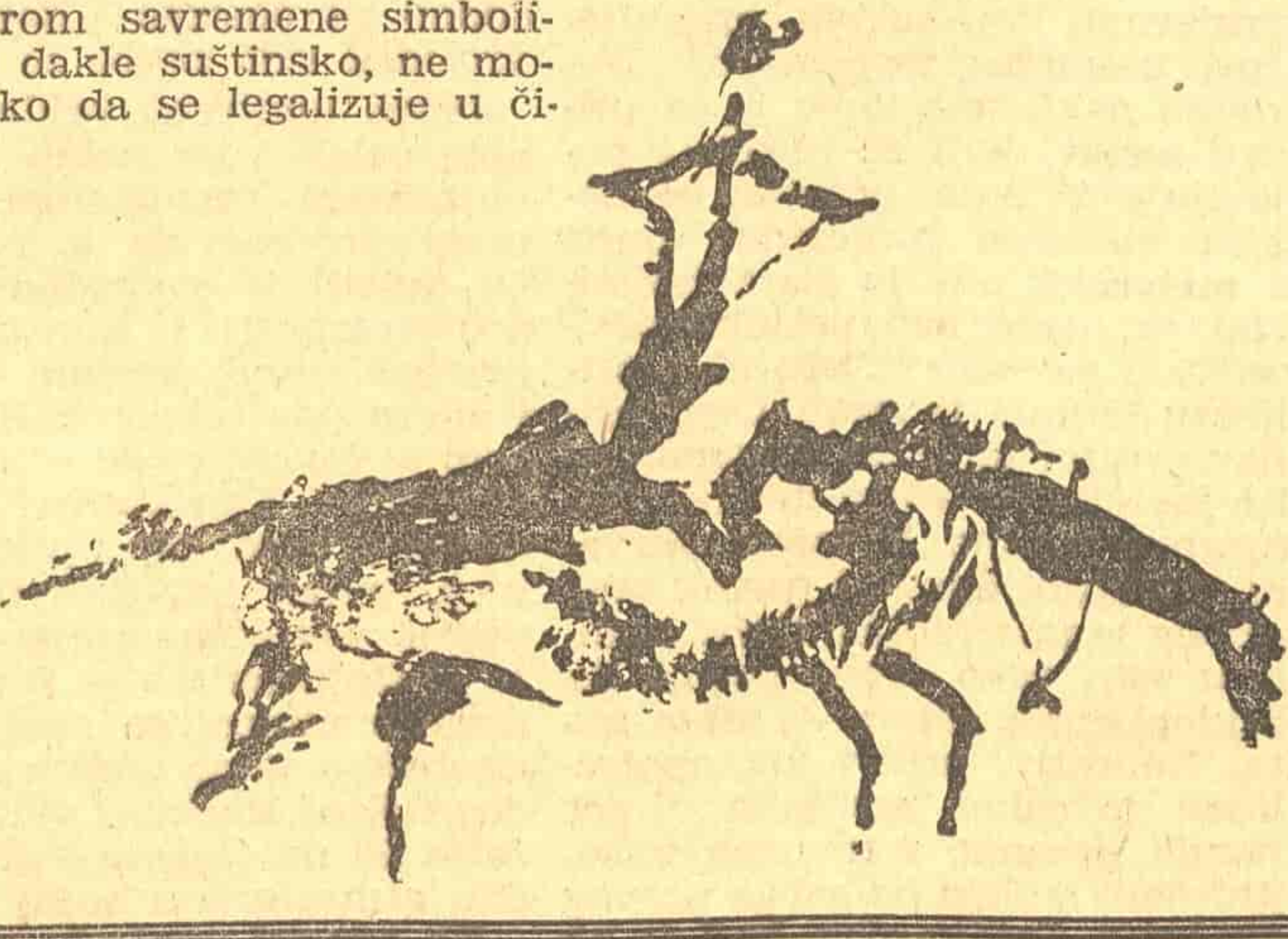
tačevoj svesti. Čitalac voli mirne linije, bez grča i bez savremenog osećajnog senzibiliteta, njemu je apstraktnost tuđa jer pesnik retko kad prodire u njene postojeće vidove, koji iskazuju jednu puniju realnost od one što je lako opipljiva, što je od prvog trenutka dozvolila sebi da se od kraja dočita.

Za nerazumevanje poezije donekle je i kritika kriva. Ona mora, ako hoće da odgovori svojoj funkciji, da bude posrednik između pisca i čitaoca, da mu sugerise ono što ovaj nije mogao da dosegne, što nije mogao da dešifruje. Poezija nije razjašnjavanje nego naslućivanje onoga što je duboko skriveno u čovekovoj svesti.

Poezija govori jezikom slike i zvuka. Ova dva fenomena su stalno u preplitanju, prožimanju, ukrštanju. Kad kažem sliku, onda mislim na čitav registar nepoznatice koje su se survale u čovekovu prirodu da bi odatle izišle na svet kao sveže uhvaćena realnost.

Slobodan sam da kažem da poezija prestaje da bude svečanost trga i dvorana. Ona se čita udvoje — čitalac i pesnik su jedni arbitri i spona za međusobno razumevanje. Niko van njih ne bi trebalo da posreduje. To kažem zbog toga što kritika ni do sada nije tu ulogu uzela na sebe. Uostalom — vreme je već da se jednom priviknemo na samostalno svojstvo čitanja. Da li čitanje — pitam se i ispravljam ujedno. Ako je čitanje saučestvovanje sa pesnikovima raspoloženjima, onda je pojam čitanja pravilno uzet. Ako se misli na bukvalno — nespozorazumi će nas uvek pratiti. Poezija se misli i sanja. To znači da za nju treba i napor i volja.

Zarko ĐUROVIĆ

Koji su umesto toga dobijali betonsku prazninu insulina metra zola električne struje hidroterapije psihoterapije lečenje poslom ping-pong i amneziju, Koji su u turobnom protestu preturnili samo jedan simbolizam, što za ping-pong, odmarajući se za trenutak u katatoniji, Vrativši se posle mnogo godina zaista celavi samo za periku od krvi i suze i prste vidljivom udesu ludaka i straža ludačkih gradova Istoka, Neprijateljski holovi Hodočasničke Države Roklanda i Grej-ponea u kojima odjekuje duša, prevrćući se i valjajući u stona u kojima usamljeničke klupe dolmen ljubavi san o životu pomoć usamljeničke klupe dolmen ljubavi san o životu, košmar, tela pretvorenog u kamen težak kao mesec, Najzad sa majkom... i poslednja fantastična knjiga izletela kroz prozor staništa i poslednja vrata zatvorena u četiri sleđnja meblirana soba ispražnjena do poslednjeg mentalnog parčeta, ruža od žutog papira svijena oko žičane venog šalice u plakaruru, i čak i ona imaginarna, samo delić halucinacije pun nade — Ah, Karl, kad ti nisi siguran ni ja nisam siguran, a sada si zaista u totalnoj životinjskoj čorbi vremena... I koji su to onda trčali ledenim ulicama opsednuti iznenadnim bljeskom anhemije upotrebom elipse kataloga metra i drhtavog aviona, Koji su sanjarili i stvarali otelotvorene provalije u Vremenu i Prostoru kroz slike poređane jedna pored druge, i ulovi arhandela duše između dve vidljive slike i spojili osnovne glagole i sastavili imenice i crtice svešti skačući sa osećanjem Pater Omnipotens Aeterna Deus, Da ponovo stvore sintaksu i meru jadne ljudske proze i da stoje nemi i pametni i drhteći od straha, odbačeni ali ipak otvarajući dušu da bi se prilagodili ritmu misli u svojoj goloj i beskrajoj glavi, Ludak skitnica i anđeo prečuen u Vremenu, nepoznat, pa ipak zapisujući ovde ono što bi moglo da ostane da se kaže posle smrti, I ustao ponovo rođen u avetijskoj odeći džez u zlatorogoj sencu orkestra i zatrubio čežnju američke ogoljene duše za ljubavlju u jednom saksofonskom eli eli lamma lamma sabacthani krikui koji je uzdrmao gradove do poslednjeg radia, Sa apsolutnim srcem poeme života iščupanim iz njihovog tela dobrim za jelo hiljadu godina.

II.

Koja je svinga od cementa i aluminijuma razbila njihove lobanje i požderala njihove mozgove i imaginaciju? Moloh! Samoća! Prijavština! Ružnoća! Pepeonice i neuhvatljivi dolari! Deca koji vrište pod stepeništima! Mladići koji jecaju u kasarnama! Starci koji plaču u parkovima! Moloh! Moloh! Košmar Moloha! Omrznuti Moloh! Intelektualni Moloh! Moloh strogi sudija ljudi! Moloh neshvatljivi zatvor! Moloh mrtvačke kosti bezdušne tamnice i Kongres patnji! Moloh čije su tvorevine osuda! Moloh ogromni kamen rata! Moloh osamućenih vlada! Moloh čija je duša samo mašinerija! Moloh čijim kvotokom teče novac! Moloh čiji su prsti deset armija! Moloh čije su grudi ljudožderski dinamom! Moloh čije je uvo grob koji se puši! Moloh čije su oči hiljadu slepih prozora! Moloh čiji neboderi stoje u dugim ulicama kao beskraje Jehove! Moloh čije fabrike sanjaju i krešte u magli! Moloh čiji dimnjaci i antene krunišu gradove! Moloh čija su ljubav beskrajni petroleji i kamen! Moloh čija su duša elektricitet i banke! Moloh čije je siromaštvo sablast genija! Moloh čija je sudbina oblak bespolnog hidrogena! Moloh čije je ime Razum! Moloh u kome ja sedim usamljen! Moloh u kome ja sanjam Anđele! Luđ u Molohu! Bez ljubavi i bez ljudi u Molohu! Moloh koji je ušao u moju dušu rano! Moloh u kome sam ja svest bez tela! Moloh koji me je prestrašio više od moje prirodne ekstaze! Moloh koga napuštam! Probudi se u Molohu! Svetlost se prosipa sa neba! Moloh! Moloh! Obitalašta robota! nevidljiva predgrada! kostonurnice! slepe prestonice! demonske industrije! avetijske nacije! nepobedive ludnice! granitni vetrokazii! čudovišne bombe! Oni su sliomli leđa uzdižući Moloha na Nebo! Trotoari, drveće, radio, tone! Uzdižati grad Nebu koje postoji i jeste svuda oko nas! Vizije! znamenja! halucinacije! čudesa! ekstaze! odelna ih reka Amerike! Snovi! obožavanja! rasvetljenja! religije puna leđa osećanje balege! Proboj! preko reke! trzaji i raspeća! odelna ih povodanj! Visine! Bogojavljenja! Očajanje! Deset godina životinjskih krikova i samoubistava! Razumi! Nove ljubavi! Bezumna generacija! dole na stenama Vremena! Istinski sveti smeh u reci! Sve su to videli! Divlje oči! sveti vapaj! Rekli su zbogom! Skočili su sa krova! u samoću! mašući! noseći cveće! Dole u reku! u ulicu!

III.

Karl Solomon! Ja sam s tobom u Roklendu gde si ti ljudi od mene Ja sam s tobom u Roklendu gde se ti sigurno osećaš vrlo čudno Ja sam s tobom u Roklendu gde ti imitiraš senku moje majke Ja sam s tobom u Roklendu gde si ubio svojih dvanaest sekretarica Ja sam s tobom u Roklendu gde se ti smeješ ovom nevidljivom humoru Ja sam s tobom u Roklendu gde smo svi mi veliki pisci na jednoj istoj strašnoj pišaoj mašini Ja sam s tobom u Roklendu gde je tvoje stanje postalo ozbiljno o čemu je javio i radio Ja sam s tobom u Roklendu gde sposobnosti lobanje više nemaju mesta za crve čula Ja sam s tobom u Roklendu gde ti piješ čaj iz dojkii usedelica Utike Ja sam s tobom u Roklendu gde se ti igraš rečima na telima svojih bolničarki harpija iz Bronksa Ja sam s tobom u Roklendu gde ti vapiš u ludačkoj košulji za izgubljenom partijom stvarnog ping-ponga provalije Ja sam s tobom u Roklendu gde ti luplaš u katatonički klavir duša je nevina ona nikad ne treba da umre nebožanski u naoružanoj ludnici Ja sam s tobom u Roklendu gde ni još pedeset novih šokova nikada neće vratiti tvoju dušu tvome telu sa njenog hodočašća na krst u pustoši Ja sam s tobom u Roklendu gde ti optužuješ svoje doktore za ludilo i zaveru hebrejske socijalistička revolucija protiv fašističke nacionalne Golgoti Ja sam s tobom u Roklendu gde ćeš ti razdvojiti nebasa Long Ajlenda i vaskrsnuti tvoj život ljudskog Isusa iz nadljudskog groba Ja sam s tobom u Roklendu gde mi grlimo i ljubimo Sjedinjene Države koje kašlju celu noć i ne daju nam da spavamo Ja sam s tobom u Roklendu gde se mi budimo elektrificirani iz nesvestice aeroplanima naših spovštenih duša koji bruje preko krova oni su došli da bace andeoske bombe bolnica samu sebe osvetljavaju imaginarni zidovi se ruše O kožni legioni su pobešli na polje O šokovi sažaljenja do zvezdanih šljokica ovde je večni rat O pobeđo zaboravi svoj donji veš mi smo slo Ja sam s tobom u Roklendu u mojim snovima ti koračaš skroz mokar od plovidbe pomoru drumom preko Amerike u suzama ka vratima moje kućice u noći Zapada

(Preveo Čedomir MINDEROVIĆ)

HRVATSKA MODERNA IЛИ TEŽNJA ZA SLOBODOM

Pod Hrvatskom Modernom podrazumijeva se obično književni pokret na prijelazu stoljeća, s jasno određenim tendencijama i sažeto formuliranim programom, međutim, rezultati naknadnih istraživanja ne daju nam pravo na takvu pojednostavljenu definiciju.

Prije svega, događaji i promjene u toku posljednjih godina XIX. st. i na početku XX. st. nisu bili jedinstveno usmjereni i programatski određeni, nego su poput niza valova što se međusobno sudaraju uzburkali mrtvo more hrvatskog kulturnog i političkog života. Brojnim istupima i manifestima zajednička je bila samo želja, da se hrvatski javni život trgne iz mrtvila i da se pronađu neki perspektivni ciljevi borbe za slobodnije od predrasuda i okova svijeta vrsta: podjednako u politici, kulturi i nauci. Hrvatska Moderna je u tome smislu izraz probudene narodne volje i posljedica dugo nakupljenog nezadovoljstva. »Nezadovoljstvo po svim linijama«, pisao je Milutin Cihlar Nehajev, »i to ne nezadovoljstvo književnim smjerom, jer toga nije bilo, nego književnim prilikama«.

Razumljiva je stoga gotovo očajnička i nekontrolirana glad za svim što je NOVO, bez obzira da li ono u potpunosti, ili malo (ili nimalo) odgovara potrebama i prilikama naše sredine. Karakteristične su za tu afektivnu podlogu Moderne riječi jednog od njezinih ideologa i propagatora, u Hrvatskoj — Milana Marjanovića: »Postili smo duševno i oslabili. Pa koje čudo onda, da nas je zahvatila u onoj formi »Modernak«, upravo epidemično? A »modernak« je bilo sve, o čem nismo dotad čuli... Moderan je bio i simbolizam i neohelenizam i renesansa i japonizam i pozitivizam, budizam i ničanstvo, socijalizam i anarhizam. O svemu tom nismo ništa čuli, sve je to bilo novo i sve se to pozdravljalo, primalo, bez reda, bez kriterija... I zato, samo zato se vikalo o apsolutnoj slobodi. To je vikao glad... Sve se pokušalo izreći, sve imitirati. Složni su bili svi samo u tome, da ne će nikakvih načela, nikakvog ograničenja...«

No, ograničenja i razgraničavanja su ipak postojala, utječući bitno na razvoj događaja u pojedinim prijelomnim trenucima ovog našeg kulturnog »okreta prema Evropi« (A. Barac). Bez poznavanja i potanijeg objašnjenja pojedinosti nije moguće ne shvatiti, a kako li pobliže odrediti uopćeni smisao, značenja i rezultate kretanja u ovom kratkotrajnom razdoblju svedenom pod zajednički nazivnik — Hrvatske Moderne.

Književni povjesničari i kritičari ne slažu se još ni danas u pogledu točne periodizacije Hrvatske Moderne. Dok jedni uzimaju kao granične godine 1895. i 1910. drugi (dr Ivo Franješ na pr.) gornju granicu proširuju do 1914. dok treći pod tim nazivom podrazumijevaju samo intenzivne napredne istupe mladih na kulturnom polju u Hrvatskoj između 1897. i 1903. Zastupajući uglavnom ovo posljednje gledište, Milan Marjanović se na pr. pozivao na činjenicu i datume objavljivanja pojedinih časopisa i manifesta.

Prema Marjanoviću, »stvarno je na »upanje modernizma kao programskog, propagandnog i polemickog pokreta najmarkantnije obilježeno pokretanjem časopisa triju grupa i struja godine 1897.: Hrvatske misli, Mladosti i Nove Nade. Kraj literarne Moderne kao pokreta vezan je s krajem Zivota godine 1901. Prema tome, Hrvatska Moderna u užem smislu riječi, ne traje kao pokret duže od šest godina, od 1897. do 1902., a njezin najveći napon i vrhunac je na samome prijelazu stoljeća, godine 1900., izražen u Zivotu«.

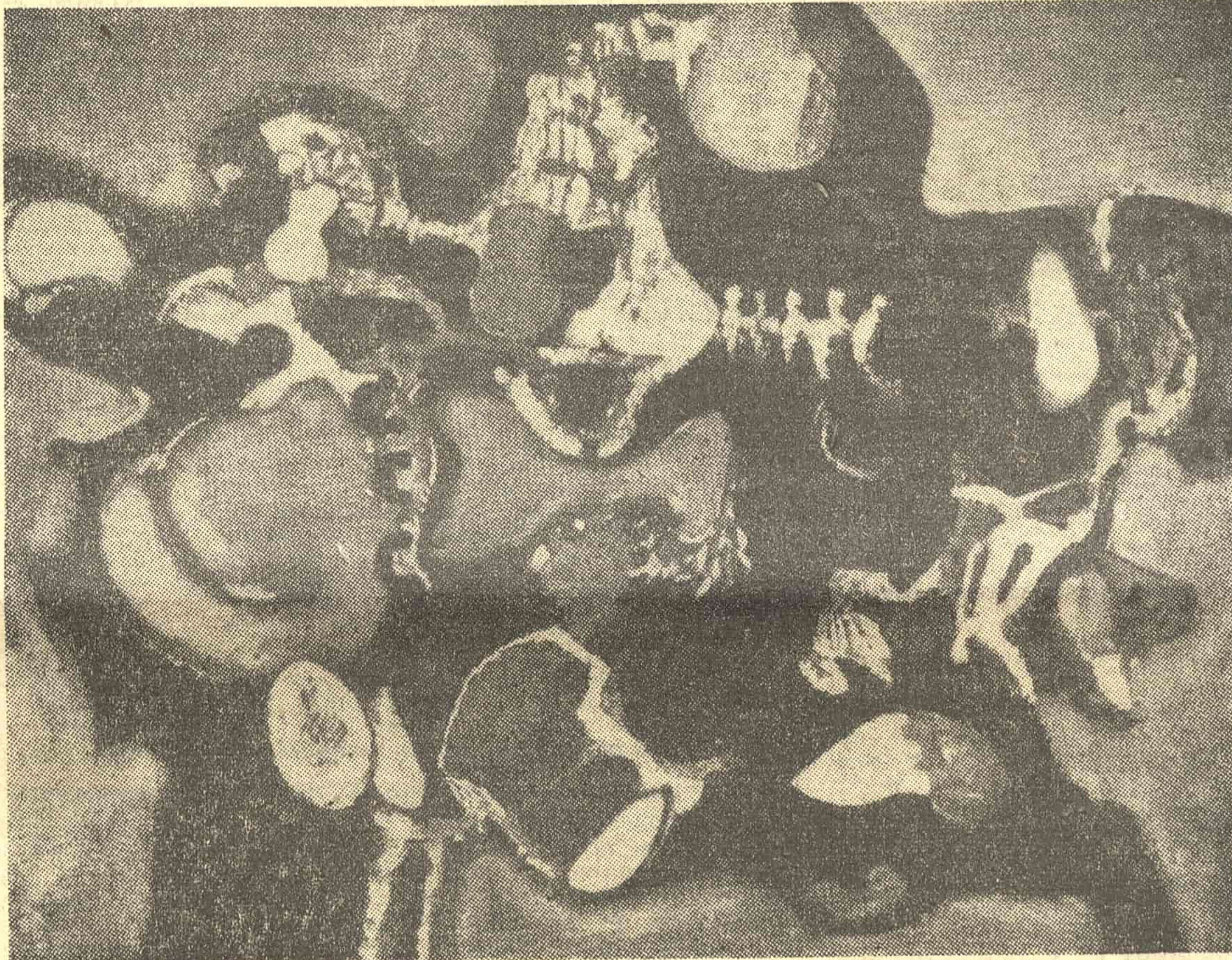
Ma koliko spomenute činjenice bile nezaobilazne, čini mi se da je o Hrvatskoj Moderni nemoguće govoriti kao o izoliranom šestogodišnjem razdoblju,

jer se ono prelijeva i s jedne i s druge svoje granice. Zbog toga su nekoliko godine prije i nekoliko godine poslije također značajne i važne za razumijevanje pokreta mladih i novih snaga, bilo da kriju u sebi jasno naglašene početne impulse i povode, bilo da se u njima smiruju, sređuju, talože i pribiraju specifično teže i trajnije vrednote proizašle iz zamršenih procesa u razdoblju nemira i uzburkanosti.

Što se tiče imena i izvora Hrvatske Moderne nema nejasnoća. U Evropi, potkraj XIX. stoljeća javljaju se različiti pokreti i književni pravci, kojima je zajednička osobina — skretanje od dotadašnjih pravaca, uvjetovano i obojeno posebnim idejnim, estetskim i nacionalnim obilježjima. Početkom 80-ih godina u Njemačkoj je doduše prvi put upotrebljen naziv »Die Moderne« u okviru programa mladih pisaca, zastupnika realizma, ali ubrzo su pod taj naziv svrstane i sasvim suprotne tevrje. Hermann Bahr (Herman Bar) je u Beču 1891. ustao protiv naturalizma (»Zur Ueberwindung des Naturalismus« — »Ka prevladavanju naturalizma«) zastupajući »umjetnost duše«, indi-

Osim spomenutih umjetničkih pokreta na predstavnike mlade generacije u Hrvatskoj utjecali su i pojedinci, napose: danski kritičar Georg Brandes (Brandes, 1842—1927), zastupnik svejerskog naturalizma i psihologizma, koji nije proturiječio njegovoj tezi o »narodnosti čuvstva«; zatim već spomenuti austrijski estetičar i književnik Hermann Bahr (1863—1934), češki političar, ideolog i filozof Tomaš Masaryk (1850—1937), čuveni francuski estetičar i filozof Hyppolyte Taine (1828—1893), čije je kapitalno djelo »Filozofija umjetnosti« prevedeno u Zagrebu godine 1895., francuski dogmatični i reakcionarni književni kritičar i historičar Ferdinand Brunetiere (Brinetjer 1849—1906), koji je proglasio sumrak pozitivnih znanosti, u kazajući na duševne i moralne vrednote umjetničkih djela; Lav Tolstoj (1828—1910), veliki ruski pisac, koji se oborio na naturalističke teorije i potkraj života izrazio sumnju u vrijednost i opravdanost umjetnosti uopće u životu čovjeka; a također čitav niz tada istaknutih evropskih pisaca, od belgijskog simbolista i idealista Mauricea Maeterlincha (Meterlink, 1862—1949)

probudenom domoljubnom političar, zapretavši sve stvaralačke izvore u kulturi i ukinuvši sve slobode u političkom i javnom životu. Umjesto da krene ukorak s ostalim zemljama Evrope, Hrvatska je pod vlašću tudinaca stagnirala, pa i nazadovala u svakom pogledu. Hrvatsko je plemstvo osiromašilo i propalo, ili se pak odnarodilo i prodalo neprijateljima, orijentirano na Beč ili na Peštu. Seljaci su i nakon formalnog oslobođenja ostali jednako siromašni i bespravni, bez prava glasa i mogućnosti da postanu značajniji aktivni čimbenik u javnom životu zemlje, bezdužno eksploatirani i izolirani od naprednih prosvjetiteljskih ideja. Broj iseljenika rastao je iz godine u godinu. Prave i utjecajnije građanske klase Hrvatska u toj posljednjoj četvrtini XIX. stoljeća nije ni imala, jer su banke, trgovina i industrija bile u rukama ili pod kontrolom stranaca, ali i ono malo domaće buržoazije priklonilo se uglavnom vladavini Khuen-Hédervaryja; veliki dio obrtnika pak sačinjavali su stranci, došljaci. Malobrojna (u devedesetim godinama u Hrvatskoj je gotovo 70% stanovništva bilo nepismeno) inteligencija ni-

ZORAN PETROVIĆ: SVEČANA (Sa dubrovačke izložbe »Djela i kretanja«)

Među hrvatskim piscima Mladi se nisu imali na koga oslanjati u teoretskom pogledu, ali još prije došlo djelomično do izražaja neke njihove težnje: Kranjčevića, Leskovara, Vojnovića, Matoša i naročito Đalskog koji se i programatski, aktivno stavio na stranu Mladih u borbama koje su uslijedile.

Budući da se u istom okviru spominje također izraz secesija (što znači udaljevanje, odcjepljenje), valja napomenuti da je to u vezi s istupom mladih iz hrvatskih likovnih umjetnika iz Društva umjetnosti 1896. godine osnivanjem novoga Društva hrvatskih umjetnika, čija su pravoslavna odobrena 1897. Hrvatskoj vila odobrena 1897. Hrvatskoj secesiji prethodile su pariška (1889) i Münchenska (1892) secesija, a slično su se Mladi odvojili i u Beču (1897), gdje su svoji te nove poglede i zahtjeve za slobodom stvaranja iznosili u umjetničkom časopisu »Ver Sacrum«.

do ruskog realista kakav bijaše Maksim Gorki (1868—1936). Među hrvatskim piscima Mladi se nisu imali na koga oslanjati u teoretskom pogledu, ali još prije došlo djelomično do izražaja neke njihove težnje: Kranjčevića, Leskovara, Vojnovića, Matoša i naročito Đalskog koji se i programatski, aktivno stavio na stranu Mladih u borbama koje su uslijedile.

Sve ove činjenice, ma koliko bile očigledne i značajne, mogle bi stvoriti krivu predodžbu o Hrvatskoj Moderni kao pokretu bez korijena u hrvatskom tlu i tradiciji. Neki su kritičari izvjesne sporedne osobine, težnje i slabosti naših modernista odviše oštro poistovjećivali s imitatorstvom i mistifikacijom, ne trudeći se da u našim društvima pronađu uzroke upravo takvih pojava, među kojima nalazimo uistinu ne samo epigonstvo, već i čisto opsjenarstvo (na pr. u članku Artura Grada, objavljenom u »Hrvatskom Salonu« 1898, o američkom modernistu Johnu Gabriellu Picklicku, koji nikada nije ni postojao!). No, ovi krajnji kontrasti i opći eklektizam Mladih nisu još dovoljan razlog, da čitav pokret smatramo »iskorijenjenim« i bez oslonca u stvarnosti. Naprotiv, Hrvatska Moderna je bila uvjetovana sasvim određenom društvenom strukturom i političkim prilikama u Hrvatskoj, a i sama je pridonijela svojoj ulozi u borbi za promjenu dotadašnjeg stanja.

Nakon prolaznog narodnog preporoda u doba Ilirizma Hrvatska je bila u narednim desetljećima proživljavala teške časove u neravnopravnoj borbi za svoju narodnu, etničku i političku egzistenciju. Bachov apsolutizam je zadao prvi jači udarac tek

je bila dovoljno moćna i imućna, da bi se osamostalila u svojoj borbi za vlastite i nacionalne interese, nego je neprestano morala balansirati između lošega i još gorega, suradujući s jednim neprijateljem da bi se oduprla drugome. Zbog lukavosti neprijatelja, koji je vješto ubacivao sjeme razdora i vladala »bičem i zobje«, kao i zbog tradicionalne nesloge hrvatskih političara i stranaka, čitav teret borbe pao je na pleća istaknutijih i upornijih pojedinaca, što je doduše pripomoglo da duh nezadovoljstva ne klone potpuno, ali što je bilo sasvim nedovoljno za akciju širih razmjera. Vjerojatno je takvo koprcanje tankog sloja inteligencije i građanstva u zrakopraznom prostoru, bez pravnog oslonca na narodnu većinu i njezine interese, dovelo do toga, da su umjesto realističkih efikasnih parola na političkoj areni vještački oživljavane romantičarske fraze, a umjesto snage egzaktnih argumenata citirane su preživjele točke historijske »pravice hrvatske«. Kad je napokon smrću Račkoga 1894. izgubljena posljednja šansa, da se podvojene narodne snage ujedine oko zajedničkog političkog programa za oslobođenje ispod austrougarskog jarma, depresija i duhovna kriza dostigle su već krajnju točku nepodnošljivosti. Svi svjedoci toga vremena govorili su o osjećanju strašne zagušljivosti i zaturenosti, o mrtvili i nemoći, pojačanom posvudašnjim siromaštvom i potpunom ovisnošću činovnika o volji naredbodavaca, kojima su vjerno služili strahujući da ne izgube uhljebljenje. Upravo u tom i takvom, izuzetno teškom trenutku povijesti u Hrvatskoj je dostasala nova, mlada generacija, unoseći u javni život ne više samo pritaženo nezadovoljstvo, nego i aktivni bunt, prosvjed, poklič za svijetlom, suncem, slobodom.

IZ SAVREMENE ŠIPTARSKA POEZIJE

NA PUTU STIHA MOG

Moj stih je bio zaboravljeno, prozoblo dete,
prosjak sebe samoga u domu bezdomu —
žudeći zračak svjetla u noći pomrtime...

I kad je svanulo, ko mrav nagnječeni, sklonio se u malu
srce moju

da nabubrimo kao hlebovi, da izrastemo iz ničega...

Sad on nadire potokom iz mene

— iz sažeglih, nekad, koliba i jauka,
iz rođenih, sada, kikota stvaranja —
pesmom stostruko u jedan glas!

— Srećno, stihu moj!

Nagrni, nagrni! Razotkrij želje zapretane, veru novu usadi
u senci drevnih sokaka, u crne pećine duša!
... A ja ću, kunem se — hiljadu puta se dati
za tvoje zore, za tvoja uzletanja!

Znam jedno: još si nejak... Al srce sam ti dao
i — verujem ti...
Smejaćemo se i plakati za Čoveka!

Din MEHMETI

PRED SUNCANIM KAPIJAMA

Treba poći lak kao lahor
Treba bez daljega stići kao zora
Treba videti ovaj crveni grad —
Gde se svi putevi saću
Jer je grad otvoren kao dlanovi
Treba ući lagano srca rascvetana kao ruža
kao što ulazi nasmevano belo radanje

Adem GASTAN

STAROST

Duboko u mojim očima ugnezдила se starost!

Svi mi pokoju boru imamo na svojoj duši
jer nad našim glavama, iz dana u dan, padaju nove žrtve

— O, ko bi mogao reći,
ko bi mogao znati, onda
kad smo pobedonosno vikali nad onim lešom —
da će mu kandže pohrliti nad novim domovima,
njegov stravični glas se čuti
i danas?

Čovek razmišlja:
Je li bolje svi da umremo
il živimo

da bi deci i unucima saopštili —
da smo loši
daleko gori od njih?!...

Gledam se u ogledalo:
u dnu zenica potsmešljivo kašljuka starost.

Besim BOKSI

NEKO SE NASTANIŌ NA ČELU MOM

Kad jezik rumeni dana obilne rodne njive
I petlovi popiju noć —
Ljudi, tamo daleko sunce obese o ramena
I jurnu k belim danima u razdanju...
— Alžire, ti se radaš i rasteš u sećanju!

Već poodavno neko mi se na čelu nastanio —
(Možda poznati stanar iz tvojih krajeva, Alžire?) —
Broji po mome mozgu grobove svojih dragih
Što zjape iza meridijana gde se bije i mrije...
— Alžire, u veličini svojoj lepši si od svake poezije!

Alžire, dragi, čuješ li šta ti se zbori:
Ne samo pesnici pevaju tvojim zori!

Murat ISAKU

KLISURA

Međ kolenima njenim
lomili su se zubi vremena...

Bistrica plahovita
liže joj smrzle damare
i teče
s vriskom romora na usnama

Pećine stravično
glase se stenjem:
— Tajna je naša priča,
namerniče.
Idi, ne osvrći se!

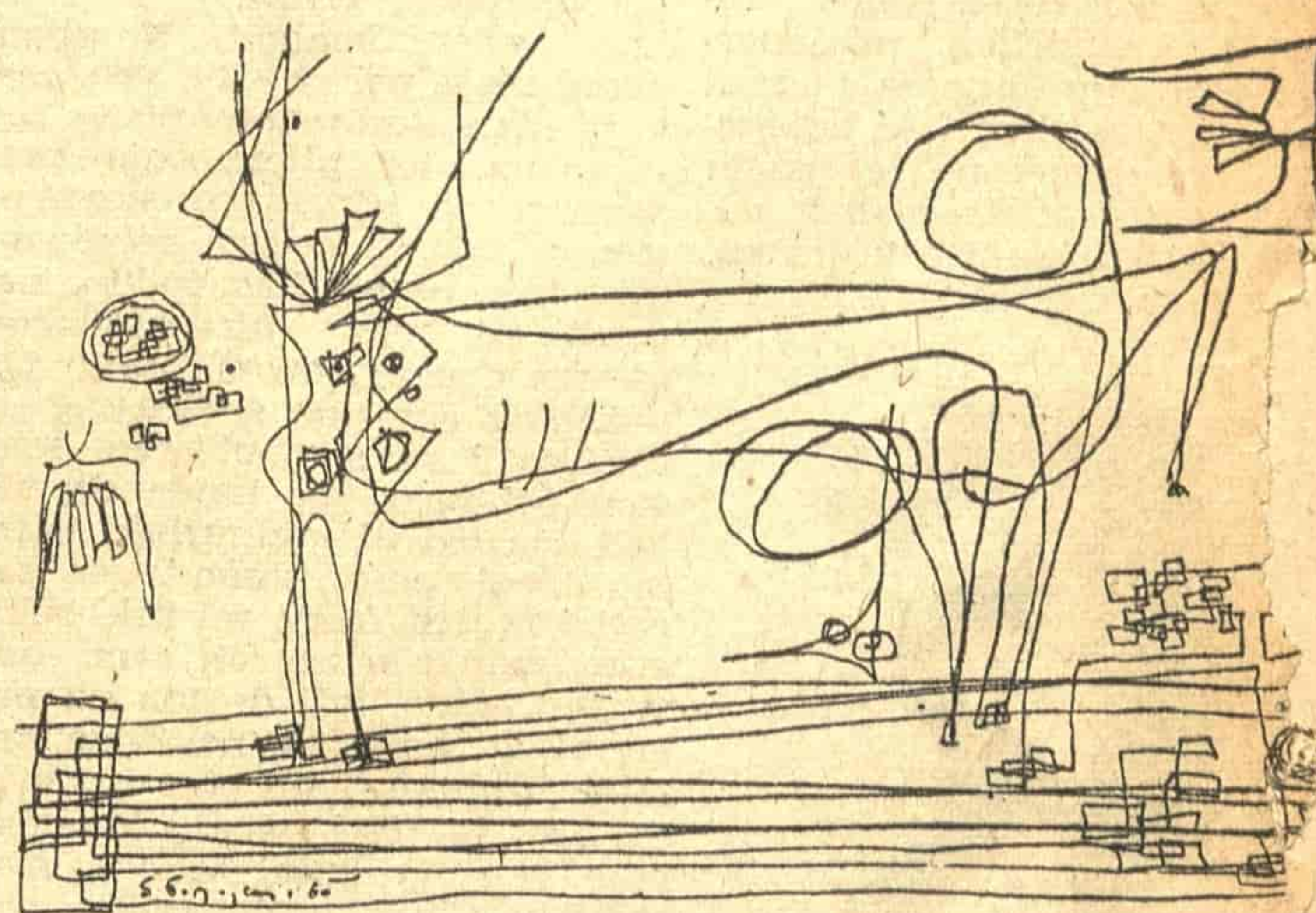
Gore
međ vrtli
oblaci krvare...

Azem SKRELJI
(Preveo: E. MEKULI)

VEČE

Krvave čeljusti
sutona
sklapaju se
krilima kukavice.
Kandila zvezda
krajčikom oka
žmire
obrva meseca
a sunce
želi
danu —
laku noć!
Sunce
u san uranja.
Go mesec
igrajuć
šepuri se pred zvezdama
što hiljade oči rasklapaju

Maksut ŠEH

SLAVOLJUB BOGOJEVIĆ: BIK SANJALICA

A. G. MATOŠ

ZA PISAČIM STOLOM

Nastavak sa 1 strane

bijati nikakvim argumentima. Iz ovih općepoznatih činjenica, nameće se samo od sebe pitanje: Ako je Matoš kroz dvadesetak godina svoga rada, pored ogromne literature, koju je neopodmora savladati, da bi došao obrazovanja, koje mu je neguće negirati, stigao da napiše 5500—6000 stranica velikog tava, koje četrdeset godina iza njegove smrti preštapava Akademija, kako se može uopće i govoriti o tome, da je on bio radnik i pisar, koje je čitave dane i noći sjedio po kavanama? Kad je on to stigao da sjedi čitave dane i noći po kavanama da ništa ne radi?

A on je, čini mi se, i jedini naš književnik, koji je dobio prć u desnoj ruci od silnog pisarja.

O Matoševim radnim navikama, koliko mi je poznato, dosad nije pisalo. A bilo bi vrlo zanimljivo saznati, ne samo kako je stigao da napiše ono što je napisao. Po njegovog brata Milana, koji je od milja nazivao »Fidomatoš«, Matoš se nije mogao baviti ni u okvirima ustaljenog građanskog reda, koji je vladao u njegovom oca, uglednog učitelja, orguljarke Sv. Marka, te veoma uslužnog uzgajatelja voćaka i cvjetnica. On je po naravi bio umjetnik, u onom najplemenitijem smislu, u smislu superiorne principijelne duha, kojeg ustaljen građanski mozgoviti ne mogu tako shvatiti, kao što to ne mogu da shvate ni mnogi naši umjetnici, koji u bohemstvu gledaju prije svega nerad i neodgovornost za svoje čine i izjave. A on je obratno.

Ona bi zadržala svoju slobodu mišljenja, da bi mogao pisati samo ono što mu se onako kako zaista misli i osjeća, da bi se mogao sav potruditi svojoj misli, pozivajući se na svoje osjećaje, na svoju volju, na svoje osjećaje u sebi, Matoš se ne zadovoljavao dobrotom građanskog reda i sav se predao svom djetinjstvu, uglavnom po noći, što znači da nije pisao i po danu, ali god je stigao, a spavajući relativno veoma malo, Matoš je svoje dane provodio u čitanju, u pisanju, u putovanju, u izdavanju, u nosio po neku knjigu i u svojoj prilici zagledao u nju. Kad je bio u Zagrebu, redovno je ručavao kod svojih roditelja (u Jurjevoj 10), a i tu je čekajući na ručak, pa često čak i za vrijeme ručka, čitao. Njegov brat Milan izričito kaže: »On nije znao, što je to badava sjediti.«

Kod kuće je malo pričao; svakako iz razloga, što sa roditeljima, koje je inače veoma volio, nije htio da raspravlja o svojim književnim radovima i namjerama. A. G. Matoš je podnosio, da se bilo tko u njegovim književnim stvarima, htjeti su mu više puta zamjerala — po svjedočanstvu njegove braće Milana — zbog njegovih čestih polemičkih istupanja, je zbog toga, kadikad, dolazilo do manjih porodičnih nesuglasica, koje su, međutim, ubrzo izgladivane u šali i smijeh. On jednostavno nije htio da je roditelje pozljeđuje.

Kad je došlo od toga, da ga sve to dovodilo u stanje još veće duševne napetosti, u stanje koje je manje-više stalno živio, koje je samo po sebi tražilo odušak. Tako je došlo do toga, da su književne i ine distancije prebačene u lokale, u koje Matoš zalazio nakon napornog rada, tražeći razonode, tražeći odušak.

Taj odušak je on nalazio, obično predvečer, u društvu, u kavanama, gdje se sakuplja onaj sloj intelektualnih neradnika, koji smatra da je neprekidno sjedenje po kavanama, »mlaćenje davno izmlaćene slame«, izigravanje artističkog pomodarstva i ispljanje špricera i crnih kava — sadržaj i smisao bohemstva. Ali, dajući na taj način svojoj intelektualnoj nametnosti, Matoš je upao u grešku, što mu veoma često — bolje re-

A. G. MATOŠ U BEOGRADU 1906 GODINE, KRAJ KLAVIRA, S NEPOZNATIM Pijanistom

čeno, redovno — upadaju ljudi takvog kapaciteta; on nije »imao nosa«, da prosudi da li su ljudi, koji se okupljaju oko njega, baš pogodno društvo.

Tu se on grdno varao i u svojoj naivnosti — koja kao da je prirodna velikim duhovnim — okupljao je oko sebe ljude, među kojima je najveći dio bio takvih, kojima je najviši životni uspjeh bio taj, da su se mogli pohvaliti (u prvom redu, sami pred sobom), da su sjedili i pili s »Gustlom«. Ti i takvi su kasnije raznosili legendu o Matošu kao čovjeku s kojim su čitave dane i noći sjedili i bančili po kavanama. Ti i takvi su kasnije od »muha pravili slonove« — i prepunili naše listove s kojekakvim glupostima o Matošu, kog su oni nasilu povukli do svojih intelektualnih, moralnih i socijalnih kapaciteta.

Trebalo bi, dakle, početi Matoša braniti — u prvom redu — od takvih legendi, koje su oko njega ispreli njegovi discipulusi. Trebalo bi uvažiti svjedočanstvo njegovog brata Milana, koji kaže da je Gustla alkohol brzo savladavao — već nakon dvije-tri čaše — i da je na njemu ostavljao duljevremene tragove. Te tragove je naročito teško osjećao, jer sutradan nije bio sposoban za intelektualni rad i jer je morao provoditi u »kacanjameru«, s oblogom od mokre krpe oko glave, sate i sate bespomoćno na otomanu. Tada je proklinjao samoga sebe i kleo se da nikada više ne će piti, niti zalaziti u kavane. Za svoje »safubruder« je govorio: »Ti fakini me ne buju više dobili«. Ali onda, nakon nekoliko dana, društvo ga je opet zanimalo, kad je zašao među svijet, da da oduška napetosti u kojoj je stalno živio... i stvari su opet potekle starom kolotečinom.

S tim svjedočanstvom se slažu i Matoševе opservacije u njegovoj lirskoj fantaziji, prozi »Zeleni demon«:

»Jest, za sve nesreće, za sve gluposti mog života kriv je alkohol, zeleni demon... Ne pijem nikad ništa pri objedu, vrlo malo ili ništa kod večere, nisam navikao na piće, pijem samo radi društva, pa tek što prekoračim pravu mjeru, zeleni demonski bijes me osvoji kao ludilo, napravi od mene bjesomućnika, sasvim drugog, meni sasvim nepoznatog čovjeka, sposobnog za sve, pa i za samoubistvo. Kad sam pri piću, još hajde de, ali kad me osvoji mamurluk, kada me zeleni demon stane tresti, bacati i mučiti, kada mi pije suhe suze, zabija u mozak crne, odvratne nokte, leži demon na prsima kao ponoćna, nevidena neman, kljukajući mi srce i pijuci mi krv, te živi pucaju kao napete žice na ludoj violini. Ah, samo u alkoholu sam vidio sve muke pakla i osjetio užasno ništavilo duboke, stravične, debele

pomrčine; pomrčine vlastite volje, u krvavom, neopisivo bolnom duhopirenju vlastitog, ljudskog ponosa... Nekima je vino utjeha, radost, san, zanos i sreća. Meni ne. Meni je alkohol gađenje od vlastitog tijela, duboki stid ponižene duše, pomrčina razuma, ponosa i volje, samoubistvo bez osloboditeljice smrti, prostitucija nerava, srca i mozga, bol svih bolova i muka svih muka... Vrag me namjeri na veselo hrvatsko društvo. Hoćeš — nećeš — morao sam piti i napiti se. I alkoholičar, nesrećnik postaješ kod nas, sve iz kolegičnosti i patriotizma... Kamo me doveo zeleni demon, moj zli demon... Zato da je prokleti taj demon bolesti, ludnice i smrti!« Te i takve redove iz kojih — ako se ne varam — u našoj literaturi izbija najviše gađenje prema alkoholu, nije mogao napisati čovjek, koji je bio alkoholičar.

Kao vojni bjegunac A. G. Matoš je proveo trinaest godina izvan Hrvatske: u Beogradu, Ženevi, Parizu, Münchenu, sa us-

Lojze KRAKAR

Helena Maj

Bila je kot ciganska mati božja
deviško crna, s dolгим slapom las;
kot kres na severu še le cvetoča,
a že vsa vroča kakor južni maj.
Bila je Eva, ki prišla je v raj.
In kot pomlad se pisala je: Maj.

Ej, ti zelena varšavska pomlad,
aleje, kjer zadihlaš z vseni pljuči
in človek, ki morda je zadnji mlad!
Te dni še stari, zgrbljeni tramvaj
postal je mlad kot svatbena kočija
in nas veselo vozil nekam v raj —
ob stari Visli je bila gostija
in mize sveže je pregrinjali maj.

Da, bil je maj, Helena! Najin maj.
A vendar pusta bi bila Varšava
in v njej pomlad kot brez denarja slava,
če ne bi je osončil tvoj smehljaj.
Nebesa, sva si rekla, niso večna
in raj je včasih le minuta bežna,
zato bila sva vsak tak hipec srečna
in za vsak sončni dan bogu hvaležna —
neznatemu bogu, ki za zgubljene
poete je ustvaril lepe žene.

Že zdavnaj sva razšla se vsak v svoj kraj.
Sovražnika? O, ne! Midva brez svaj
in kislega obraza diplomatov
sva govorila skupni jezik svatov
na vseh gostijah src, ko pride maj,
ko nam nebo pogrne svežo travo,
da tudi revež vedel bi za raj
in bi brezdomec streho imel nad glavo —
s teboj za zmeraj pomnil bom Varšavo,
nezabna deklica Helena Maj!

METAMORFOZA MODERNE P OEZ IJE

Poezija je definisana kao »međusobni odnos između unutarnjeg bića stvari i intimnog bića ljudskog, ja kao neke vrste naslućivanja«. Priroda i metod tih odnosa određeni su faktorima istorijskim, materijalnim i duhovnim, koji utiču u isto vreme na naše shvatanje stvari i na naše shvatanje našega ja. Za savremenu osetljivost, te ublažavajuće sile izgledaju da su uglavnom od dve vrste.

Prva je proizašla iz hrišćansko-avgustovske tradicije, čiji su moderniji oblici jansenizam i Kalvinova teorija. Ona govori o svetskoj mržnji i o udaljavanju od iskušenja prirode. Nekim čudnim paradoksom istorije taj pravi tip hrišćanskog zapadnjačkog duha pojačan je na efektivnom planu, baš u praskozorju modernog vremena, dekartovskim cogito i hegemonijom onog autonomnog ja, koji je iz toga proizašao. To razvijanje triumfovaće u romantičarskom solipsizmu, dok stalno rastuća rugoba spoljnog života, iz svake industrijske tehnike, mehanizacije i komercijalizacije života, izaziva još jače obeležje prvoj bekstva osetljivosti. Drugi faktor sastoji se iz one antihrišćanske, humanističke i stoicističke tradicije, koja nailazi sa Renesansom. Svojim ideološkim aspektom ona pobuđuje kartezijanizam i ateizam Veka svetlosti. A po liniji osetljivosti ona rađa svetski nihilizam iz poslednjih sto godina. Kandidid je prorok modernih vremena. »Smrt bog«, koju je proklamovao Niče krajem XIX veka, nastavlja tu duhovnu evoluciju.

U oblasti poezije pojava simbolizma, kao dominirajuće sredstvo ljudskog izraza, vezuje se tesno uz ove istoriske pojave. Kao opozicija mitovima i alegorijama, pravi moderni simboli znaci su odsutnosti ili nepostojanja onog što je ranije smatrano božanskom stvarnošću. Oni otkrivaju strepnju uvučenu u duh udaljavanja nadčulnog božanstva. Docije, otkrivajući »smrt bog«, oni uočavaju približavanje provalija negativnih nadčulnosti. U tome je moderni simbol, u strogom značenju reči, izronio iz tog duhovnog opovrgnuća ljudskog bića. Ta promena u kategorisanju apsolutnog postavlja se u početku Renesanse; ona se potvrđuje i u preteranom metafizičnom jeziku baroknog vremena. Ali ta metafizička uloga simbola u uobrazilji XIX i XX veka precizira se: ona pravi aluziju na osnovno odsustvo svake stvarnosti u ljudskom postojanju, i upravlja najzad duh ka ništavilu, koje triumfuje u skupu ovzemaljskih iskustava. Moderni simbolizam je neodvojiv od modernog nihilizma, čiji progres optužuje u smislu očajanja i samouništenja.

Istorija moderne poezije na Zapadu u isto vreme je istorija i toga progresa. Ona otkriva taktiku koju je uzelo ono evropsko ja u cilju da ga požuri, ili da se razonodi od svojih briga. Ona otkriva takođe napore da se prozre provalija i povrati stvarnost. Sve vrste reak-

putnim zadržavanjima u Beču i Pešti, a kasnije je u dva navrata putovao u Italiju. I po tim svojim putovanjima, koja su za naše današnje pojmove bila dosta skromna, on je u tadašnjoj Hrvatskoj uživao glas nekog svjetskog putnika. Stanujući po raznim prolaznim sobama, Matoš je pisao gdje i kako je stizao, a njegov brat Milan se sjeća, da je pri tome ostavljao utisak čovjeka, koji taj posao svladava sa priličnim naporom.

Za pisanje mu nisu bile potrebne nikakve predpripreme, niti kakav specijalni štimung, kao nekim drugim piscima. On je bio uvijek, manje više, »schlagfertig«, a imao je i veoma razvijeno pamćenje, pa je redovno pisao bez zagledanja u knjige; najmanje kakve leksikone. Odatle u njegovim djelima i toliki broj sitnih griješaka, ponajviše u ortografiji stranih imena i citata, kao i pogrešno navedenih godina.

Iako je knjige mnogo cijenio i mnogo ih poručivao, osobito iz inozemstva, iako je na njih potrošio bar polovicu svojih prihoda, Matoš nije pokazivao nikakve bibliofilske naklonosti. Jednom pročitana knjiga, pa ma koliko on za nju platio, za njega nije imala neke veće vrijednosti, i mogao ju je bilo tko od njega »posuditi« s namjerom da mu je i ne vrati.

Ako je, pak, knjiga koju je poručio, već nakon površnog prelistavanja i čitanja pojedinih partija i rečenica, ostavila na njega loš dojam, ako u njoj nije našao ono što je očekivao, on ju je redovno bijesno odbacivao od sebe, u neki kut, pod peč ili kroz prozor. To se događalo i u roditeljskoj kući, s knjigama za koje je platio veće sume novaca, za ručkom ili pred ručkom, jer je na tu adresu primao svoju poštu. Kad je tako knjigu tresnuo od sebe, znao je biti veoma bijesan, te ili promrmljati nešto kroz zube ili glasno i sočno opsovati na adresu pisca, koji ga je prevario u njegovim iščekivanjima.

S tim se slaže i svjedočanstvo pjesnika i feljtoniste Vjekoslava Majera, koji je još god. 1934 (u reviji »15 dana«, br. 6/7, za god. 1934), objavio zapis o jednom uspomeni iz svog djetinjstva na A. G. Matoša. Majer se sjeća, kako se kao dijete često kupao u bazenu vrta na Josipovcu 20., gdje je Matoš tada stanovao: »Mi smo se, djeca, kupali u bazenu i Matoš nas je promatrao i smijao se... Stanovao je u jednoj sobi s balnikom i u tu je sobu dao prenijeti veliki jeđaći stol za rastezanje; toliko je imao knjiga, pun velikih, rastegnutih stol. Dobivao je mnogo knjiga na re-

Tekst koji se ovde objavljuje pretstavljaju ustvari, odlomke i izvode iz eseja »Metamorfoze moderne poezije« od Kloda Viže (Claude Vigée), poznatog francuskog pesnika i književnog kritičara. Esej je objavljen u avgustovskoj svesci časopisa »Cahiers du Sud«, a uskoru će izići u Vižeovoj zbirci eseja, koja nosi naslov »Odricanje od svetla«.

cije na iskustvo mučeno prazninom primenjuju se, a ta reakcija ustvari je glavna tendencija zapadnjačke poezije.

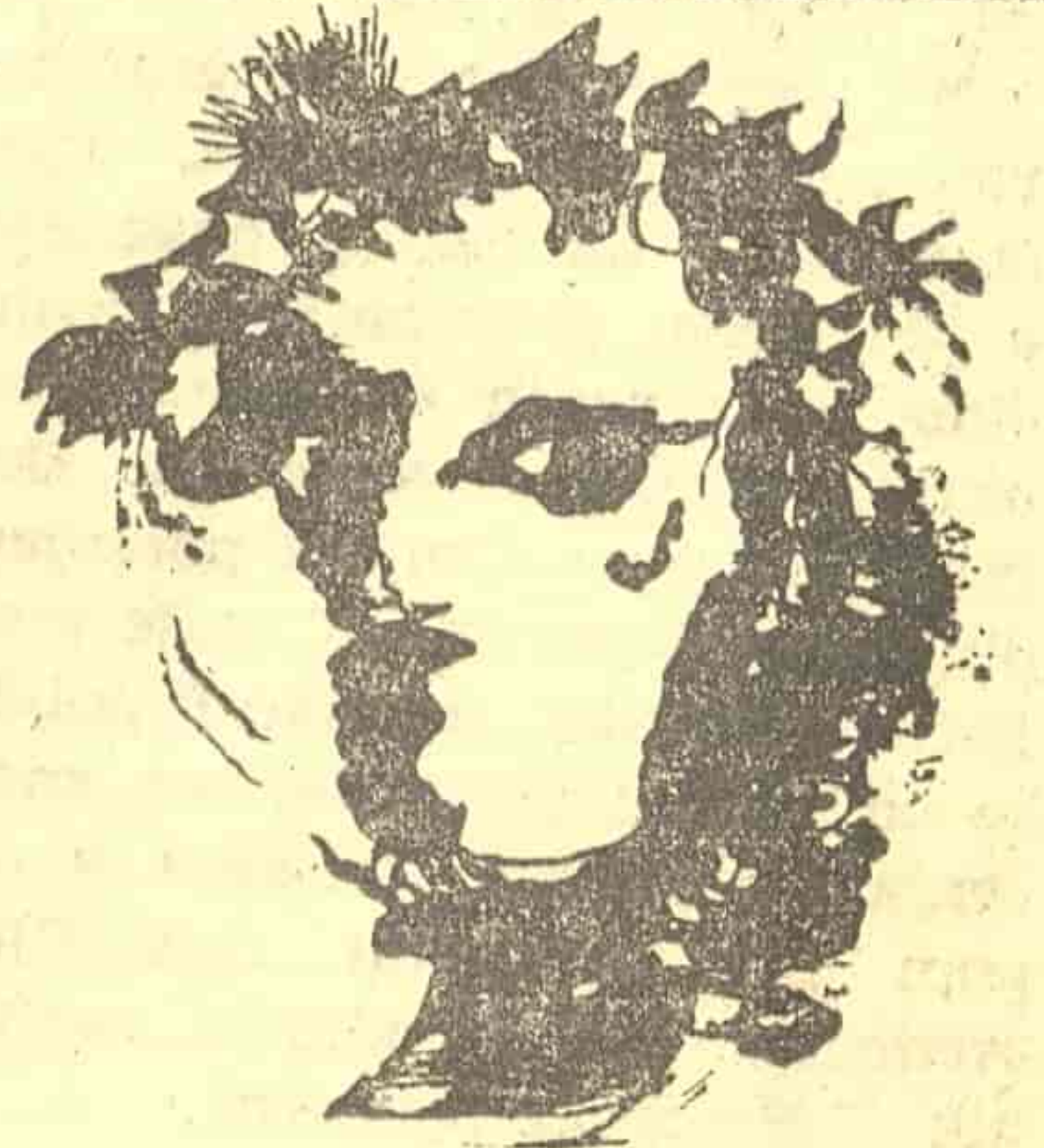
Osećanje propasti sveta i sebe pojavljuje se u evropskoj poeziji već od kraja XVIII veka. U prvom monologu Geteovog Fausta, u bogohulnoj poemi Zan-Pol Rihtera »Govor mrtvoga Hrista na Strašnom Sudu«, ili kod Kolridža, Bajrona, Helderlinga, u filozofskim pesmama Alfreda de Vinjija, moderni pesnici prvi put iznose progresivnu žed za stvarnim u zapadnjačkom duhu. Oni otkrivaju sa užasom jednu duhovnu činjenicu, da Valeri, već docije, izjavljuje suho: »Stvarnost... to ne liči ni na šta!« Epitaf Kolridžov saopštava nam da je pisac našao »smrt u životu«. Pravi izraz našao se u slavnoj pesmi Helderlingovoj. Na sve strane odjekuje veliko razočaranje pred postojanjem i potvrđuje se odvajanje čoveka od univerzuma.

Vordsvord, Bajron, Vinji govore o nemom bogu, sumnjaju u njegovu agoniju, i pominju sebe kao »ostavljenog sina«. To opadajuće hrišćanstvo utiče na treperavu osetljivost Bodlerovu. Ona je podređena, kao i njegovog savremenika Zerara de Nervalu, jednom oschaltorskom njihovoj između apsolutnog božanskog i neana. Ta spiritualna ambivalencija, koja se zapaža u modernoj poeziji, cepana između bića i nebića, nalazi se čitava u Bodlerovom delu. Njegove pesme bogate su bezbrojnim aluzijama na taj problem, jer on pretavlja predmet njegove inspiracije; čak i u svojim najintimnijim pismima Bodler o tome piše. »U svakom čoveku — kaže on, — u svakom času, postoje dva simultana htenja, jedno je ka bogu, drugo ka satani.« Bodlerovski čovek zaleće se u isto vreme ka »višim sferama« dobra, stvarnog, ka andeoskom savršenstvu, a i ka »smradnim provalijama« zla, ništavila.

Kao Verlen, koji nosi svoju sumnju u svoje životu i u svojoj umetnosti do smešnih i tužnih krajnosti, tako i Bodler ne zna ni za kakvu sigurnost koja bi se odnosila na prirodu svoje transcendentnosti. I to ga može odvesti ka egzaltaciji za lepom i težnji ka »azuru«, kao što to obožavanje nikada ne opada ni kod Getea, Selija, Blejka, Igoa, Remboa — a može ga spustiti do pohnala i skromne egzistencijalističke stvarnosti. U tome osciliranje između tih zabranjenih krajnosti bodlerovski instrument daje svoju kontradiktornu muziku: himne lepoti i bića, pesme koje govore šta je gore za čoveka od smrti i otuda je on stalno između sve bližeg pakla i sve daljeg raja. Bodlerovo delo je neisprpno u dokazivanjima toga dualizma modernog zapadnjačkog čoveka.

U toj zaslepljenosti od ništavila stoji glavna tendencija moderne književnosti i njena prava tradicija. Mi je možemo čak nazvati poezijom izgnanstva bića.

Ali u isto vreme manifestuje se i reakcija na ovaj nihilizam, pod oblikom religioznih buđenja, pa čak i povratka hrišćanskoj veri;

cenziju, pa kad god nije s knjigom bio zadovoljan razderao bi je na dva komada i bacio kroz balkon dolje u vrt. A mi smo svako jutro pošli gledati je li Matoš bacio kakvu knjigu.

Svi ti pisci stolovi po kojima je Matoš pisao, rastepeli su se, izgubili. Jedini pisci stol na kojem je Matoš radio i koji se sačuvalo, je onaj koji se danas čuva u »Institutu za književnost Jugoslovenske akademije«, u Matoševoj zbirci. Taj stol potječe iz Matoševog roditeljskog doma i na njemu je on pisao, kad se — ne baš tako često — navraćao u svoj roditeljski dom na kratka stanovanja. Međutim, na tom stolu su nastali njegovi posljednji radovi, pred odlazak u bolnicu, na smrtnu postelju.

Zbog toga nam o Matošu danas više govori njegov putni kofer, koga također vidimo na istoj slici, na kojem se vide tragovi dugotrajne i ne baš previše nježne upotrebe. I taj stol i taj kofer, kao i nekoliko drugih sitnica, koje su pripadale njegovom bratu Gustlu, ustupio je pred nekoliko godina »Institutu za književnost« Matošev brat, financijalni savjetnik u miru, Milan Matoš, koji se preko četiri decenija zdušno brinuo za cjelokupnu ostavštinu svoga brata i brižno je prikupljao — osobito rukopise — te tako dobrim dijelom omogućio da se ono kritičko izdanje »Djela A. G. Matoša«, od kojeg je upravo u pripremi treća knjiga, priredi onako solidno, kao što je ta serija postavljena.

pokret koji potseća na onaj francuskih Jan-
senista. Tako su se Paskal, Rasin usprotivili
egocentričnom kartuzijanstvu, koji je trium-
fovao u XVII veku na razvalinama srednjeve-
kovnih ortodoksija. Pjer-Zan Zuv i T. S. Eliot
su jansenisti u nihilističkom tendencije; oni
su jansenisti u nihilističkom veku. Ovi posled-
nji, kao i logičar Paskal, zadržali su dvosmi-
slene afinitete sa glavnim tradicijama svoje
epohe; savremeni hrišćanski pesnici, puritanci
ili ne, pojavljuju se često sa svojim kajanjima
(tako T. S. Eliot, Robert Lowell, Šarl Pegi, Zan
Kokto, Pol Klodel i Maks Zakob). Stvoreni na
prazvoru evropskog nihilizma, oni mu se često
vraćaju i crpu uporne predrasude protivu sve-
ta, društva i onog ja. A to su isto činili nekad
jansenisti, na putu utabanom od stoika i svetog
Avgustina. Treća grupa postoji i okuplja disi-
dente i nihilizma i neo-srednjevekovca. I samo
se među ovima mogu naći autentični pesnici
avangarde iz 1950 godine. Inače, posle ovoga
poezija nihilizma se otrekla od same potke,
iskvarena sarkazmom i istrošena preterivanom
upotrebom simbola.

Sa Malarmeom, Lotreamonom i nešto ma-
nje sa Artiom Remboom, kredo negacije trium-
fuje svojim uzletom ka visinama. Poezija po-
stavlja sebi cilj da ispita najtanjije kuteve
subjektivnosti. Malarme je mnogo pre Ničea
proklamovao da je »nebo mrtvo«. On je išao
do kraja u svome ispitivanju ne-bića, koji se
skriva iza stvari, silka i jezičkih sklopova. U
opštoj propasti stvarnosti, on stavlja poetski
akt kao najvišu vrednost. I Malarme deli tu
metafizičku »logolatriju« sa poslednjim ro-
mantičarima, sa Bodlerom i čitavom školom
Parnasovaca. Taj princip živi još kod Valerija,
skeptičnog učenika Malarmeovog. Kroz Hof-
manstala i Stefana Georga, kult reči ulazi u
Nemačku u početku ovoga veka, kao što je
osvojio Englesku sa Svinbornom, Oskarom
Vajldom i Jijtsom. Kult reči triumfuje u Ita-
liji sa raskošnom retorikom Kardučija i Da-
nuncija, u španskom svetu sa Rubenom Dari-
jom i sa »modernistima« kojima samo poezija
ostaje sveta, a u SAD, u kultu koji nosi Va-
las Stivens sa svojom poetskom imaginacijom.
U dobrom delu svoga pevanja Rilke podržava
čisto estetski princip, kao što dokazuju njegove
»Nove poeme« ili »Rekvijem za Volfa, grofa od
Kalkrehta«, pisan 1908. To postaje pitanje vere
kod Huana Ramona Himenesa, španskog šam-
piona apsolutne lepote i »la poezia desnuda«;
to isto važi i za Gotfrida Bena u toku njegove
duge postekspresionističke epohe, kao i za
Grka Konstantina Kavafija, čija hiljadugodi-
šnja tradicija zanimljivo dodiruje moderni Zap-
ad na njegovom zalasku. Gotfrid Ben usvaja
jednu novu uslovnost »transcendentnost krea-
tivne strasti«.

Među direktne naslednike Bodlera i Ma-
larmea možemo staviti i one pesnike koji su
sebi stavili u zadatku da otvoreno kažu, bez
ukrašavanja i pomoći estetike, ljudsku uslov-
nost u ovoj epohi očajanja. U tom redu su
Tomas Hardi, A. E. Husman, Korbijer, Laforg,
i njihov učenik T. S. Eliot. Pod istim aspekti-
ma može se ceniti i nemački ekspresionizam.
Tu dolazi već pomenuti Gotfrid Ben. I u evro-
pskoj usamljenosti čoveka lišenog univerzuma,
kao ono nekad Peter Slemil, od Samisosa, koji
trči za svojom izgubljenom senkom. Sa istom
su temom nemački pesnik Trike, talijanski
pesnici Ungareti, Montal i Saba, a u Francu-
skoj Pjer Reverdi sa svojim kratkim i konciz-
nim pesmama i anti-retorskim stilom, punim
gorčinom.

Mnogi pesnici XX veka idu istim putem.
Oni opisuju detaljno izvesne aspekte opšte
očajnosti i otkrivaju oštru savest svoga po-
litičkog, socijalnog i ekonomskog karaktera,

upotrebljavajući, na primer, rečnik argoa, sve-
doke grubih i bezličnih uslova koji će otsada
biti u upotrebi. To nije slučaj samo Kenoa i
Prevera, već i Paunda, Onda, Brehta i Eliota,
u nekim njegovim realističnim pesmama.

Sada se pojavljuje i takozvani automatski
stil, kojim nadrealisti pribegavaju potsvesti;
njihov »Sezame, otvori se!« automatskog pisa-
nja, treba da slomi jaram logike i konvencio-
nalog morala, kao i da razbije monotonijsku la-
ne svakidašnje stvarnosti. Ipak, mentalni auto-
matizam nije dovoljan. Nadrealizam pogrešno
identifikuje imaginaciju sa dubokim bitisanjem
i reči sa stvarima. Slično »logolatriji« parna-
sovačkih esteta, zabluda nadrealista bila je u
tome što su tražili u odnosima između sebe
i reči rešenje problema koji se danas može
naći samo u odnosima između sebe i
sveta. Hegelijanska identifikacija reči i sveta
ne odgovara više našoj razbijevoj kulturi; to
je jedno varljivo nasledstvo stare kartuzijan-
ske »bajke sveta«, suviše sigurne u sebe, a i za-
veštanje filozofskih nominalista. U tome ne-
sporazumu je razlog neuspaha nadrealističkog
pokušaja da se pobedi nihilizam. Kao svi in-
telektualni »teroristi«, kao Dada, i oni razdra-
ženi nihilisti, koji su zaustavljali svoje nesreće
samoubistvom, ludilom, pijanstvom ili seksual-
nim orgijama, tako su i nadrealisti prošli po-
red, ili iznad, pravih problema naše epohe.

Ubedljiviji su u tome bili neki pesnici koji
su pokušali da pobede današnje očajanje okre-
ćući se ka kulturnoj prošlosti i svome ličnom
detinjstvu da bi našli leka ozdravljenju. »Ja
neprestano mislim na one koji su zaista bili
veliki«, kaže Štion Spender, tražeći izgubljene
izvore. Taj nostalgični ton može se naći kod
mnogih američkih pesnika privučeni Italijom,
srednjevekovnom Provansom, klasičnom i ki-
neskom starinom — takav je Ezra Paund,
Alen Tejt i Dž. K. Rensom. Takav je i Rilke u
svome prvom periodu, Miloz u svojim »Sim-
fonijama«, Sen-Džon Pers u »Pohvalama«, Dilen
Tomas, Patrik de la Tur di Pen.

Drugi moderni pesnici pokušavaju da se
suprotstave tom prokletstvu i da se udalje od
sebe na razne načine, stvaranjem ličnih mito-
va, okultizmom, traženjem mističnih ili ha-
lucionističkih eksperimenata, kao Anri Mišo,
vraćanju magiji i alhemiji. Takav je još mladi
Jijts 1890, koji nije ništa različiti od Patrika
de la Tur di Pena iz 1935. Jijts je novi Faust,
većak bez vere, veliki umetnik koga zajedaju
nihilistička osećanja, i bavi se magijom da bi
se razonodilo. I Elijas, koji se formalno ne
bavi okultizmom, veruje u »čuda«. Nemački
pesnik Ivan Gol nije slučajno stvorio prvu
mitsku ličnost epohe, pored Čarli Caplina.
Njegov »Jovan Bez Zemlje« daje nam glavne
crte modernog čoveka, izbeglog iz sebe i stvar-
nosti. On nije anonimni ili tamni simbol, već
jedna tragikomična prisutnost — naša!

Jedan suptilniji oblik u zapadnoj moder-
noj poeziji jeste politički zainteresovanost. Ali
ako se izumnu veliki pesnici kao Aragon, Eli-
jar, Pjer Emauel, Dilen Tomas, Mačado, Her-
nandes, Odn — ostalo je slabo. Najbolji pe-
snici, kao Berthold Breht, Paund, Odn i Prever
prave satiru od starih ovestalnih vrednosti.

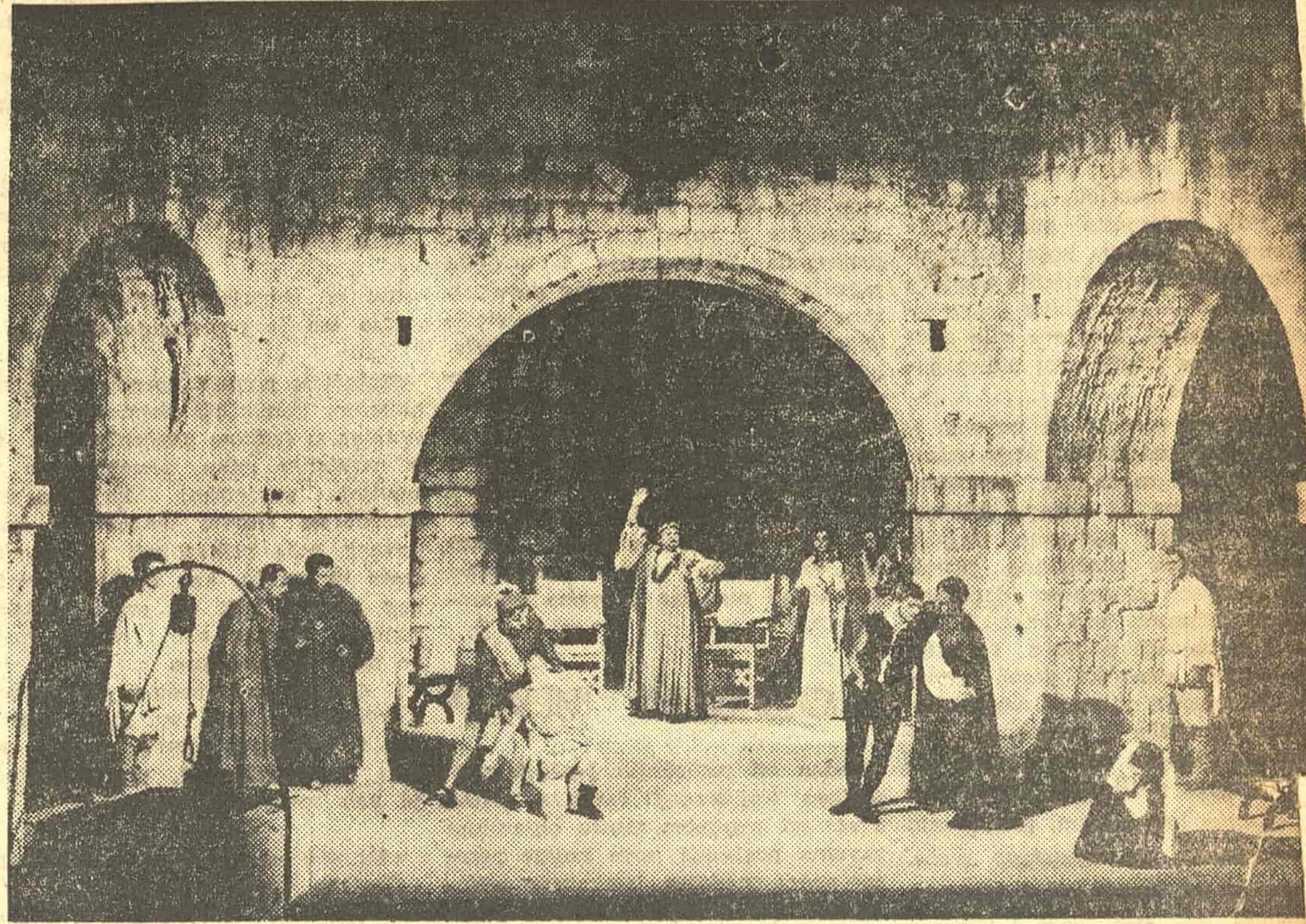
Krajnja nihilistička pobuna u poeziji je
»anti-poezija«. Od svih savremenih francuskih
»anti-pesnika« glavni je Rejmon Keno. Među-
tim, ima i puno drugih tendencija. Naprimer,
prvo apstraktno vraćanje ka zemlji i svetu za-
nemarenom od čoveka. Tako Mak Laiš u
»Konkvistadorima«, Sen-Džon Pers u »Anaba-
sis« i u kosmičkoj poemi »Vetrovi«. Onda, kon-
kretnije vraćanje zemlji i stvarnosti, »objek-
tivnost«, kao Robert Frost i Vilijem Karlos
Vilijams, američki pesnici, ili Elijar, Rene Sar.
Pa španski pesnici Mačado, Lorika, čak i čilean-
ski Pablo Neruda.

(Preveo Nikola TRAJKOVIC)

POZORISTE

Pismo iz Dubrov

O repertoaru Dubrovačkih letnjih igara

SCENA IZ »HAMLETA« NA LOVRJENCU

Ovogodišnji dramski repertoar odvijala se u po planu i sve
dosadašnje izvedbe postigle su
predviđeni uspeh, a da nije
bilo ni neke očekivane atrakcije
ni neočekivanog debakla. Pre-
stale su još dvije ovogodišnje
festivalne premijere, poznate
predstave Narodnih pozorišta u
Beogradu i Zagrebu, Krlježin
Artej i Obrenovićeva Varija-
cije. Ali i prije nego što one
navuku dubrovačko ruho, mogu
se, na osnovu prikazanog dram-
skog repertoara i ove i prošlih
godina, povući stanoviti zaključci
(koji su, naravno, izraz mog
ličnog mišljenja).

»Dubrovačke ljetne igre raz-
vile su se iz predstava naših klasi-
čnih djela, izvedenih u jedin-
stvenim dubrovačkim scenskim
prostorima, odnosno iz predsta-
va koje su u tim prostorima za-
dobile takav vid i oblik, da su
postale specifično dubrovačke,
neponovljive u bilo kojem dru-
gom gradu i neprenosive na bilo
koje drugo mjesto. Ta postav
ka provjerena je desetogodi-
šnjom praksom, pa ako i ima po-
vremenih odstupanja, izazvanih
raznoraznim subjektivnim i ob-
jektivnim razlozima — mislim
da više nitko ne sumnja u teo-
retsku opravdanost mišljenja,
da za dubrovačke scenske pro-
store odgovaraju samo specifični
scenski djela i da njihove iz-
vedbe treba da budu za te pro-
store naročito zamišljene i
spremljene.

U čvrstom, a za mene i opravan-
danom, uvjerenju da Dubrovač-
ke ljetne igre treba da u prvom
redu budu tribina s koje ćemo
blago naše kulturne baštine po-
kazati svijetu i nama samima —
na dosadašnjem dramskom re-
pertoaru bilo je 14 drama i ko-
medija iz dubrovačko-dalmatinske
klasične, od toga 7 djela Ma-
rina Držića. Dundo Maroje, u
tri različite postave, igran je
sedam sezona, Plakir je bio na
repertoaru četiri godine, doživ-
jevši gotovo trideset predstava,
isto toliko godina prikazuje se
Skup, u dvije postave, spojene

komedije Novela od Stanca i
Tirena izvode se četiri sezone,
svaka za sebe ostaju na reper-
toaru jednu odnosno dvije se-
zone, koliko se prikazuje i Trip-
će de Utolče, u dvije postave,
te tragedija Hekuba. Tri godine
prikazivana je komedija Ljubov-
nici, a po jednu sezonu bila su
na repertoaru djela: Robinja,
Dubravka, Komedija od Raska-
ta, Jovadin, Ilija Kuljaš i Andro
Stitkeva.

Iskustva s tih izvođenja očito
su opravdala uvjerenje da pred-
stave za dubrovačke scenske pro-
store treba da za te prostore bu-
du naročito zamišljene i spreml-
jene. Dundo Maroje u prikazu
Jugoslovenskog dramskog pozori-
šta bio je svakako impresivniji,
kad ga je Bojan Stupica s im-
provizirane pozornice na Boško-
vičev poljani prenio na Gun-
duličev trg — a bit će još impre-
sivniji, kad jednom bude u za-
četku koncipiran kao specifična
dubrovačka predstava s festival-
nim ansablom. Plakir u Parku
Gradac bio je zapravo inaugura-
cija u otvorenju dubrovačkih
scenskih prostora, uspjeh djela
i predstave koji je ugrađen u po-
četak i razvoj Dubrovačkih ljet-
njih igara. Skup prenesen iz Hr-
vatskog narodnog kazališta na
dubrovačku Ljetnu pozornicu
nije ni izdaleka postigao onaj
dojam, koji već dvije godine po-
stiže u parku Muzičke škole, kao
predstava »pravljena« za Du-
brovnik. Nenadmašivu spektaku-
lnost zadobile su Novela od
Stanca i Tirena izvedbom ispred
palace Sponza, jednako kao i Sa-
ma Tirena u parku Muzičke škole.

Sigurno je da bi i Hekuba
imala sasvim drugo značenje, da
Držićevi stihovi ne odjekuju pod
nebo na onom fantastičnom plat-
ou iznad morskog pučine u gra-
dačkom parku. Takvo izuzetno,
impresivno, u specifično dubro-
vačko značenje dalo je historijsko
mjesto »pred Dvorom« i iz-
vedbama Robinje i Dubravke, a
ljupka i tipično mediteranska
piazza Buničeva poljana komediji
Ljubavnici.

S druge strane, sve predstave
koje nisu bile smišljene za du-
brovačke izvedbene prostore, pa
čak ni prikazane na njima ili na
njih samo mehanički preseljene
iz »zatvorenih teatar« — bile su
samo poluspjese, a često i neusp-
jesi i potpuni promašaji. (Niz
komedija izvedenih prve godine
festivala na Ljetnoj pozornici,
Tripće de Utolče u zgradi Du-
brovačkog kazališta — Držićeva
komedija koja upravo vapi da
bude prikazana na kojem dubro-
vačkom trgu — Jovadin presaden
iz Zagrebačkog dramskog kaza-
lišta u park Gradac.)

Ista se pojava može pratiti i
na dubrovačkim predstavama iz
svjetske klasične, naše i strane
savremene dramatičke. Shakespea-
re i Goethe našle su u Dubrovniku
prirodno-scenske prostore, koje
su izvedbe njihovih djela
(Hamlet, San ljetne noći, Ifige-
nija na Tavridi) učinile impresiv-
nim i atraktivnim u svjetskim
razmjerima — a sigurno je da to
nisu jedini prostori i jedina djela
kojima se mogu postići isti re-
zultati. Takav idealan prirodno-
scenski okvir stvoren je i za Voj-
novičev dramolet Na taraci.

Tražnja, kolebanja, pokušaji
uspjeli i neuspjeli — uvijek u
smislu pridržavanja ili zanema-
rivanja principa o poštovanju
dubrovačkog scenskog ambija-
nata koji uvjetuje i izbor djela

i način njegova izvođenja — i
su predstave niza autora koji
se obreli na dubrovačkim priro-
dno-scenskim pozornicama. Sofoklov
Edip zacijelo ne bi djelovao sa
bije od Corneilleova Cida, da
bio spremljen za terasu Reve-
na, a ne mehanički prenesen
beogradske pozornice. Goldor
jeve Ribarske svade mnogo s
prisnije prikazane na splavi
Gradskoj luci, među pravim
bracerama, nego među »kućarna
od drva i kartona, nakalemljen-
na kameni molo Ribarnice. Pi-
nje prostora — odnosa dje-
la prema prostoru, i izvedbe pre-
takvom djelu na takvom prost-
ru — ponovile su, da ne kaže-
mo zaštrile, i predstave Racineov
Fedre pred Kneževim Dvorom
»prvog prodora jednog savr-
nog autora na dubrovački fe-
stivalski repertoar«, Herakla M-
jana Matkovića, naš »bedem
Revelina. To je pitanje na koje
u uvijek treba odgovarati.

Jedan od odgovora pruža i po-
stepena »metamorfoza« tzv. Ma-
le scene Dubrovačkih ljetnih igara.
Zamišljena kao mogućnost d-
u Dubrovniku bude prikazani
i savremena dramatika, pa i dje-
la komornog i eksperimentalnog
karaktera — čemu ne može biti
prigovora — ta je »mala scena«
u početku bila smještena u zgr-
du Dubrovačkog kazališta, s-
je u neku ruku bio nonsens, ko-
se kosio s osnovnim principim
i smislom tih igara. Predstave
koje su u pravilu izvodile gostu-
juće trupe, prolazile su gotovo
nezapaženo i zapravo su hand-
capirale izvornu vrijednost istih
izvođača u njihovim matičnim
kućama. Izlaz iz te situacije p-
kazalo je upravo Dubrovačko ka-
zalište, postavivši dvije svo-
predstave u Atrij Kneževa Dv-
ra, čime je i Mala scena dobi-
pravi smisao. Mislim da je do-
njem osmišljavanju Male se-
njojznoj »svijetloj budućnosti
velike pridoničela i ljetošnja
vanredno duhovita i efektivna
daptacija trga Mrtvo Zvono
izvedbe dviju francuskih fe-
Mesar iz Abbevillea i advo-
Pathelin.

Spomenuo sam da je muzi-
repertoar ovisan o specifični
zakonitostima i uslovima na ko-
Dubrovačke ljetne igre za sa-
ne mogu utjecati — jer nemaju
svoga festivalskoga muzičkoga
ansambla, nego moraju primati
ono što im mogu dati gostujuće
operne institucije. Apstrahiraju-
ći balet, koji je nužno vezan uz
Ljetnu pozornicu (već dvije go-
dine nepostojecu, te je njezina
ponovna izgradnja jedna od a-
kutnih potreba Dubrovačkih
ljetnih igara) — zanimljivo je
pregledati dosadašnji operni re-
pertoar, jer se i u njegovim us-
pjesima i neuspjesima ogleda
aksiom o »kategoričnom impera-
tivu« dubrovačkih scenskih pro-
stora.

Četiri jugoslovenska kom-
tora svakako nisu jedini ko-
mogli da budu uspješno pri-
ni na Dubrovačkim ljetnim
ma. Ali i taj mali broj nas-
pernih predstava pokazao j-
su mnogo zanimljivije bile i-
be na prirodno-scenskim pro-
rima od onih na ljetnoj poz-
ci. (U tu zanimljivost ne uk-
čujem umjetničku, muzičku
jednost izvođenja.) Brkanc

Nastavak na 9 strani

Marko FOT

POZNANSTVA

SAMARKAND

Avion je poput rakete sunuo u
nebo puno snežnih oblaka, a gore,
deset hiljada metara nad zemljom,
dočekalo nas je raskošno i hladno
sunce. Dok jurimo u susret Istoku i
noći, devojka u plavoj uniformi ob-
jašnjava tajnu mlaznog pogona i sa-
vetuje da kazaljke svojih časovnika
pomerimo za tri sata unapred. Sazna-
jemo da je tamo, na tlu Srednje Azi-
je tek »babje leto« i da su berbe na
pamučnim poljima u jeku.

Cini mi se da je to moje najneo-
bičajnije putovanje. Tom utisku ne do-
prinosi samo priroda koja se fan-
tastičnom brzinom menja, pružajući
pogledu sve nove i nove senzacije,
već još više asocijacije koje se na-
meću, a čije su teme čovek i njegova
dela. Gledam okolo, svi putnici kao
da osećaju nešto slično, kao da su
svi utonuli u istu vrstu sanjarije. Zem-
lja se ne vidi, mlečni oblaci razila-
ze se i stapaju, sunce menja svoje
položaje, a njegova boja postaje sve
gušća i grimiznija. Odjednom, kao
da smo probili neku živu zavesu koja
rasplamsala dan deli od tamno lju-
bičaste noći. Skoro bez prelaza utoni-
li smo u noć obasjanu krupnim zvez-
dama. Vidi se zemlja, nejasno se
naziru slivovi Sir-Darje. Oblaci na
horizontu, ustvari su venci Tjenšanskih
planina iza kojih počinje Kina.

Pred nama ukoso talasa se Pamir,
»Krov sveta«, a mesec što je zasvetleo
kao komad platine, nalazi se tačno
iznad Indije. Samo je tri časa kako
smo krenuli a cilj je već tu. Sledeća
stanica Nju-Delhi. Vozom bismo dove-
de putovali četiri dana, preko stepa i
šuma, kroz prastara brda na čijim vr-
hovima počiva večiti sneg. Nekad se,
to nije bilo tako davno, karavanom
koji je prenosio začine, svilu i tepih-
ke, putovalo odavde do Moskve skro-
ro pola godine.

Samarkand. Crvenkasta brda blago
zaobljena vekovima, ulice široke i
ravne što se seku u pravim uglovima
utonule u senku svetlih drveti, »či-
mara«.

Kuću su prizemne, većinom oboje-
ne tonom vedrog neba (najzad sazna-

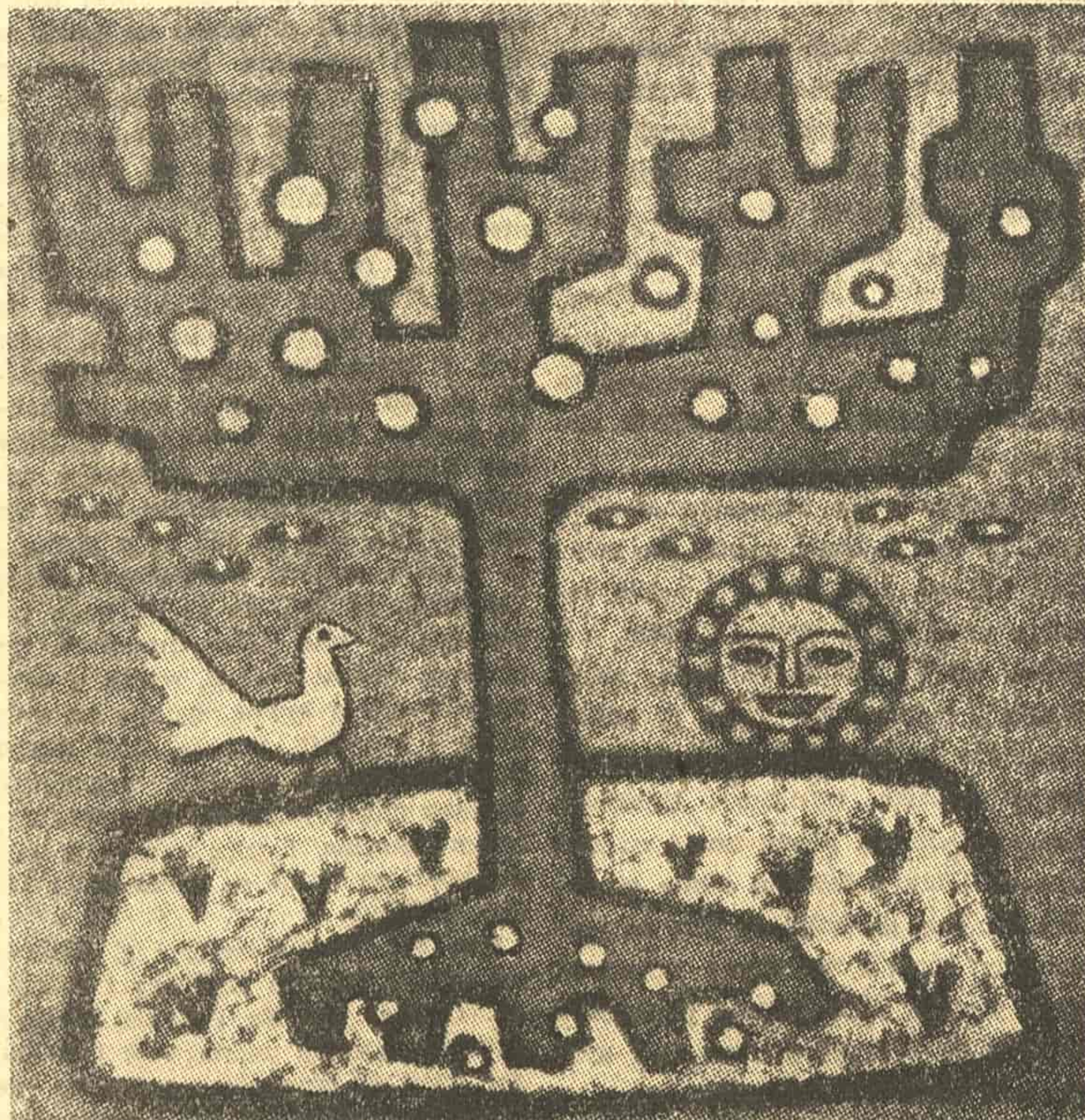
jem odakle dolazi ime tirkiz-»tursko
plavetnilo«) a iza njih su rascvetana
dvorišta sa paunima i šedrvanima.
Cist, sunčan, bogat grad.

Vazduh je topao i pitak, što više
više osvaja, sve intenzivnije se oseća
pomalo gnjili, sladak miris jeseni.

Pre no što sam pošla u ovaj kraj,
svi su streljeli da me ne odmahiju
drevni spomenici čija je lepota opse-
njujuća. Tamo postoje druge stvari,
rekoše, daleko impresivnije, postoji
sadašnjost. Mislili su u prvom redu
na žene koje su do pre tri decenije
nosile feredže i živle zatvorene iza
zidova, na nove gradske četvrti...

Stojim duge časove pred kupolama
Bibi-Hanuma, gledam kako se na
zalazećem suncu presijavaju minare
Sah-I-Zinde i tirkizni zidovi od fa-
janske na mauzoleju Gur-I-Emir. Ja
sam isto tako videla bele velike pa-
late podignute na mestu nekadašnjih
glinenih kuća bez prozora s ravnim
krovovima i visokim zidovima iza ko-
jih je venula radost. Ali su mi obru-
šeni zidovi medresa i kupole s otpalim
čerpčima rekli isto što su mi otkrili
i tepisi u starom delu grada. Tamo,
iza visokih razboja, devojke s kosom
spletenom u bezbroj sitnih plete-
nica, dugim prstima nizale su vlakna
i slagale boje, mičući usnama. Bili su
to tepisi sa šarama iz Hive, buharski,
i »buketi«, stare turkemske mustre.

Jedan starački glas, negde visoko,
peva molitvu. Skolsko zvono u nevid-
ljivom dvorištu sitno srebrno zvoni.
Nebo je plavo kao indigo a zvezde
se čine sasvim blizu. Postaje jasno,
zašto je baš u ovom kraju sveta na-
stao prvi verodostojan zapis o nebes-
skim telima. Uzbekistan je domovina
astronoma Ulug-bega, autora slavni
»Zvezdanih tablica«. Ovdje se rodio
drugi naučnik, Ibn-Sin, pesnik i enci-
klopedist, u Evropi poznat pod ime-
nom Avicijena, čiji su medicinski za-
pisi, naročito »Knjiga isceljenja«, o-
strekli poštovanje u čitavom svetu. Ov-
de su nastali stihovi pesnika Hafiza
za koga je Puškin ostavio ove redo-

LAZAR VUJAKLIJA: TEZŃJA

(Sa dubrovačke izložbe »Djela i kretanja«)

književnik

Augustovski (14-1) broj zagrebačkog časopisa „Književnik“ objavuju...

Polazeći od tvrdnje da nejasno u poeziji nije nedostatak nego određen kvalitet modernog pesništva...

da je jasnost relativna da „ono što je jasno jednomo mora da je jasno i drugo...“

„Pjesnika — kaže Golob — treba objasniti po njegovim najboljim stvaranjima, a ona koja to nisu...

„Umetnost riječi“ Zagrebački časopis „Umetnost riječi“, čije naredno izlaženje (pro...

„Umetnost riječi“ Zagrebački časopis „Umetnost riječi“, čije naredno izlaženje (pro...

„Umetnost riječi“ Zagrebački časopis „Umetnost riječi“, čije naredno izlaženje (pro...

„Umetnost riječi“ Zagrebački časopis „Umetnost riječi“, čije naredno izlaženje (pro...

„Umetnost riječi“ Zagrebački časopis „Umetnost riječi“, čije naredno izlaženje (pro...

„Umetnost riječi“ Zagrebački časopis „Umetnost riječi“, čije naredno izlaženje (pro...

„Umetnost riječi“ Zagrebački časopis „Umetnost riječi“, čije naredno izlaženje (pro...

„Umetnost riječi“ Zagrebački časopis „Umetnost riječi“, čije naredno izlaženje (pro...

„Umetnost riječi“ Zagrebački časopis „Umetnost riječi“, čije naredno izlaženje (pro...

„Umetnost riječi“ Zagrebački časopis „Umetnost riječi“, čije naredno izlaženje (pro...

suvremena, i današnjom kritikom; all današnja se djela ne mogu ocjenjivati kritikom iz prošlosti...

Govoreći o mnogim krupnim nedostacima naše nauke o književnosti, koja nije čestito sredila ni postojeće materijale...

НОВИ И МИР

Jedan od posljednjih brojeva sovjetskog književnog časopisa „Novi svet“ na uvodnom mestu objavljuje završna poglavlja nove knjige pesama svoga urednika, istaknutog pesnika A. T. Tvardovskog...

Medu pjesmama koje Tvardovski objavljuje u „Novom svetu“ naročito pada u oči kraća poema „Tako je to bilo“ u kojoj se pesnik, na jedan iskren, mada delikatan način, obračunava sa kultom Staljina...

„Tako je na zemlji on živio i radio. Držeći vlast u čvrstoj ruci. I ko kraj njega nije slavio, Nije uznosio njega — čk da se nade!“

Objašnjavajući položaj i kobnu neslobodu čoveka pod vlašću „oca“, koji je i sam o sebi često govorio u trećem licu, Tvardovski se obraća svojim savremenikima, koji su, kao i on sam, slavili Staljina, optužujući i pravdujući u isti mah svoju i njihovu krivicu u stvaranju kulta ličnosti:

„A ko se od nas ponosi dok sudi, Olučujući ko je prav, ko kriv? O ljudima je reč, a zar ljudi Ne stvaraju sami bogove?“

Nismo li mi, pesnici počasnih tema, Prostdušno obavestavali svet, Mada nam je pesme o njemu samom on lično stavljao u usta.

„Mi smo ga zvali — zar ćemo kriti? Ocem u zemlji-porodici. Bez ulepšavanja, Bez preterivanja — Tako je to bilo na zemlji.“

Bio je to otac čija je jedna reč, Čiji je samo obrva mali mig — Zakon. Ispuni dug surovi — I za ono što nije tako Kaži da je tako...

VINJETE NA OVOJ STRANI IZRADIO MILIJA GLIŠIĆ

O tome nisu pevale naše ode, Da je, pogazivši zakon u zli čas, Na čitave narode on mogao Da sruči svoj vrhovni gnev.“

Tvardovski ne odriče zasluge koje je Staljin, po njegovom mišljenju, imao, ali ga spušta s nadzemaljskih sfera vrhovnog božanstva koje sebi i svojoj mudrosti prisvaja pobjede naroda:

„Njemu, koji nas je u boj vodio i usmeravao, Onakvim kakvi će biti, budućim danima, Svi mi dugujemo pobjedu Kao što je on duguje nama...“

Služeći se pomalo uprošćenom simbolikom, pominjući pojmove smrt i sudbina u jednom značenju koje je, u najmanju ruku, neuobičajeno u novijoj sovjetskoj književnosti, Tvardovski sasvim detronizira „vrhovnog oca“ prikazujući ga, u suretu sa smrću, kao običnog, smrtnog čoveka koji od svoje ljudske sudbine, uprkos sili i vlasti, ipak ne može da pobegne.

U drugom delu poeme, gde govori o olakšanju koje su ljudi osetili posle Staljinove smrti, pesnik se seća svoje mladosti, predstavljajući je kao sputanu i ukočenu:

„Ali eto — ode otac i odjednom Nestane tvoje mladosti...“

U času kada je otac umro i kada je sudbina dotakla pesnika, i sve one u čije ime on peva, oni su osetili da se nešto izmenilo i prelomilo:

„Mi smo svi postali nekako stariji, Ne — porasli smo u taj čas.“

„Pri kraju svoje poeme „Tako je to bilo“ Tvardovski s ponosom i radošću peva vredni i slobodi koja mu se približila, pominje dostignuća koja su osvojena (čak i raketu koja je pogodila Mesec) i završava pesmu optimističkom himnom boljim danima koji su nastupili, zahvaljujući otadžbini na sreći koju mu je donela omogućivši mu da bude s njom na njenim putevima:

„Ona je moja — tvoja pobjeda, Ona je moja — tvoja tuđa.“

Poema Tvardovskog, kao i izgleda čitava njegova nova knjiga, s pravom pobuđuju interesovanje, pošto se, tematski bar, javljaju kao nagoveštaji jednog novog odnosa u današnjoj sovjetskoj poeziji kao prodor u one oblasti koje su, do sada, ostajale netaknute, a u kojima se, velikim delom, skrivalo jezgro sovjetske i kriza sovjetske literature. U tome, van sumnje, treba videti jedan od onih razloga zbog kojih se o novim stihovima A. T. Tvardovskog u njegovoj zemlji danas mnogo govori.

UNSERE ZEITUNG

Po zakonu o autorskom pravu, pedeset godina po smrti pisca svako može njegova dela slobodno preštampavati i prevoditi bez plaćanja honorara. Cim se približi „dan slobode“, nastaje trka izdavača za prvo i najuspešnije izdanje dela za koja oni misle da će imati veliku prodru.

Prema pisanju lista „Unsere Zeitung“ (junski broj) u istoriji nemačke knjige je bez primera ono što se desilo posle 1. januara 1959 god. sa izdanjima Vilhelma Buša (Wilhelm Busch) koji je umro 1908 god. Kao što je poznato, Buš je bio pesnik i crtač. Sam je crtežima ilustrovao svoja dela, u kojima je bespoštedno kritikovao buržoaski svet koji iza spoljne pristojnosti skriva sam nemoral. Ovaj prividno dečji humorista bio je u suštini strogi buržoaski kritičar. U svojim delima stvorio je sjajne tipove, dva mangupčeta Maska i Morica, ili prepredenu devovku pobožnu Jelenu.

Mesec-dva posle pedesetogodišnjice njegove smrti izlozi nemačkih knjžara bili su puni starih i novih izdanja celokupnih Bušovih dela, albuma, zbirki, izabranih dela, pojedinačnih izdanja itd. Talas te bujice preplavio je čitalačke družine, književne zadruge, udruženja ljubitelja knjige. Najbolju prodru imala su dva Bušova toma u izdanju jedne čitalačke družine, od kojih je prvi za jednu dva meseca prestigao milionski tiraž. Drugih pola miliona primeraka sigurno će biti još prodato, a i drugi tom neće slabije proći.

Pokazalo se da je Vilhelm Buš bio „bestseller“ u toku prošle godine u Nemačkoj. P. B.

Les Temps Modernes

Ovaj važni mesečnik, kome je urednik Zan-Pol Sartr, donosi u julskom broju više značajnih priloga. Za nas je najzanimljivije objavljivanje romana Miroslava Križe „Banket u Blitvi“. Pošto je u prethodnom broju doneta prva polovina romana, u ovom broju objavljivanje se završava. Roman je dat u izvrsnom prevodu Dominika Kasela.

U istom broju naročito je značajan nastavak i kraj uspomena iz prve mladosti Simone de Bovoar. U ovim uspomena ona naročito podvlači oduševljenja i razočaranja prilikom svojih prvih koraka u javnom životu.

Vredni pomenu odlomak iz prve knjige jedne Sicilijanke, neuke seljanke Marije Očipinti, rođene u nekom malom gradu u sicilijanskom planinama, koji se na talijanskom zove kao naš Dubrovnik — Ragusa. Neobično sveže ova čudna spisateljstva i pobunu protiv Amerikanaca 1943 u njeno mesto, i oslobođenje toga kraja od fašizma. Ali dalje opisuje i pobunu protiv Amerikanaca i postavljenih novih vlasti.

U beleškama pada u oči prilog Zana Pujona povodom knjige o Kafki od Marte Rober. T. N.

Les Lettres Francaises

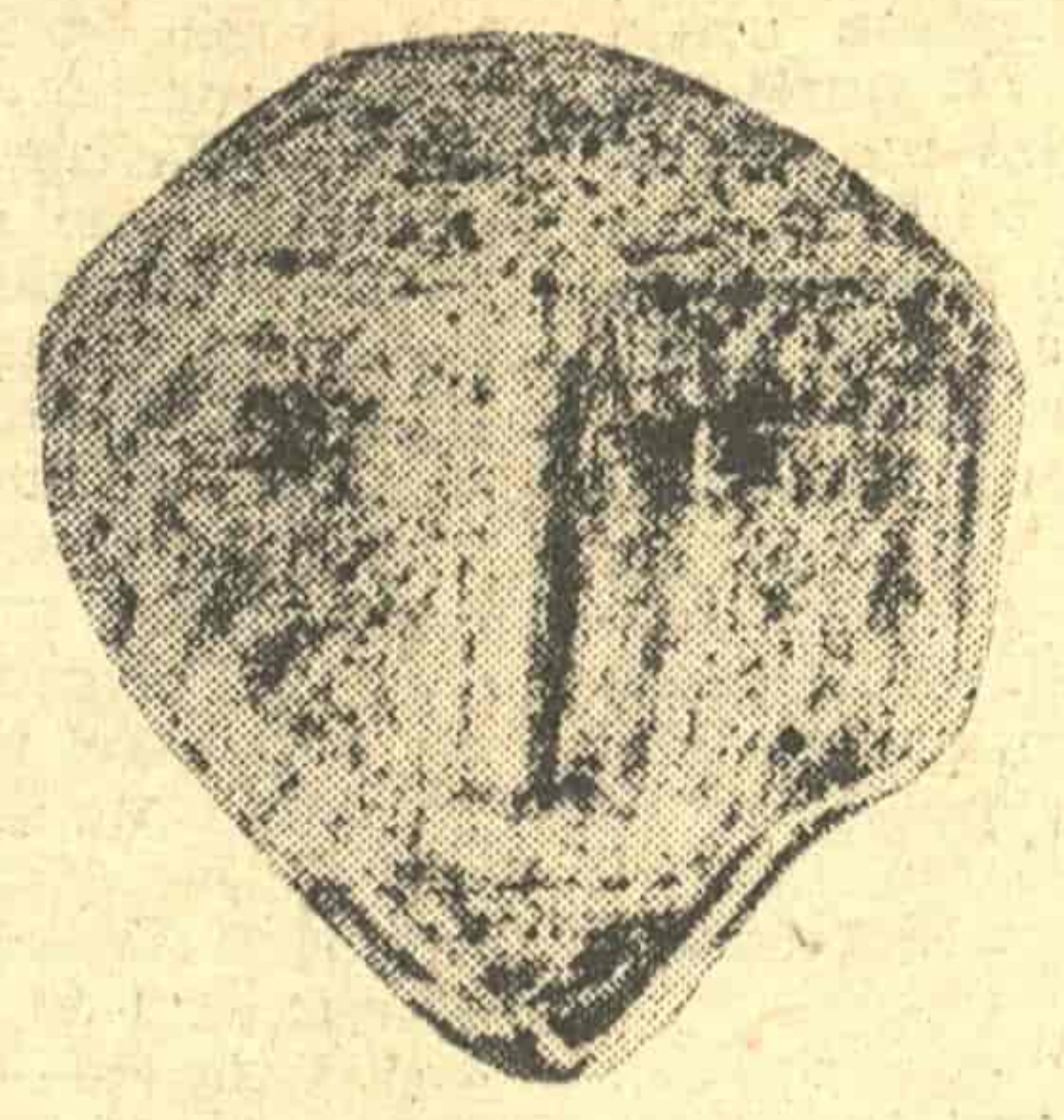
U svome članku „Roman i pustovina“ Iber Zien u broju od 17. avgusta postavlja poređenje između Kiplinga i Konrada, povodom njihovih ponovnih izdanja na francuskom jeziku.

„Herojska književnost menja se u isto vreme kad i heroizam. Otuda danas gledamo drugačije na dela Kiplinga i Konrada, nego nekada kada smo ih prvi put čitali. Istorijske promene ustale su protiv Kiplinga. Pa šta onda zadržava njegova dela u našim bibliotekama, kada se zna da je Kipling bio veliki himnovevac engleskog kolonijalizma?“

Za Kiplinga danas je najveća sreća u činjenici što on nije pisao o velikim ličnostima kolonizatorstva, već o malim ljudima. On nije pisao o putevima i aspiracijama imperijalizma, već verujući da prikazuje vrline imperijalizma, on je prikazivao isključivo vrline malih ljudi, nepoznatih i zaboravljenih pojedinaca. Pa koje su to bile vrline? Otpornost, prenebregavanje sebe, i gotovo likvidacija individualizma u korist kolektiva. Da je taj kolektiv ovde imperijalizam mi to ne bi ni znali, da nam to Kipling sam ne kaže. Ali ako to zaboravimo, Kiplingovo delo je himna čoveku raskršćavaču džungle i gospodar prirodne. Kiplingovo delo pripada danas mladosti i mladeži, ali — primećuje Iber Zien — ne samo mladosti po godinama, već i svima onima koji „traže pravu istinu u stvarima i činjenicama“, jer prava starost „počinje tek onda kada se čovek savija pred činjenicama i prima laž za istinu“. Rezimirajući opažanja o Kiplingu, pisac kaže: „Sav njegov mit i san o kolonijalizmu nestao je danas kao voda u pesku, a ostala samo himna o malom čoveku koji se bori sa prirodom“.

Povodom Konrada, pisac primećuje da su Konrada dugo smatrali novim Kiplingom. Ogromna pogreška! Konrad nije nikad ni mislio da peva o herojskim naporima čoveka, već o njegovom izgnanstvu. Kipling je hteo svet pogodan za život i pod upravom Belog Čoveka; on ima svoj dom u Londonu, slavnom iz vremena imperijalizma. A Konradov čovek je litalica i nema skloništa nigde. Konradov junak ne može da živi ni u Engleskoj ni u Havani. Čak i brodarske daske neprijateljki su mu teren. On je bez prestanka gonjen. On je u rukama sudbine kao slamka na vetru. Konradov junak ne ide, kao germanski heroji da traži Grala, čak ne ide ni u potragu za samim sobom. Konradovi junaci idu da bi se išlo, da se ne bude tamo gde se bilo juče. Čudan je taj Konrad, rođeni Poljak, rođen u centru evropskog kopna, daleko od svih mora i svetskih puteva, koji pored svog jezika zna odlično francuski, pa ipak oduševuje se da ide i luta dalekim morima i piše samo na engleskom, na kome se inače dosta teško izražava.

Kao što vidimo velika je, ogromna razlika između Kiplinga i Konrada. Gotovo kao da i nema nikakve sličnosti. Danas, zaista više i nema. Jer život se mnogo promenio od vremena kada su oni živeli i pisali. Danas njih vezuje: samo pustolovina u njihovim delima. Ogromna, divna, opasna, herojska! A to je ono što

voli mladež, i zato će oba pisca ostati u našim bibliotekama...

A njihovi ciljevi? Obojica su zastareli. Ali to nije važno. Već davno ne znamo ni zašto je upravo pisao Svift svoja „Guliverova putovanja“. Danas nas interesuju samo Guliverove pustolovine... N. T.

The New York Times Look

Robert Gesner, profesor njujorškog univerziteta, na oteku za film, televiziju i radio, u broju od 7. avgusta raspravlja o uticaju filma na savremeni roman. Citirajući Forstera koji je svojevremeno izrazio bojazan da će „film uništiti roman“, ali i istinitu misao „sa razvojem rodova umetnosti dolazi i potreba njihove međusobne zavisnosti u cilju objašnjavanja“, Gesner tvrdi da je vreme dokazalo istinitost ove Forstereve misli više nego što je on sam očekivao. Razvoj filmske umetnosti, istina, „uništio“ je tip romana kome se Forster divio na isti način na koji je Flobjer uništio Balzakovu vrstu romana, a Džozs Floberovu, Romani koje je Forster hvalio i sam ih pisao predmet su interesovanja malog broja pisaca (Darel, Kazens).

Ono što determiniše sinematičnost jednog romana je stepen postojanosti u kome autor realizuje ove zamisli svesno ili nesvesno. Realizacija ovih zamisli, uostalom, postala je zaštitni znak romansijera-zanatlija koji pišu sa jednim okom okrenutim prodaji (Džon O'Hara, Robert Ruark, Bad Sulberg, Irvin So). Značajan je efekat koji su inovacije na filmu imale na roman kao umetničku formu. Koliko je oko kamere promenilo aspekt gledanja romansijera, Gesner dokazuje poređenjem Forsterovih i Hemingvejevih romana. Kod Hemingveja karakterizacija dolazi kroz akciju ili nedostatak akcije, dijalog postaje sredstvo karakterizacije noseći najmanju moguću meru ekspozicije ili naracije.

Drugu sinematičku zamisao, slobodno manipulisanje vremenom i prostorom, popularizovali su takvi pisci kao što su bili Dos Pasos i Džon Markand. Ovo oslobođenje od vremena i sloboda za vreme, privukla je i V. Foknera (Krik i Bes). 1958 g. pošto je napisao izvestan svoj scenarija, Fokner je dedklarirao svoju misao: „dužnost svakog umetnika je da film, koji je život, ukroti umetničkim sredstvima kako bi posle sto godina kada bude gledan opet bio kao život“.

B. A. P.

les Nouvelles Littéraires

Slavni engleski filosof Bertrand Rassel u broju od 11. avgusta u uvodnom članku „Prilagodimo se našim tehničkim sredstvima“ kaže između ostalog: „Naša svest treba da odredi ciljeve kojima ćemo ići. Ona treba da odredi i upotrebu onih ogromnih mogućnosti, kojima danas raspolažemo u nauci.“

Naša svest, kao i naše mogućnosti, progresivno su se razvile u toku naše borbe za održanje života. Od prvih vremena ljudska bića išla su u sve većim gomilama, prelazeći iz porodice u pleme, iz plemena u narod, iz naroda u federaciju. U tome procesu biološke potrebe izazvale su dva moralna sistema: jedan je obuhvatio odnose sa našom socijalnom grupom; drugi, odnose sa strancima. Etika i zakoni zabranjuju da se ubija i otima; ali, van naše lične grupe, u onom prvom moralnom shvatanju bile su izvesne granice. Mnogi slavni ljudi u istoriji stekli su slavu vodeći svoju grupu da ubija druge narode i da ih pljačka.

Ali u novome svetu, stvorenom današnjom tehnikom, ekonomski prosperitet mora biti osiguran sredstvima potpuno različitim od onih kojima se nekad pribegavalo. Jedno divlje pleme, ako je moglo slomiti snagu neprijateljskog plemena, ne samo da bi ga pojelo, nego je uzimalo svu njegovu zemlju i druga dobra, da bi živelo ugodnije nego ranije. Takvi načini osvajanja održali su se do nedavnih vremena, istina ublažavajući se postepeno. Međutim, danas bi najbolji način za prosperitet bio baš suprotan tome. Dve nacije koje mirno i prijateljski saraduju, dostigle

DELO

„San je jedino autentično čudo i obrazac lažnih, jedino naše iskustvo bajke, gde je svet onakav kakvog ga najskrivnije želimo, ili od koga se užasavamo — što psiholozi vele da je u biti isto“ — kaže dr Sreten Marić u uvodu svoga eseja „Zapis o snu i pesmi“, objavljenog u avgustovsko-septembarskom dvobroju časopisa „Delo“. Osećajući da se, u novije vreme, sve više i sve češće govori o ulozi sna u stvaralačkom postupku modernih pesnika, Marić je pokušao da svojim esejom sistematičnije i preglednije informiše čitaoca o najkarakterističnijim i najznačajnijim stavovima pojedinih književnika prema snu kao stimulatvnom agensu jednog dela moderne poezije. Navodeći Sopenhauera, koji je tvrdio da je veliki pesnik „onaj koji u budnom stanju može da čini što mi svi činimo u snu“, Marić konstatuje da je „to romantičarsko shvatanje, potkrepljeno izvesnim tumačenjima Frojda i Junga“ i danas još uvek aktuelno. „U Talasu snova Aragon opisuje manju sanjanja svoje generacije, divljenje nadrealista za Sen Pol Ruoa, koji bi, pre no legne da spava, vešao na vrata svoje sobe karton sa natpisom „Pesnik radi!“ Tu skoro je Herbert Rid ponovio Sopenhauera: „Kad bismo mogli, veli, da kažemo svoje snove, mi bismo diktirali neprekidnu poeziju.“

Marić, međutim, dovodi u sumnju tvrdnje o formalnom stvaralaštvu sna, nalazeći da „protivreče mišljenju stručnjaka, Frojdovom među ostalim: „Ukoliko se govori ili odgovor pojavljuje u snu, veli on, bili oni smisljeni ili besmisleni, analiziraju uvek pokazuje da san samo reprodukuje odlomke govora, stvarno rečenica ili čuvena, koji su ostali u pamćenju.“ Beskompromisni apologeti sna — kladena čiste poezije, uglavnom su teoretičari, a ne pesnici stvaraooci; ni Zan Pol, ni Novalis, ni fon Arnim, već fon Subert, Sopenhauer.“

„Tako saznajemo da u snu nema ničeg što je bitno za umetnost, nema jedinstva sadržine i forme. Nam protiv, forma sna, ono što psiholozi nazivaju „manifestni san“, jeste, po Frojdu, „čista obmana“. San je podmukli prodor potsvesnog, koje se i sanja baš zato što neće da se izrazi. Umetnost je saopštavanje, društveni čin, dok je, vele, san, bar kod civilizovanog čoveka, sa njegovim cenzurama nad-ja, sa „otudenjima“, gola mistifikacija, tekst koji ne razume ni autor ni čitalac, koji nešto znači samo u redosledu beskonačnih tumačenja i istraživanja stručnjaka.“

„Svaki čovek sanja — zaključuje Marić — a pesnik je uobličitelj snova koji su kod njega mnogo manje spontani no što se misli, jer se sloboda uobrazilje degeneriše u automatizam ako se ne veže za misaonu disciplinu, i sistem pesnikovih slika nastaje u refleksiji koja se kreće na određenim granicama između intelekta i stvaralačke mašte.“ P.

Nouvelles Littéraires

bi sigurnije ekonomski prosperitet, kakav ne bi nikako postigle ni jedna od njih da su protivnice... Religije propovedaju već davno da nam je dužnost da volimo naše bližnje i da treba da želimo da i oni budu srećni. Ali, ovaj, ljudi od akcije obraćali su ranije malo pažnje na ovo učenje. U novom svetu, u koji mi danas stupamo, blagolako na osećanja prema drugima neće više biti samo moralna dužnost, već neophodni uslov da se održimo.

Prošaci i pesnici predvideli su širenje onog ego. I govorili su da su ljudi sposobni za ono što se naziva mudrost, za nešto što nije samo znanje, niti samo volja, niti samo osećanje, već sinteza i prismo udruživanje sva ta tri elementa.

Neki Grci su nekad, i naročito Sokrat, mislili da je znanje dovoljno da stvori savršenog čoveka. Po Sokratu, niko ne greši voljno i kad bi mi svi imali dovoljno znanja, mi bi se vladali savršeno. Ne verujem da je to istina. Nije dovoljno tražiti samo istinu, a ne i pogrešku: potreba je takode biti prošet dobrom voljom, ne samo sparništvom.

To stanje duha koje sam pokušao da formulišem i koje ja nazivam mudrošću, neosporno da je dragocnije od dragog kamenja. Danas svet više nego ikad ima potrebu za tom mudrošću. Ako čovečanstvo uspe da ga stekne, naša nova moć nad prirodom ponudiće nam sreću i blagostanje za koje ljudi nikad nisu u prošlosti znali. U protivnom slučaju, svaki tehnološki napredak imaće samo za rezultat približavanje nepopravljivim nesrećama.“ N. T.

ZORAN M. JOVANOVIĆ

**Mačka u dvorištu
ispod balkona**

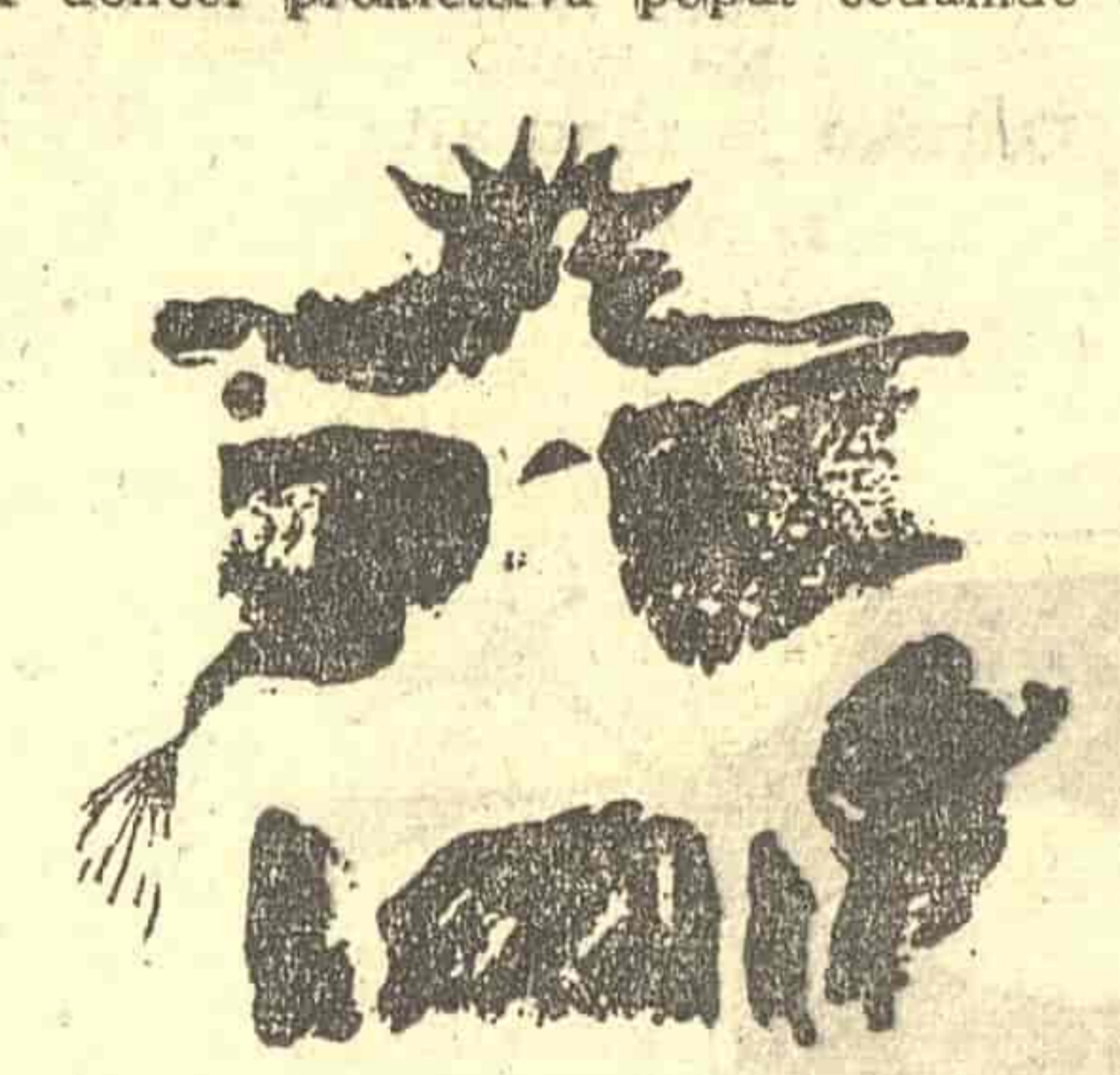
(«Kočo Racina», Skopje, 1960)

Mladi pesnik Zoran M. Jovanović koga je uglavnom makedonska čitačka publika poznavala kao veoma interesantnog i talentovanog pesnika mlade generacije, štampaio je ovih dana knjigu novela koja je pobudila zasluženo interesovanje. Knjiga je bila i jedas od veoma ozbiljnih kandidata za ovogodišnju književnu nagradu »Kočo Racina«. Njoj su predhodile i dve zbirke pesama koje tako zajedno potvrđuju neobične kvalitete Zorana M. Jovanovića.

Petnaest kraćih novela čine ovu knjigu. Njih povezuje srodnost psihologije junaka, atmosfera u kojoj se oni kreću, misao koja ih pokreće. I sve je to u znaku očekivanja nepoznatog.

Jer u očekivanju nepoznatog je bio mladić sa velikim ožiljkom na desnom obrazu, mladić sa četvrtastim licem koga su zvali Pinokio i mladić koji je imao iskrivljenu nogu u vidu slova G. U očekivanju nepoznatog bili su i drugi — devojka sa tankim nogama, njene male i ružne drugarice, jedna sa kratkim, a druga sa dugačkim imenom, dečak koji je ubio žabu zato što je umela da proklinje i donosi prokletstva poput sedamde-

set i dva vagona sa naherenim topovskim cevima, zatim devojčica Marija koja ulazi u tajanstveni tunel ispod kruga, zatim mladić visokog i mladić niskog rasta. Dalje se opet redaju — čovek koga je raskidalo stravično maukanje otrovne mačke u dvorištu ispod balkona, devojka iz prizemlja i devojka koja nije znala da li će vojnik doći u nedelju popodne, mladić Isus, baš takvo je imao ime, pa sudopera koja je ličila na porcelansku luku, i tako dalje; i tako dalje, sve negde do onog mesta gde bi trebalo da bude kraj, razrešenje stvari, a opet nepoznato, a opet u očekivanju njega.

Sve su to sukobi sa stvarnošću. Sve je to bol neki, neka tajna što ih rastrza, neka nepoznata sila što im budi čežnje, nešto što ih raščlanjuje da ipak svesno poniru u jedno takvo stanje, da ne traže pogodnosti trenutak. A svi su nevini i čedni i zdravi, i mogli bi da se udruže kao braća. Ali beže jedan od drugoga. Puni su neke sumnje, nekog strahovanja. Od tog nepoznatog, od te velike tajne koju očekuju sa strahopoštovanjem, raširenih ruku i očiju. I u tom procesu očekivanja razneže se, postanu tako meki, da opet u momentu izvesnog saznanja, nesvesno ili iz straha, postanu surovi i strogi, ne samo prema onima što ih okružuju, već i prema sebi.

Sve su to sukobi sa stvarnošću. Sve je to bol neki, neka tajna što ih rastrza, neka nepoznata sila što im budi čežnje, nešto što ih raščlanjuje da ipak svesno poniru u jedno takvo stanje, da ne traže pogodnosti trenutak. A svi su nevini i čedni i zdravi, i mogli bi da se udruže kao braća. Ali beže jedan od drugoga. Puni su neke sumnje, nekog strahovanja. Od tog nepoznatog, od te velike tajne koju očekuju sa strahopoštovanjem, raširenih ruku i očiju. I u tom procesu očekivanja razneže se, postanu tako meki, da opet u momentu izvesnog saznanja, nesvesno ili iz straha, postanu surovi i strogi, ne samo prema onima što ih okružuju, već i prema sebi.

Roman je prevela Ana Smokvića. Pogovor Vinka Cevića. Ivan Šop

To su prirodni i jednostavni obrti kao što je jednostavna i njihova nasilna usamljenost, njihova odlučnost, njihova pomalo bolna hrabrost. Neće oni mudrovati, oni će se ipak dočepati nečeg, ali i posle toga ostaće u procesu očekivanja tog nepoznatog.

Tako žive i delaju junaci Jovanovićevih novela. Obični ljudi, mladi ljudi; ljudi koji su izgubili nešto značajno u životu i koji tragaju za nečim što bi moglo da im nadoknadi to izgubljeno. Ili ljudi koji žele da dožive to značajno. Ima i takvih koji su izgubili orijentaciju, koji su se u trenutima afekta prepustili nečemu snažnijem, nekoj tananoj, lepršavoj slasti koja će ih pokoriti. Posle toga oni će pronaći malo snage što će im omogućiti da ne isključuju iz sebe sve ono što je toplo i duboko ljudsko.

Sa očajanjem, sa nekom zebnjom, sa znatiželjnošću oni će uvek biti u neprestanom procesu očekivanja. Sve se kod njih svodi na to očekivanje nepoznatog.

Mali ljudi, mali junaci, nepoznati, a mogli bi da čine čuda, i na to su spremni, — eto i to karakteristične njegove junake.

Inače, prikazao ih je neposredno i živo, konciznom rečenicom, tananim i mekim izrazima, poetiziranim stilom. Očigledno, imao je učitelja. Bio je to Wolfgang Borbert. Ali ga nije kopirao. Samo je pokušao da iz njega izvuce izvesne elemente disciplinovanosti koje je umešno iskoristio. Na taj način je i uneo izvesno osveženje u savremenu makedonsku književnost, što će čitaoci sa neprikrivenim zadovoljstvom primiti i sačuvati.

Radivoje Pešić

DENI DIDRO

Redovnica

(«Matica hrvatska», Zagreb, 1960)

Roman Redovnica Deni Didroa je, u vreme kada se pojavio (u Parizu 1796) bio nesumnjivo vrlo aktuelan. Već sama tematika — razotkrivanje sve bede i nepravdi manastirskog života — omogućila je u to revolucionarno vreme ovom delu primetan uspeh. Ali to, što je nekad bilo vrлина, autentična vrednost, aktuelnost, danas više nije u stanju da u jačoj meri zainteresuje čitaoca. Sudbina večne tendencioznih dela! Iako književna vrednost ovog romana nije mala (pojedine epizode stoje na veoma visokom umetničkom nivou) racionalistička moda, koju prihvata francuski enciklopedista, ostavlja na ovom delu pečat vremena, koji se do danas pretvorio u patinu.

Zivot sestre Suzane i njeni napori da napusti sredinu kojoj se nije mogla privoleti — to je jednostavna fabula ovog dela. Didroovo pričanje je glatko, tek ponegde odveć sentimentalno. Piševeva ironija dolazi često do izražaja i to su svakako najuspelija mesta; zahvaljujući takvim momentima pravolinijski tok romana ne pada u monotoniju.

I pored znatne književne vrednosti Redovnica nije veliki roman. Za današnjeg čitaoca ovo delo je samo simpatična slika jednog vremena, lepota na glasu, ali već u godinama. Didro-književnik ne prevazilazi svoje doba i ostaje u senci Didroa-filozofa i enciklopediste.

Roman je prevela Ana Smokvića. Pogovor Vinka Cevića. Ivan Šop

Dr VIKTOR NOVAK

**Valtazar Bogišić
i Franja Rački**

(SAN, Beograd, 1960)

Prepiske znamenitih ličnosti redovno su istorijski izvori prvog reda. Ni prepiska Valtazara Bogišića i Franje Račkog, koju je saopštio dr Viktor Novak, ne predstavlja izuzetak. Iako, svakako, nema onaj značaj koji kao istorijski izvor ima Sišićeva »Korespondencija Rački — Strosmajera« ova prepiska je, ipak, dragocen izvor i bogato vrelo podataka za našu noviju kulturu, politiku i pravnu istoriju. O tome da ona sadrži dosta zanimljive i nove građe za biografije Franje Račkog i Valtazara Bogišića, da omogućava da se bliže sagledaju i bolje upoznaju intimne ličnosti ove dvojice znamenitih naučnika i velikih rodoljuba ne treba posebno govoriti, ali na to treba, svakako, potsetiti. Na pre, ova prepiska otkriva poglede ova dva čoveka na čitav niz aktuelnih, kulturnih i političkih problema, kao i poglede na mnoga naučna pitanja i organizaciju nekih naučnih poslova. Prateći ovu prepisku saznajemo kako su nastala neka od Bogišićevih dela, kako su tekla njegova istraživanja i kuda su se kretala njegova naučnička interesovanja. Jer Bogišić je o svem svome radu potrebno obavestavao Račkog i mnoge od njegovih mudrih sugestija ili dragoceni obavestjenja prihvatao. A Rački je, opet, želeo da čuje mišljenje Bogišića o mnogim problemima koji su ga interesovali kako iz oblasti naše pravne prošlosti tako i iz oblasti etnologije i etnografije. Zbog toga se naučna saradnja ubrzo pretvorila u neku vrstu intelektualnog bratstva i intimnog prijateljstva. Svakako da je tome razlog i to što su ova dva čoveka imala skoro identične poglede na mnoge od aktuelnih problema. Ono što im je bilo zajedničko, bila je nepokolebljiva vera u jedinstvo jugoslovenskih naroda koje je za obojicu predstavljalo samo pitanje vremena.

Razdoblje koje obuhvata ova prepiska (1866—1893) jedno je od najzanimljivijih doba naše istorije. To je epoha velikog kulturnog poleta i kod Srba i kod Hrvata, razdoblje razvoja i krize jugoslovenske misli čiji je glavni ideolog bio Franja Rački, doba značajnih događaja u političkom životu Hrvata i Srba. Zbog toga ova prepiska ima i širi

značaj. Ona ne sadrži samo podatke o Bogišiću i Račkom, nego i o mnogim drugim srpskim i hrvatskim značajnim ličnostima toga doba i posle ove prepiske mnogo šta u delovanju tih ljudi postaje jasnije. Uvodna studija dr Viktora Novaka ide u red njegovih boljih radova. Ona ima sve dobre osobine Novakovih ranijih dela. Odličan znalac doba koje prikazuje, vrstan poznavalac ličnosti čiju prepisku saopštava, dobar psiholog i valjan pisac, dr Viktor Novak je i ovaj put dao jednu odličnu i značajnu studiju i još jedanput pokazao da boljeg poznavaoa ličnosti i dela Franje Račkog od njega danas kod nas nema.

Predrag Protić

DIMITRIJE NIKOLAJEVIĆ

Vatre sna

(«Matica srpska», Novi Sad, 1960)

Iako je ovo prva knjiga pesama D. Nikolajevića, on nije nepoznat među mladim naraštajem jugoslovenskih pesnika. Već nekoliko godina njegovi stihovi i prozni radovi često se sreću u najpoznatijim našim književnim publikacijama.

Specifičnost umetničke fizionomije Nikolajevića razlikuje se u mnogo me od preovlađujućih tendencija pesnika njegove generacije. Suština njegovog umetničkog postupka lišena je izlišne složenosti, semantičke opterećenosti i mutnih apstraktnih opservacija, svojstvenih mnogim mladim pesnicima. Namesto njih, u Nikolajevićevoj poeziji zastupljene su konkretne predmetne, pojmovne i emotivne asocijacije, prenete poletnim ritmom, jednostavnim kazivanjem i lakonskim obrtima. Kod Nikolajevića nema izmišljene tuđe; kod njega svuda provejava mlada lačka svežina, smislaona usmerjenost i zaljubljenost u život koji pred njim ključa.

Ponekad autor osvaja poetsku stvarnost zahvatima u širinu, više nego u dubinu, i to je, nesumnjivo, rezultat još uvek nedovoljnog razvoja njegovih mogućnosti.

Zasada se ipak može reći da je D. Nikolajević uspešno položio svoj prvi pesnički ispit.

Branko Kitanović

**O repertoaru
ljetnih igara**

Nastavak sa 7 strane

vo Zlato Zadra sa svojom strukturom oratorija izvanredno je pristajalo pred fasadu Jezuitske crkve, a Sulekov je Koriolan u bočnoj lađi katedrale dobio impozantan scenski okvir. Sigurno je da bi Gotovčeve »folklorne« opere (Ero i Morana), kao i njegov Stanac, za Dubrovačke ljetne igre mogle postati trajna zanimljivost.

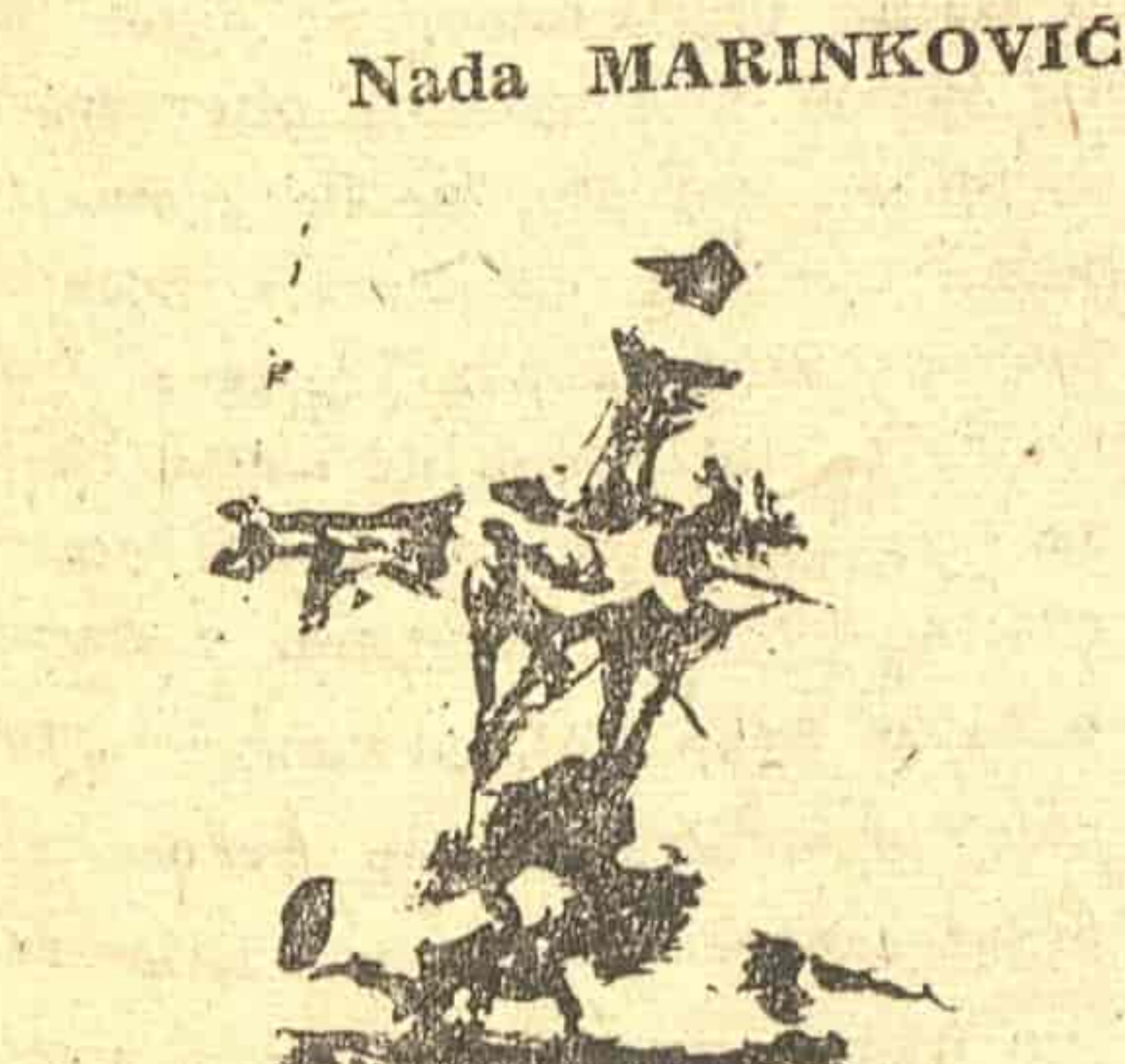
Od svjetskog opernog repertoara u Dubrovniku je već izvedeno niz i popularnih i vrijednih djela. Neka su od njih u dubrovačkim scenskim prostorima uspjela da zadobiju stanovitu »specifičnost« (Otel, Così fan Tutte, Lukretia, Don Giovanni) neka su teškom mukom zadržala jedan dio vrijednosti postignute »izvornom« izvedbom u teatru (Vjenčanje u Samostanu, Don Quichotte, Didona i Enej, Italijanka u Alžiru, koja će na reprizama u Ljubljanskoj operi biti zacijelo još bolja nego na dubrovačkoj premijeri), a neka su i tu relativnu vrijednost sa-

svim izgubila (Lucia di Lammermoor, Rusalka, Četiri grubišana, Seviljski brijač, Trubadur).

Shvaćajući kao prvenstveni zadatak — i značenje i vrijednost — Dubrovačkih ljetnih igara da stimuliraju jedinstveni i nenadmašivi medij svojih prirodno-scenskih prostora, čini mi se da taj medij, gotovo bih rekao, ne podnosi veliku romantičnu operu (koja bi mogla naći mjesto na Ljetnoj pozornici, iz atraktivnih i komercijalnih razloga). Komorna djela, oratorij, a naročito klasične opere, pa i modernoklasičističke (Stravinski, Britten, Egk, Orff), te rusičko-scenski fragmenti iz dalmatinskog 17. i 18. stoljeća — sve bi to, u jednoj pogodnoj, prozračenoj i originalno za Dubrovačke ljetne igre smišljenoj i spremljenoj organizaciji i interpretaciji moglo da i muzičku komponentu repertoara podigne na razinu koja je već postignuta nekim dramskim izvedbama.

Marko FOTEZ

Nada MARINKOVIĆ

» JANKO LISJAK «

MONTAŽNO PREDUZEĆE ZA GRAĐEVINARSTVO I INDUSTRIJU — BEOGRAD
ULICA 29 NOVEMBRA BR. 57
● Telefoni: 26-464, 27-437 i 28-438 i 25-965

PROJEKTUJE I IZVODI:

- Sve vrste centralnog grejanja (parom, toplom vodom i pregrejanom vodom, dalekovod za paru, vodu, plin, benzin itd)
- Sve vrste vazdušnog grejanja provetravanja i klimatizacije
- Sve sanitarne uređaje (vodovod, kanalizaciju, pumpne stanice, kuhinje, perionice itd)
- Radove preuzima na čitavoj teritoriji FNRJ

Mladen OLJAČA

ISPOVEDANJE PRED VOJVODOM

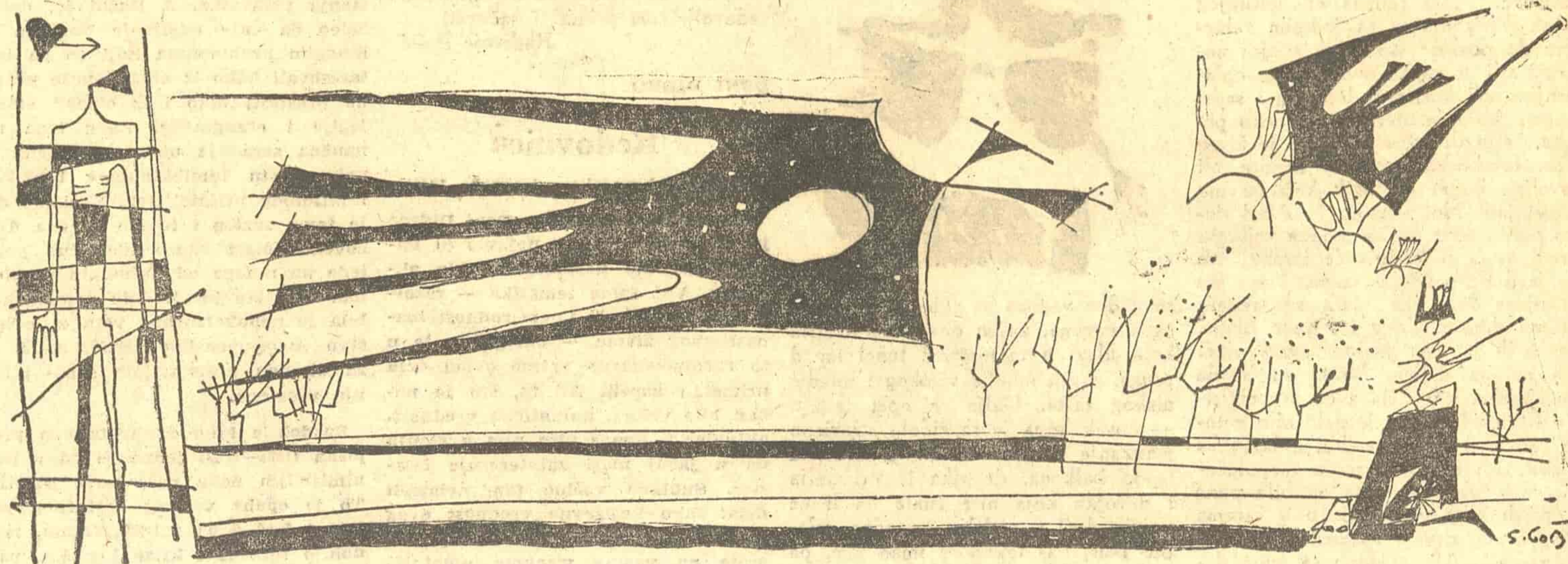
Nije se odazivao. Zeleo je da ga traže. (Ne mogu bez mene.) Hteo je da još jednom, valjda po stoti put, utvrdi kako vojnici zaista ne mogu bez njega. (Ništa ne mogu bez mene.) Neka traže. Neka zovu. Neka čekaju. Jedan vojnik je protrčao. On je zastao, zaklonjen stablom.

— Hej, kuda?
— Tražim komandanta, — reče vojnik koji je protrčao.
— Brate, vojvodo, tebe tražim...
— Sta se desilo?
— Došao je onaj... Idrizov... kako se zove...
— Petrić Bosnić?
— On, vojvodo. On je došao.
— Sta želi?
— Kaže da je ubio Idriza...
To je već čuo, ali je želeo da čuje još jednom, i još jednom i još stotinu puta. I još više: da sluša ceo dan, da sluša stalno, da sluša iznova, po hiljaditi put. Zato je i pitao, a onda je trknuo prema vratima, ne misleći više o vojniku, koji je još nešto govorio grabeći za njim, lomeći besede, kao da se spitičao. Mislio je o Petriću. Mislio je o Petru Bosniću.
— Jesi li me poslušao, momče? — reče s praga.
— Jesam, vojvodo, — reče momak.
— Kad si ga ubio?
— Juče, vojvodo.
— Kako si ga ubio?
— Daklen: ovako... Ja i on smo se brijali. Ja imam bradu, on ima bradu, samo je njegova rida, a moja crna. Narasla njegova brada, rida, narasla moja, crna... Berbera nemamo, ogleđala nemamo. U šumi smo, a brada raste: njegova rida, a moja crna...
— O čemu blebečeš?
— Pričam, vojvodo, kako sam ga ubio...
— Kakve to veze ima sa bradom?
— Ima, ima... Videćeš... Daklen, mi smo imali jednu britvu, a ogleđala imali nismo, pa smo brijali jedan drugoga. Ja brijem njega, on mene. U tri dana, jedno brijanje, a nekad i u četiri dana, jedno brijanje. A bogami se desi da i pet dana dreždimo neobrijani, jer nas vaše čete gone, pa nemamo vremena ni da se pomokrimo. A vaši su nas gonili, u poslednje vreme, svakoga dana, po šumama. Mi smo bežali. Danju bežimo, a noću se vraćamo, hleba i vode tražimo. Donosila nam je hleba majka moja, Vidosava Bosnić, to znate... Donese nam hleba i pita: »Koliko vam je brada, deco? Zašto bradu ne obrijete?« Onda mi navalimo, pa jedan drugoga stružemo. Tupa britva, sapuna nemamo, oštrilo se izglačalo i zamastilo, pa britva otupela, ali ne smeta, mi se stružemo. Obrijemo se, a majka dođe i kaže: »Takvi ste mi lepsi, sinovi moji!« I još kaže: »Sad ne ličite na četnike, sinovi moji. Oni nose velike brade.« A ja kažem: »Zar su naše brade, majko, tako velike?« A ona kaže: »Ja sam videla četničke brade. Vaše su bile još duže!« A ja onda kažem majci svojoj, Vidosavi...
— Dokle ćeš o tim bradama?
— Tražili ste da pričam kako sam ga ubio, — reče momak sa žaljenjem u glasu. — Vi ste tražili, a ja sam počeo...
— Govori brže!
— Sad ću ja, vojvodo... Kaže meni majka moja, Vidosava Bosnić, da nam brade liče na četničke, a mi se smejemo. Onda donese pismo. Tvoje pismo, vojvodo. Video sam potpis. Tvoje pismo. Poručuješ mi da ubijem Idriza i da se vratim braći svojoj. Je li to pismo tvoje?
— Pričaj, momče! Pričaj!
— Ja dalje, daklen, ne mogu da pripovedam, ako pismo nije tvoje...
— Jeste. Ja sam ga pisao.
— Ja to pismo, daklen, protolmačih i istinu da kažem, ispade mi nekako čudno i smešno, to pismo. Sad vi oprostite, braćo, ali tako je ispalo, čudno i smešno, jer sam mislio o svemu, samo ne o ubistvu. Mislio sam da Idrizu kažem neka ide od mene, ne mogu ni svoju glavu da čuvam, ali kako da ga ubijem, mislio sam, nisam toliko pogan, da ubijem svoga političkog komesara. Zato mi ispade čudno i smešno to pismo, te ja njega dadoh komesaru Idrizu pa ga i on pročita, to pismo, a čeci se nad tvojim rečima i preporukama, vojvodo, te počeo i da se smeje, govoreći mi: »Vuk traži svoju glavu, Petre!« Smeje se on, smejem se ja, a majka moja čuti i čeka, čudeći se našem smeju, a ja se zasmejam još više, a Idriz ponovi: »Vuk traži svoju glavu, Petre!« Zasmejah se ja još glatije, rečemo kao kad parip rže, i tako sam se smejava punim glasom, pa bacim pismo i zgazih ga kokulama, a majka počeo da širi ruke i odmahuje glavom, pa se prekrsti i ode niz plećinu, a mi ostadosmo u gaju, dok majka moja, Vidosava Bosnić, ode niz plećinu... Onda Idriz reče: »Hajdemo mi odavde, Petre. Biće bolje da se uklonimo. Treba nekoliko dana da proživimo na drugom mestu, a posle ćemo da se vratimo.« I mi krenusmo. Krili smo se u Snjegotini nedelju dana, kod ujaka moga, a onda ujak reče: »Ljudi, braćo, sad je dosta. Idite odavde. Izgleda da su vam ušli u trag. Motaju se oko kuće moje.« I mi onda okrenusmo natrag, ka Mrakovini, računajući da ćemo nekako, ovih dana, uhvatiti vezu sa proleterima ili sa kojom drugom jedinicom. Kad smo stigli u Sumarak iznad moje kuće, Idriz reče: »Hoćemo li da se brijemo, Petre?« A ja rekoh: »Treba da se obrijemo, komesare. Tvoja brada je veća od popove.« On se nasmeja i počeo da traži britvu po torbi...
— Zašto si uzjahao na bradu, momče? Hoćeš li da kažeš kako si ubio komesara? Ja sad i ne verujem da si ga ubio...
— Verovaćeš, vojvodo... Imam ja dokaz. Imam ja nekoliko dokaza, a jedan je glavni... Nekoliko, daklen, dokaza imam, jer sam znao da bez dokaza nećete poverovati, pa sam, daklen, i poneo dokaze. Dobar dokaz sam doneo, dobre dokaze, slave mi, nisam ja lud...
— Dobro, dobro, — počeo Vuk da ga umiruje.
— Komesar, daklen, reče: »Hoćemo li da se brijemo, Petre?« A ja rekoh: »Treba da se obrijemo, komesare. Tvoja brada je veća od popove.« On se nasmeja i počeo da traži britvu

po torbi, a ja pogledah dole, niz plećinu, kad li moja mati ide... I tako moja mati, Vidosava Bosnić, ti je poznaješ, vojvodo, u tvoj mlin je dolazila na meljavu, kukuruz i pšenicu donosila, a ja sam i u pilanu navraćao, ona kaže da je poznaješ još iz detinjstva, i ona naiđe odozdo, daklen, uz plećinu, od kuće naše, a ja rekoh: »Evo moje majke, komesare.« A komesar reče: »Dobro je što dolazi. Gladan sam, Petre.« Ona nam donese hleba i kupusa i reče nam da nam je zlo pisano. Tako reče: »Zlo vam se piše, deco. Pohvataće vas.« A Idriz reče: »Ko će da nas pohvata, majko?« A majka reče: »Pohvataće vas četnici, deco moja. Četnici, svete mi trojice! Motaju se oko naše kuće i pitaju za vas. A i ustaše dolaze, i Nemci dolaze. Propali ste, deco, ovoga mi krsta.« Ali Idriz reče: »Ne bojimo se mi, majko, nikoga: ni četnika, ni ustaša, ni Nemaca. Nas dvojica, Petar i ja, možemo da dočekamo puk vojske i da ga pomlatimo. Je li tako, Petre?« Ja rekoh: »Tako je, komesare.« A komesar reče: »Jesi li čula, majko?« Ali majka odmahnu rukom, prekrsti se i obori glavu. Dugo je ćutala, pokunjena. Izgleda da je plakala. Video sam da briše oči. Ustala je i pošla. Odmakla je, niz plećinu, a onda pozva mene: »Hodi, Petre, da ti nešto kažem. Brzo!« Ja potrčah, a komesar ostade na proplanku...
— Kad ćeš da ga ubiješ, nanu mu razbojničku?
— Čuti, Stevane, — reče Vuk. — Pričaj, momče...
— Ja dotrčah pred majku, a majka reče: »Moram nešto ozbiljno da ti kažem, Petre. Nešto vrlo ozbiljno. Otvori uši!« I ispriča mi da je bila ovde, i da se dvoumila da li da mi kaže... i još mi ispriča šta si joj ti, vojvodo, zapovedio, kako si poručio da Idriza smaknem i da dokaze o njegovoj smrti donesem, i da ću, ubijem li Idriza, biti komandir čete u tvom odredu, kao što i u pismu kažeš, a isto tako, ako ne ubijem Idriza, reče mi da ćeš naše ognjište srušiti, da ćeš zaklati i mene i majku svoju, Vidosavu Bosnić. To mi reče i zaplaka. Tad sam video da moram nešto učiniti. Video sam, daklen, ali još nisam znao šta treba.

— Nisam te znao, daklen...
— Imate li vode? — upita.
— Pričaj, momče! Posle ćeš...
— Zedan sam. Jezik mi se osušio.
— Daj mi vode, Stevane! Pričaj, momče...
— Jezik mi se okoreo, vojvodo. Baš sam ožedneo.
— Pij, brale... i završavaj priču! Je li to na tebi Idrizova torbica? Mislim da jeste...
— Idrizova, — reče pripovedač prinoseći lonče.
— Ja poznajem ovu torbu, — reče Stevan. — Poznaješ li je ti, vojvodo? Moraš je poznavati...
— Njegova je, — reče vojvodo.
— To je dokaz da sam ga ubio...
— Nije to nikakav dokaz, — reče vojvodo. — Torbicu si mogao da skinješ i sa njega živoga, dok je spavao...
— Skinuo sam je sa mrtvoga, — reče pripovedač iznenađen što mu ne veruju. — Jesam, slave mi...
— Dobro, dobro, — reče vojvodo. — Pričaj kako si ga ubio! Posle ćeš reći kako si mu skinuo torbicu.
— Znao sam, daklen, da nešto moram poduzeti, ali nisam pogađao šta mi valja... I tako, dok se Idriz brijavao, mislio sam: kako bi bilo da ja njega britvom, preko vrata! Pogledah: debela vratina, daklen, a znam da sam nekad zvezde brojao dok sam telad klaio... I tako ja rekoh: kako bi bilo da ja njega britvom? Ali nisam mogao da zasečem. Jeza me poduzela. Ruke mi se okovale. Snaga presahla. A Idriz pita: »Zašto ne briješ, Petre?« Kažem ja njemu: »Ruka mi utrnula, komesare!« A on kaže: »Hajde, makni, Petre! Ne sečeš stablo, već dlaku.« I ja tako njega obrijah, a nisam mogao da ga zakoljem...
— Onda si ga zadavio?
— Nisam ga zadavio, — nastavi pripovedač kao da se brani. — Ipak sam ga, daklen, obrijao... I još jednom, posle tri dana... A majka je dolazila, donosila nam hleba i kupusa, plakala i govorila nam da ćemo biti pohvatani i postreljani. A mene je posle pitala: »Šta si rešio, Petre? Čekaš smrt? Čekaš da ti zatru ognjište?« Odlazila je i plakala, a mene crv počeo da grize. Grizao je, grizao, po samim džigericama... Onda sam rešio...
Pripovedač obori glavu.
— Šta si rešio, momče?
— Sta, brale?
— Rešio sam i uradio...
— Šta si uradio?
— Zaklao sam Idriza...

— Čime si ga zaklao?
— Britvom, daklen... Onom njegovom britvom. Posle sam mu skinuo torbu. Ovu torbicu...
— Svi učutaše. Čulo se kako dišu.
— Šta ima u torbi? upita neko.
— Ima svašta, daklen... Ima nekakvih knjiga. Vazda je čitao. Doneo sam i pištolj, i opasač, i uprtače i čizme... Evo ih, na meni...
— Jesi li ih, brale, sa mrtvacu skinuo?
— Sa mrtvoga, daklen...
— Kažu da ne valja skidati sa mrtvacu. Ja to nikad ne bih uradio. Kažu da to nije dobro...
— Čuti, Stevane, — reče vojvodo. — Imaš li još kakvih dokaza, momčino?
— Imam, vojvodo. Doneo sam Idrizovu lulu...
— On počeo da pretura po nedrima.
— Evo lule, — reče obradovan.
— Imaš li još nešto, momčino?
— Zar ovo nije dovoljno?
— Nije dovoljno.
— Ja sam verovao da je dovoljno.
— Nije dovoljno. Imaš li još nešto?
— Imam ja, daklen, ali sam verovao...
— Pokaži sve, — reče vojvodo.
— To je malko nezgodno, daklen, ali kad se mora...
— baš mora... Zar baš moram da pokažem i ovo?
— Ja sam poručio da dokaz bude nesumnjiv, — reče vojvodo.
— Znam, znam. Rekla mi je majka... i ja sam doneo... samo sam mislio... ali kad se mora, daklen, pričekaite...
— Za njim, Stevane, — reče vojvodo.
— Ne bojte se, braćo. Neću ja da bežim. Ja sam vaš.
— Drži ga na oku, Stevane!
— Neću ja da bežim, braćo, nego sam mislio... da vam pokažem... ono što sam, za svaki slučaj, poneo u torbi...
— Gde ti je torba?
— Ovde! Napolju!
Izišao je. Za njim Stevan.
— On je čekao. On je stajao i čekao.
— Evo dokaza, vojvodo...
— Šta je u torbi? — upita vojvodo.
— Glava, — reče momak.
— Čija glava?
— Idrizova...
— Dobro, — reče vojvodo kao da grca. — Dobro! Ne otkrivaj!
— Ako treba daklen... ja mogu i da je pokažem...
— Ne treba, — reče vojvodo. — Idite i zakopajte je... Duboko je zakopajte i vratite se ovamo...

ILUSTRACIJA SLAVOLJUBA BOGOJEVICA

Otišli su, a on je čekao.
Mrak pred očima. Rida glava, okrvavljena, u prividenju. Ne vidi je, ali zna kako izgleda i kakva je nekad bila. Sve je ostalo isto, samo su vratne žile presečene... Možda su i oči iskočile iz duplja...
— Zakopali smo je, — reče sveti Stevan.
— Je li duboko zakopana? — upita vojvodo.
— Jama je bila do kolena...
— Do kolena, veliš? I zatrpana?
— Zatrpana je, Vuče, i pogažena...
— Čime si je otkao? — upita Vuk.
— Sekirom, daklen... Išlo je teško, slave mi... Baš sam se namučio. Morao sam da udarim nekoliko puta, dok sam glavu odvojio od tela...
— Bi li tako otkao i svoju glavu?
— Moli se bogu, vojvodo...
— Tako bi on i svoju glavu otkao, — promrmlja vojvoda u bradu. — Takvi su najopasniji... Kad jednom počnu da seku, svejedno im je po kome udaraju... Stevane, zovi Karadorđa!
— Tu sam, komandante, — reče Karadorđe.
— Streljajte psa, — reče vojvodo turobno. — Tako bi on i svoju glavu otkao... Streljajte ga, ali ovde, pred stablom, da vidim... Hoću da se uverim da je poginuo... Streljajte ga...
— Zar mene, vojvodo?
— Zaveži, veru ti poganu! Vodite ga!
— Zar mene, vojvodo? Zar mene, braćo?
— Urukni, nanu ti razbojničku!
— Ne boj se, rođače, nije to ništa. Ja opalim, ti padneš.
Nije to ništa, krsta mi... Hoćemo li da krenemo... Hajdemo polako, da i tu brigu prebrinemo...
— Pred nama, nanu ti razbojničku!
Petrić Bosnić se opirao. Preklinjao je, jaukao, otimao se, obećavao, molio, ali ništa nije pomoglo. Privezali su ga konopčićem za drvo. Konopac su oмотali oko stabla i rebara, pa zavezali čvor.
Onda je Karadorđe rekao:
— Ne boj se, rodo, nije to ništa... Nanišanio je i opalio! Za njim sveti Stevan.
Čvrsto vezan, Petrić Bosnić nije mogao da padne. Teio je ostalo uspravno, prikovano za stablo mladog hrasta. Samo je glava klonula...
(Iz romana »Razvalina«)

PANORAMA SLOVENSKI GENIJE U ENGLESKOJ KNJIŽEVNOSTI

Pod ovim naslovom kritičar »Njujork Tajmsa« je dočeka objavljivanje iscrpne i kritičke biografije Džozefa Konrada, jednog od najznačajnijih pisaca novije engleske književnosti. Pisac biografije H. Troven, pored iznošenja mnogih detalja iz zanimljivog i burnog Konradovog života, prati njegov mukotrpan razvoj kao pisca, koji počinje da piše na tuđem, engleskom jeziku, prevodeći bogate konstrukcije svog maternjeg poljskog jezika. Ali iz te proze, koja se deljala i vajala slovo po slovo, reč po reč, proizašla su remek dela književnog stila u engleskom jeziku kao što su »Tajfun«, »Almajerovo ludilo« i druga, a koja su ostala dosad nenadmašana.

Autor biografije odlučno tvrdi da je Konradu u književnom stvaralaštvu odlučno pomagala bujna mašta i psihološka istančanost slovenskog duha, koja nedostaje anglosaksonskim piscima. Pored toga Konrad je ostao jedan od najboljih pisaca koji su za temu imali egzotične oblasti Afrike i Indonezije u kojima su beli ljudi bili uvek stranaci i zbog toga preživljavali život sasvim drugačiji od njihovih sunarodnika u Evropi.

DZOZEF KONRAD SA SINOM, 1916; PISAC POLJSKOG PO REKLA KOJI JE STVARAO REMEK-DELA NA ENGLESKOM KNJIŽEVNOM JEZIKU

SUDENJE POVODOM LORENŠOVE KNJIGE U ENGLESKOJ

Engleska kulturna i književna javnost se nalazi ovih dana u velikom uzbuđenju povodom jednog suđenja koje preti da se pretvori u javni skandal. Poznata izdavačka kuća »Penguin«, štampala je u 200.000 primeraka poznati roman D. H. Lorensa »Ljubavnik leđi Četerli« i name-ravala da ga pusti u prodaju početkom jeseni. Međutim, pošto je roman priviđen u Engleskoj štampan u neskratčenom originalu, sa svim opisima ljubavnih scena, državnim tužilac je podigao tužbu protiv »Penguin«, sa zahtevom da se roman zabrani kao nemoralan i pornografski. Zahtev se zasniva na zakonu o zabrani nemoralnih publikacija, koji je izglasan prošle godine u Britanskom parlamentu.

Ovaj Lorensov roman koji je do sad preveden na skoro sve kulturne jezike, imao je prilično burnu istoriju. Štampan je prvput u Firenci, u Italiji, 1928 godine, jer autor za štampanje u Engleskoj nije mogao da dobije dozvolu. Prošle godine je jedan američki sud odbacio sličan zahtev za zabranu ove knjige u SAD i delo je objavljeno uz veliku dobit za izdavača, kome je sudski proces značio dobru i besplatnu reklamu. Sada u Engleskoj, preduzeće »Penguin« namerava da kao svedoke obrane izvede na sud sva najpoznatija imena engleskog javnog i umetničkog života i tako sebi osigura veliki publicitet.